

Nataha Sastra

TRIVANDRUM SANSKRIT SERIES.

NO. XVI.

महाकविश्रीभासप्रणीतं

प्रतिज्ञायोगन्धरायणम्।

THE

PRATIJNÂYAUGANDHARÂYAŊĀ

OF

BHÂSA

EDITED WITH NOTES

BY

T. GANAPATI SÂSTRÎ

Curator of the Department for the publication of Sanskrit manuscripts.

TRIVANDRUM.

. Bhasa's Morks:—No. 2.

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF HIS HIGHNESS THE MAHARAJAH OF TRAVANCORE.

TRIVANDRUM:

PRINTED AT THE TRAVANCORE GOVERNMENT PRESS.

1912.

(All Rights Reserved.)

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

62,95.

Price B: 1-8-0-

TRIVANDRUM SANSKRIT SERIES.

NO. XVI.

THE

PRATIJNÂYAUGANDHARÂYAŅA?

OF

BHÂSA

EDITED WITH NOTES

BY

T. GANAPATI SÂSTRÎ

Curator of the Department for the publication of Sanskrit manuscripts.

TRIVANDRUM.

Bhasa's ddorks:—glo. 2.

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF
HIS HIGHNESS THE MAHARAJAH OF TRAVANCORE.

TRIVANDRUM:

PRINTED AT THE TRAVANCORE GOVERNMENT PRESS.

1912.

(All Rights Reserved.)

अनन्तशयनसंस्कृतग्रन्थावलिः।

ग्रन्थाङ्कः १६.

प्रतिज्ञायोगन्धरायणं महाकविश्रीभासप्रणीतं

संस्कृतग्रन्थप्रकाशनकार्याध्यक्षेण

त. गणपतिशास्त्रिणा

संशोधितं

लघुटिपण्या च संयोजितम्।

भासनाटकचके द्वितीयम्।

तच

अनन्तरायने

महामहिमश्रीमूलकरामवर्मकुलशेखरमहाराजशासनेन

राजकीयमुद्रणयन्त्रालये

मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

कोळम्बाब्दाः १०८७, क्रैस्ताब्दाः १९१२.

CC-0. In Public Domain. Digitized by eGangotri

ं सम्बोधिक विद्यान

PREFACE.

This Rûpaka is styled, in the manuscripts as Pratijnâyaugandharâyana or Pratijnânâtikā. There are three such manuscripts which form the basis of its publication; one of them, obtained from the Manalikkara Matham is designated क, the other obtained through Pandit A. Anantâchârya is designated , and the third from Thalaman Matham The differences in reading between the first two are noted at the ग. foot of the page. The third manuscript I was obtained only after the book was printed; hence the differences in reading noticeable therein are printed separately (at the end of the book). An old manuscript styled 'Mantrânkaryâkhyâna' was obtained from the Palace Library, which contains a short commentary on some portions of the third Act of Pratijnayangandharayana. It seems to me that the third Act must have been styled Mantranka as the leading subject-matter thereof is the ministers' advice. Though the commentary is not free from defects, it may be of some value to those who may ascribe different interpretations, and is hence added at the end of the book.

Trivandrum.

T. GANAPATI SÂSTRÎ,

निवेदना।

अस्य रूपकस्य 'प्रतिज्ञायौगन्धरायणम्' इति 'प्रतिज्ञानाटिका' इति चादर्शेषु संज्ञोपळभ्यते । अस्य मुद्रणाधारभूतास्त्रय आदर्शोः । तत्रैकः क. संज्ञो मणिकिक्रमठीयः, अन्यः ख. संज्ञः आ. सृरि. अनन्ताचार्यपिण्डतसम्बन्धी, अपरो ग. संज्ञः तालमण्मठीयः । तत्राद्ययोः पाठभेदास्तत्तत्पृष्ठेषु निवेशिताः । ग. संज्ञस्य तु मुद्रणानन्तरमुपलब्धस्य पाठभेदाः पृथङ् निवेशिताः । प्रतिज्ञा-यौगन्धरायणतृतीय।क्रैकदेशस्य किञ्चिद् व्याख्यानं 'मन्त्राङ्कव्याख्यानम्' इति कृतव्यपदेशं वयस्वितालपत्रसंपुटकात्मकं राजकीयग्रन्थशालात उपलब्धम् । तत्तृ-तीयाङ्को, मन्ये, मन्त्रिमन्त्रितप्रधानत्वाद् मन्त्राङ्को व्यवहृतः । तदेतदस्य व्याख्यानम्भतिशुद्धमपि गृदार्थकल्पनप्रणयिनां किञ्चिद्धपकारकं स्यादिति पुस्तकान्ते योजितम् ।

अनन्तशयनम्.

त. गणपतिशास्त्रीः

पात्राणि ।

पुरुषाः —

यौगन्धरायणः = उद्यनस्य मन्त्री ।

उन्मत्तकः = तद्वेषो यौगन्धरायणः ।

श्रनणकः 🔭 तद्वेष उदयनस्य मन्त्री रुमण्वान् ।

विदूषकः = वसन्तकनामा उदयनस्य नर्मसचिवः ।

ब्राह्मणः = प्रच्छन्नो यौगन्धरायणस्य पुरुषंः।

हंसकः = उदयनसमीपवर्ती कश्चिदुपाध्यायः ।

गात्रसेवकः = यौगन्धरायणस्य पुरुषो वासवदत्तागृहे प्रच्छत्रो हस्तिपकः।

सालकः = यौगन्धरायणस्य पुरुषः।

निर्मुण्डकः = यौगन्धरायणगृहे प्रतीहारः।

महासेनः = उज्जयिनीपतिर्वासवदत्ताजनकः प्रद्योतो नाम ।

भरतरोहकः = महासेनमन्त्री ।

बादरायणः = महासेनस्य काञ्चुकीयः ।

भटः = वासवदत्ताया भृत्यः।

साधारणौ = भरतरोहकस्य पुरुषौ ।

स्त्रियः ---

देवी = अङ्गारवती नाम महासेनस्य महिषी।

विजया = यौगन्धरायणगृहे प्रतिहारी।

विकास = विकास स्थापित

॥ श्रीः॥

श्रीगणेशाय नमः।

महाकविश्रीभासप्रणीतं

प्रतिज्ञायौगन्धरायणम्।

(नान्यन्ते ततः प्रविशाति सूत्रधारः)

सूत्रधारः —

*पातु वासवदत्तायो महासेनोऽतिवीर्यवान् । वत्सराजस्तु नाम्ना सशक्तियौँगन्धरायणः ॥ १॥

(परिक्रम्य नेपथ्याभिमुखमवलोक्य) आर्ये! इतस्तावत् ।

(प्रविश्य)

नटी — (क) अय्य! इअहि।।

सूत्रधारः — आर्थे! गीयतां तावत् किञ्चिद् वस्तु । तत-स्तव गीतप्रसादिते रङ्गे वयमपि प्रकरणमारभामहे । आर्थे! किमिदं चिन्त्यते । ननु गीयते ।

(क) आर्य ! इयमस्मि ।

^{*} पात्विति । वासवस्य दत्तः अयः शुभावहो विधिर्येन स तथा । नाम्ना तु वत्सराज इति संबन्धः, विनायको ह्यस्य भ्राता ज्येष्ठराज इति श्रुतः 'ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्यते' इति । अत्र नाटिकायां नायिका वासवदत्ता, तिपता महासेनः, नायको वत्सराजः, तन्मन्त्री यौगन्धरायण इत्येषां प्रधानपात्राणां नामानि मुद्रालङ्कारभङ्गया निर्दिष्टानि । स च वत्सराजः स्वय फलभोक्तृत्वमान्त्रेण स्थितः, क्रियाभारवाहित्वं तु तत्प्रसादलब्धप्रमुशक्तयौँगन्धरायणस्यैवेति नामपदशक्ति पदाभ्यां गम्यते ।

नटी — (क) अजा! मए सिविणे णादिकुळस्स अस्सत्थं विअ दिहुं। ता इच्छामि अय्येण कुसळविण्णाणीणमित्तं किञ्च पुरुसं *पेक्सिवहुं।

सूत्रधारः — बाढम् ।

पुरुषं प्रेषियण्यामि व्यक्तमात्महिते क्षमम् ।

(नेपथ्ये)

सालक! सज्जस्त्वम्।

सूत्रधारः —

पुरुषं प्रेषयत्येष यथा यौगन्धरायणः ॥ २ ॥

(निष्क्रान्तौ)

स्थापना।

Dennis Line (resemplines train

(ततः प्रविशाति यौगन्धरायणः सालकेन सह)

यौगन्धरायणः — सालक! सज्जस्त्वम्।

सालकः — (स) अयय! अहइं।

यौगन्धरायणः — महान् खब्वध्वा गन्तव्यः।

⁽क) आर्य ! मया स्वम्ने ज्ञातिकुलस्यास्वास्थ्यमिव दृष्टम् । तिद्रेच्छाम्यार्येण कुश्लिविज्ञानिनिमित्तं किञ्चत् पुरुषं प्रेक्षितुम् ।

⁽ख) आर्य ! अथिकम् ।

१. 'पेक्खिआस्सिटुं (१)' ख. पाठः. २. 'आमुखम्।' ख. पाठः.

^{* &#}x27;पोसेदुं' इति स्यात्।

सालकैः — (क) महत्तरेण सिणेहेण अय्यं उविच्हामि । योगन्धरायणः — हन्त यास्यति, बलवान् यस्य सहार्थः। कुतः,

स्तिग्धेष्वासज्यं कर्म यद् दुष्करं स्याद् यो वा विज्ञाता सत्कृतानां गुणानाम् । कीतं सामर्थ्यं यस्य तस्य क्रमेण दैवप्रामाण्याद् *अदयते वर्धते वा ॥ ३॥

अथ वेणुवनौत् त्रिषु गहनेषु नागवनं श्वः प्रयाता स्वामी प्रागेव सम्भावयितव्यः ।

सालकः—(ख) अय्य! ळेहो खु मं ओवज्झइ, जिहं आअत्तं कय्यसरीरं।

यौगन्धरायणः -- विजये!

(प्रविश्य)

विजया — (ग) अय्य! इअह्मि । यौगन्धरायणः — विजये! त्वर्यतां लेखः प्रतिसरा च । विजया — (घ) अय्य! तह । (निष्कान्ता)

⁽क) महत्तरेण स्नेहेनार्यमुपतिष्ठे ।

⁽ख) आर्य ! छेखः खळु मामपवहति, यस्मिन् आयत्तं कार्यशरीरम् ।

⁽ग) आर्य! इयमस्मि ।

⁽घ) आर्य! तथा।

^{9. &#}x27;क:- अध्य ! म' ख. पाठ:. २. 'नाश्रितेषु' ख. पाठः. ३. 'तुहो ख मध्यो पंछ जिह आयतकेअसरीरम्'(?) ख. पाठः.

^{*} अत एव प्रयोगाद् भ्रन्शुधातोरात्मनेपदित्वमि ।

योगन्धरायणः — अथ दृष्टपूर्वस्त्वयेष पन्थाः । सालकैः — (क) णहि, सुद्पुरुवो ।

योगन्ध्रायणः — एतद्पि मेघाविलक्षणम् । मोः! वन-गजप्रच्छादितदारीरं नीलहस्तिनमुपन्यस्य प्रद्योतः स्वामिनं छल-यितुकाम इति प्रवृत्तिरुपगता नः । अपीदानीं स्वामिनो बुद्ध्य-तिक्रमो न स्यात् । अहोतुखलु वत्सराजभीरुत्वं प्रद्योतस्य । व्यक्तीकृतमसामर्थ्यमक्षोहिण्याः । कुतः,

> व्यक्तं बलं बहु च तस्य न चैककार्य सङ्ख्यातवीरपुरुषं च न चानुरक्तम् । व्याजं ततः समभिनन्दति युद्धकाले सर्व हि सैन्यमनुरागमृते कलत्रम् ॥ ४॥

> > (प्रविश्य)

विजया — (ख) ळेहो खु अअं । पडिसरा सव्ववहूजण-हत्था(दो) तुवारीअदित्ति भट्टिमादा आह ।

योगन्धरायणः — विजये! विज्ञाप्यतां तत्रभवत्ये – सर्व-वधूजनहैं स्तप्रयुक्ता वा *एका वा प्रतिसरा दीयतामिति ।

⁽क) नीह, श्रुतपूर्वः ।

⁽ख) छेखः खत्वयम् । प्रतिसरा सर्ववधूजनहस्तात् त्वर्यत इति भर्तृमाताह ।

৭. कः – 'अय्य ! ण' ख. पाठः. २, 'दिश' ख. पाठः. ३. 'स' ख. पाठः. ४. 'दा' क. पाठः. ५. 'तामत्र' ख. पाठः. ६. 'सहस्रप्र' ख. पाठः.

^{* &#}x27;एका वा' इत्यस्य स्थाने 'या का वा' इति स्यात्।

विजया — (क) अय्य! तह। (निष्क्रान्ता) (प्रविश्य)

निर्मुण्डकः — (व) सुहं अय्यस्स ।

योगन्धरायणः — कथं निर्मुण्डकः ।

निर्भुण्डकः — (ग) अय्य! एसो महिपादमूळादा ओवर्हि-इओ हंसओ आअदो।

योगन्धरायणः — कथं हंसक एकः प्राप्ते इति । सालक! विश्रम्यतामिदानीं मुहूर्तम् । त्वारितं वा यास्यसि सविश्रमो वा ।

सालकः — (व) अय्य! तह। (निष्कान्तः)

योगन्धरायणः — निर्मुण्डक! प्रवेश्यतां हंसकः।

निर्मुण्डकः — (ङ) अयय! तह। (निष्क्रान्तः)

योगन्धरायणः — स्वामिनाविरहितपूर्वो हंसक एकः प्राप्त इति ^{\$}साविग्नमिव मे मनः । कुतः,

यथा नरस्याकुलबान्धवस्य गत्वान्यदेशं गृहमागतस्य । तथाहि मे सम्प्रति बुद्धिशङ्का श्रोष्यामि किन्नु प्रियमप्रियं वा ॥ ५॥

⁽क) आर्य! तथा।

⁽ख) सुखमार्यस्य ।

⁽ग) आर्य! एव भर्तृपादमूलादौपस्थितिको हंसक आगतः।

⁽घ) आर्य ! तथा ।

⁽ङ) आर्य! तथा।

१. 'हाइद हं' ख. पाठः, २. 'सः। सा' ख. पाठः. ३. 'ततरंवा' ख. पाठः. ४. 'ति' क. पाठः.

^{\$} सावेगमिवेत्यर्थः,

(ततः प्रविशति हंसको निर्मुण्डकश्च)

निर्मुण्डकः — (क) एदु एदु अय्यो ।

हंसकः — (ल) किंहं किंहं अय्यो।

निर्मुण्डकः — (ग) एसो अय्यो चिह्रइ, उवसप्पदु णं

हंसकः — (उपरोम्य) (घ) सुहं अय्यस्स ।

यौगन्धरायणैः — हंसक! न खलु गतः स्वामी नागवनम्।

हंसकः — (ङ) अय्य! हिज्जो एव्य गदो भट्टा।

योगन्धरायणः — हन्त निष्फलमनुप्रेषणम्। छलिताः स्मः। अथास्ति प्रत्याशा, अँद्येव प्राणा मोक्तव्याः।

हंसकः — (च) धरिद खु दाव भट्टा।

यौगन्धरायणः — धरते तावादिसंनूर्जिता विपत्तिरभिहिता।
गृहीतेन स्वामिना भवितव्यं ननु ।

⁽क) एत्वेत्वार्यः।

⁽ख) कुत्र कुत्रार्यः।

⁽ग) एष आर्यास्तिष्ठाते, उपसर्पत्वेनम् ।

⁽घ) सुखमार्यस्य ।

⁽ङ) आर्य! हा एव गतो भर्ता।

⁽च) धरते खलु तावद् भर्ता ।

<sup>१. 'ट्यो, उ' ख. पाठः.
१. 'मृत्य)' ख. पाठः.
१. 'णः—न' क. पाठः.
१. 'णः—ने' क. पाठः.
१. 'अथ प्रा' ख. पाठः.
१. 'सा' ख. पाठः.
१. 'दन्' क. पाठः.
१. 'त्व्यं अश्चिता' ख. पाठः.</sup>

हंसकः — (क) *सुडु अय्येण विण्णादं, गहोदी भट्टा।

यौगन्धरायणः — कथं गृहीतः स्वामी । हन्त भोः! महान् खलु भारः प्रद्योतस्य भाग्यैर्निस्तीर्णः। अद्यप्रभृति वत्स-राजसिववानां प्रतिष्ठितमसामर्थ्यमयश्रश्च। इदानीमनुत्पन्नकार्य-पेण्डितो रुमण्वान् के गतः। इदानीमश्वारोहणीयं क गतम्। कुतः,

सिग्धं च सौहदहतं च कुलोद्गतं च ्व्यायामयोग्यपुरुषं च गुणार्जितं च। क्रीतं परेर्गहनदुर्गतया प्रनष्टं युद्धे समस्तमतिभारतया विपन्नम् ॥ ६॥

हंसकः — (ख) जइ समग्गजोहबळपरिवारौ भट्टा, ण एसो दोसो भवे।

योगन्धरायणः — कथमसमग्रयोधबलपरिवारो नाम स्वामी। हंसकः — (ग) सुणादु अय्यो। योगन्धरायणः — अध्वश्रान्तो भवान्। आस्यताम्।

⁽क) सुष्ट्रार्येण विज्ञातं, गृहीतो भर्ता ।

⁽ख) यदि समप्रयोधबलपरिवारो भर्ता, नैष दोषो भवेत्।

⁽ग) शृणोत्वार्यः ।

৭. 'वर्णितो' ख. पाठः. २. 'कः' ख. पाठः ३. 'दं' ख. पाठः. ४. 'रो णाम भ' ख. पाठः.

^{* &#}x27;सुष्ठु' इत्यादि 'स्वामी' इत्यन्तं न पट्यते ख. पुस्तके । ‡ क्रीतं, प्रनष्टं, विपन्नम् इत्येतेषु प्रश्नकाकुर्वोध्या।

हंसकः — (क) अय्य! तह । (उपिवस्य) सुणादु अय्यो । सावसेसपचूसाए रअणीए वाहणसहाए वेळाए वाळुआतित्थेणे णइं णम्मदं तिरअ वेणुवणे कळत्तं आवासिअ छेत्तमत्तपरिच्छ-देण गजजूहविमहजोग्गेण बळेण मग्गमदअ(णी?न्ती)ए वीहीए-णाअवणं पआदो भट्टा ।

यौगन्धरायणः — ततस्ततः ।

हंसकः — (ल) तदो इसुँक्लेवमत्तोत्थिदे सुय्ये एत्तिअम त्ताणि विअ जोअणाणि गच्छिअ कोसमत्तेण विअ मदअं(धीर?) पव्वदं अणासादिअ तडाअपङ्कृक्षिखत्तं अद्धणिम्मिद्सिळाकम्मं विअ विसमदंसणं दिष्टं णो णाअजूहं।

योगन्धरायणः -- ततस्ततः ।

हुंसकः — (ग) तदो णिज्झाअन्तीर्सुं सेणासु समुप्पण्णस-ङ्कापिण्डिदे तसिंस जूहे इमस्स अणत्र्थस्स उप्पादओ कोचि पदादी भट्टारं एव्व उविहिदो।

- (क) आर्य ! तथा । श्रृणोत्त्रार्यः । सावशेषप्रत्यूषायां रजन्यां वाहनसुखायां वेलायां वालकातीर्थेन नदीं नर्मदां तीर्त्वा वेणुवने कलत्रमावास्य छत्रमात्रपिच्छदेन गजयू-थविमर्दयोग्येन बलेन मग्नमदयन्तिकया वीथ्या नागवनं प्रयातो भर्ता ।
- (ख) तत इषुक्षेपमात्रोत्थिते सूर्ये एतावन्मात्राणीव योजनानि गत्वा क्रोशमात्रे-णेव मदय(न्धीर ? न्ती)पर्वतम् अनासाच तटाकपङ्कोत्क्षिप्तम् अर्धनिर्मिताशिलाकमैव विषमदर्शनं दृष्टं नो नागयूथम् ।
- (ग) ततो निच्यायन्तीषु सेनासु समुत्पन्नशङ्कापिण्डिते तस्मिन् यूथेऽस्यानर्थस्यो-त्पादकः कश्चित् पदातिः भर्तारमेवोपस्थितः ।

^{9. &#}x27;ण यण्णम्म' ख. पाठः. २. 'बच्छ' ख. पाठः. ३. 'सव्येणाभाजहत्तदो' ख. पाठः. ४. 'सु स' ख. पाठः. ५. 'पीडिदे' ख. पाठः. ६. 'ह' ख. पाठः.

^{*} मदयन्ती ^{मा}ल्लकी ।

योगन्धरायणः — तिष्ठ । इतः कोशमात्रे मिछकासील-प्रच्छादितशरीरो नखदन्तवर्जमेकनीलो हरस्ती मया दृश्यते इत्युक्तवान् ननु ।

हंसकः — (क) हं पडिण्णादं खुँ अय्येण । जागत्ति खु समुप्पण्णो अअं दोसो ।

योगन्धरायणः — हंसक! जाग्रतोऽपि बलवत्तरः कृतान्तः। ततस्ततः।

हंसकः — (ख) तदो सुवण्णसद्पदाणेण तं णिसंसं पडिपूजिअ भट्टिणा उत्तं—अत्थि एसो चक्कवट्टी हत्थी णीळ-कुवळअतणू णाम हत्थिसिक्खाएँ पठिदो । ता अप्पमत्ता होह तुह्मे इमिस्स जूहे । गअं तं अहं वीणादुदीओ आणेमि ति ।

यौगन्धरायणः — अथ कथमुपेक्षितस्तदानीं स्वामी रुम-ण्वता ।

हंसकः — (ग) णहि णहि । पसादिअ भट्टा अमचेण विण्णाविदो – ण हु दे एळावणादींणं वि दिसागआणं गहणं ण

⁽क) हं परिज्ञातं खल्वार्येण । जाप्रति खलु समुत्पन्नोऽयं दोषः ।

⁽ख) ततः मुवर्णशतप्रदानेन तं नृशंसं परिपूज्य भर्त्रोक्तम् — अस्त्येष चक्रवर्ती हस्ती नीलकुवलयतनुर्नाम हस्तिशिक्षायां पठितः । तद् अप्रमत्ता भवत यूयमस्मिन् यूथे । गजं तमहं वीणाद्वितीय आनयामीति ।

⁽ग) निह निह । प्रसाद्य भर्तामात्येन विज्ञापितः — न खळु ते ऐरावणादीनामिप दिशागजानां प्रहणं न सम्भावनीयम् । अपितु दुरारक्षतयासन्नदोषाणि विषयान्त-

 ^{&#}x27;लताप्र' ख. पाठः. २. 'महन्ति म' ख. पाठः. ३. 'तवा' ख. पाठः. ४. 'खु एदं अ' ख. पाठः. ५. 'न्ति स' ख. पाठः. ६. 'त्ती' ख. पाठः. ৬. 'ए मए प' ख. पाठः, ৫, 'णं दि' क. पाठः.

सम्भावणीअं । अविदु दुरारक्खदाए आसण्णदोसाणि विसअ-न्तराणि । तिहं णिळ्ळजो णिरभिजणो पच्चन्तवासी जणो । ता पदादिमैत्ताहिहिदं इमं जूहं करिअ सव्य एव्य गच्छामो, ण एकाइणा सामिणा गन्तव्यं ति ।

योगन्धरायणः — अपि महाजनसमक्षमेवमुक्तः स्वामी रुमण्वता । एवमप्यवक्तव्यां स्वामिमक्तिमिच्छामि । ततस्ततः ।

हंसकः — (क) तदो अत्तजीविदणिहिट्टेण सवहेण णिवा-रिअं अमचं णीळवळाहआदो हत्थिणो ओदरिअ सुन्द्रपाडळं णाम अस्सं आळुहिअ अणद्धागए सुच्ये विंसदिमत्तेहि पदा-दिहि सह पआदो भट्टा ।

योगन्धरायणः — विजयाय । हा धिक्, स्नेहात् पूर्ववृ-त्तान्तो नावेक्षितः । ततस्ततः ।

हंसकः — (ख) तदो दिउणं विअ अद्याणं गच्छिअ सा-ळळुक्खच्छाआए सवण्णणहणीळदाए परुष्मासिदेहि असरीर-

राणि । तत्र निर्ठेज्जो निरभिजनः प्रत्यन्तवासी जनः । तत् पदातिमात्राविष्ठित-मिदं यूथं कृत्वा सर्व एव गच्छामः, नैकािकना स्वामिना गन्तव्यमिति ।

⁽क) तत आत्मजीवितनिर्दिष्टेन शपथेन निवायीमात्यं नीलवलाहकाद् हस्तिनो-ऽवतीर्य सुन्दरपाटलं नामाश्वमारुह्यानधीगते सूर्ये विशतिमात्रैः पदातिभिः सह प्रयातो भर्ता ।

⁽ख) ततो द्विगुणमिवाध्वानं गत्वा सालवृक्षच्छायायां सावण्यनष्टनीलतया प्रोद्धा-

१. 'णिरभिजणो णिर्छज्जो प' ख. पाठः. २. 'सी जवासी ज' ख. पाठः. ३. हिमन्त-हिंविदं ख. पाठः. ४. 'नमहास' ख. पाठः. ५. 'अचं' ख. पाठः. ६. 'स' क, 'सुम्नन्द' ख. पाठः. ৩, 'वा' ख. पाठः. ८. 'दिव प' ख. पाठः. ९. 'सेहान् पू' क. पाठः

विणिक्खित्तेहि विअ दन्तजुअळेहि^{*} सूझदो धणुसदमत्तेण विअ दिहो सो दिव्ववारणपडिच्छन्दो ।

योगन्धरायणः — हंसक! अस्मत्परिताप इंखुच्यतार्मे । ततस्ततः ।

हंसकः — (क) तदो महिणा ओदिश्य अस्तादो आअमिअ देवदाणं पणामं कश्यि गहीदा वीणा । तदो एकिकिदणिचओ विअ महन्तो कण्ठीरवो समुप्पण्णो ।

योगन्धरायणः — कण्ठीरव इति । ततस्ततः ।

हंसकः — (ख) तदो कण्ठीरवपरिण्णाणणिमित्तं परिवृत्ता अ वअं। महामत्तोत्तराउहीआहिडिदो पचुग्गदो सो किदअ-हत्थी।

योगन्धरायणः — ततस्ततः ।

हंसकः — (ग) तदो णामगोत्तग्गहणेण समस्सासिअ

सिताभ्यामशरीरविनिक्षिप्ताभ्यामिव दन्तयुगलाभ्यां सूचितो धनुःशतमात्रेणेव दृष्टः स दिव्यवारणप्रतिच्छन्दः।

(क) ततो भत्रीवतीयिधादागम्य देवतानां प्रणामं कृत्वा गृहीता वीणा । तत एककृतनिश्चय इव महान् कण्ठीरवः समुत्पनः ।

(ख) ततः कण्ठीरवपरिज्ञाननिमित्तं परिवृत्ताश्च वयम् । महामात्रोत्तरायुधीयाधि-ष्ठितः प्रत्युद्गतः स कृतकहस्ती ।

(ग) ततो नामगोत्रप्रहणेन समाधास्य कुलपुत्रजनं सर्वथा प्रद्योतप्रयोग एषः,

५. 'सिणिक्खित्तेहि असरिरविणि' ख. पाठः. २. 'हि अ' ख. पाठः. ३. 'आळिदो' ख. पाठः ४. 'म्। हं' ख. पाठः. ५. 'चह्रदो एककाणि' ख. पाठः. ६. 'भा' ख. पाठः. ७. 'ओ' ख. पाठः. ८. 'स्स' ख. पाठः.

^{*} दन्तचतुष्टयभिप्रायं स्यात्.

कुळवुत्तजणं सन्वहा पञ्जोदप्पओओ एसो, अणुगैन्छह मं, अहं दाणि परस्स उवण्णासं विसमारम्भं परक्कमेण समीकरोमि त्ति भणिअ भट्टा पविद्वो एन्व तं परबळं।

योगन्धरायणः — प्रविष्ट इति । अथवा ननु स्थाने,

ब्रीलितो वञ्चनां प्राप्य मानी सत्त्वमुपाश्रितः। श्रश्चैकायनस्थश्च किमन्यत् प्रतिपद्यते॥ ७॥

ततस्ततः।

हंसकः — (क) तदो कीळाअमाणो विअ अत्तच्छन्दाणुव-त्तिणा सुन्दरपाडळेण अस्मेण अत्ताभिष्पाआदो अहिअं पहरन्तो अदिबहुकदाए परबळस्स अदिष्पउज्जमाणवाआमो विसण्णणहुँ-सव्वपारिजणो मए एक्काइणा, णहि णहि भट्टिणा एव्व रिक्खअ-माणो अणुबद्धदिवसजुद्धपरिस्सन्तो बहुष्पहाराणिपडिअतुरओ तम्माअमाणसुय्यदारुणाए वेळाए मोहं गदो भट्टा।

योगन्धरायणः — कथं मोहमुपगतः स्वामी । ततस्ततः ।

अनुगच्छत माम्, अहमिदानीं परस्योपन्यासं विषमारम्भं पराक्रमेण समीकरोमीति भाणित्वा भर्ता प्रविष्ट एव तत् परवल्रम् ।

⁽क) ततः क्रीडिनियात्मच्छन्दानुवर्तिना सुन्दरपाटलेनाश्वेनात्माभिप्रायाद्धिकं प्रह-रन् अतिबहुकतया परबलस्यातिप्रयुज्यमानव्यायामो विषण्णनष्टसर्वपरिजनो मथैका-किना, निह निह भर्त्रेव रक्ष्यमाणोऽनुबद्धदिवसयुद्धपरिश्रान्तो बहुप्रहारानेपतिततुरग-स्ताम्यत्सूर्यदारुणायां वेलायां मोहं गतो भर्ता।

१. 'अ' ख. पाठः. २. 'पक्क' क. पाठः ३. 'दो वि अ' ख पाठः. ४. 'ष्टप' ख पाठः. ५. 'द्धस्स' ख. पाठः.

हंसकः — (क) तदो जहासित साण्णिहिदगहणुप्पाडिदाहि अविण्णाअमाणजादीहि कैंकसाहि ळदाहि पाकिदो विअ सरी-रअन्तणादो पहेरिसिदो भट्टा।

योगन्धरायणः -- कथं प्रधर्षितः स्वामी ।

पीनांसस्य विकृष्टपर्वमहतो नागेन्द्रहस्ताकृते-श्चापास्फालिकरस्य दूरहरणाद् बाणाधिकारोपिणः।

विप्राम्यर्चियतुः श्रमेषु सुहदां सत्कर्तुरालिङ्गनै-न्यस्तं तस्य भुजदयस्य वलयस्थानान्तरे बन्धनम् ॥८॥

अथ कस्यां वेलायां प्रत्यागतप्राणः स्वामी ।

हंसर्कः — (ख) अवसिदावळेवेसु पावेसु ।

योगन्धरायणः - दिष्ट्या शरीरं धर्षितं, न तेजः। ततस्ततः।

हंसकः — (ग) तदो पचार्अद्पाणं दाणि भट्टारं पेक्खिअ *अणेण मम भादा हदों, अणेण मम पिदा, अणेण मम सुदों, मम वअस्सँ त्ति अण्णहा भट्टिणो परकक्षमं वण्णअन्ता अभिदुदा दे पावा ।

⁽क) ततो यथाशाक्ति सानिहितगहनोत्पाटितााभिराविज्ञायमानजातिभिः कर्कशाभि-र्छताभिः प्राकृत इव शरीरयन्त्रणात् प्रधार्षतो भर्ता ।

⁽ख) अवसितावलेपेषु पापेषु।

⁽ग) ततः प्रत्यागतप्राणिमदानीं भर्तारं प्रेक्ष्यानेन मम भ्राता हतोऽनेन मम पितानेन मम सुतो मम वयस्य इति अन्यथा भर्तुः पराक्रमं वर्णयन्तोऽभिद्वतास्ते पापाः ।

<sup>१. 'कसोहि' क. पाठः.
१. 'इ' ख. पाठः.
१. 'कः — अध्य! अ' ख. पाठः.
५. 'ग' ख. पाठः.
६. 'दो मम सु' ख. पाठः.
५. 'स्सो' ख. पाठः.
८. 'न्ता सन्वदो अ' ख. पाठः.</sup>

^{*} एतत्प्रकरणेतिवृत्तौचिखविचारप्रसङ्गे भामहेन ग्रन्थनामानिर्दिशतापि वाक्यामिद्मनूदितं शब्दतोऽर्थतश्च । यथा—'हतोऽनेन मम भ्राता मम पुत्रः पिता मम । सातुलो भागिनेयश्च रुवा संरब्धचेतसा' इति ।

योगन्धरायणः — ततस्ततः ।

हंसकी: — (क) अण्णं च दाणि अँच्छरिअं। एको ववसिदों अकैंग्यं कत्तुं। सो दिक्खणाहिमुहं परिवित्तिअ भट्टारं समरवा-आमसङ्खोहिदाणि णिरुवआरं सिङ्खिविअ केसाणि पीडिअ करेण करवाळं पहारवेगं उप्पादइदुकामो आधावन्तो।

योगन्धरायणः — हंसक! वृत्तान्तं तावदाधारय । याव-दॅहमुच्छुसामि † ।

हंसकः — (ख) तदो छिहळपडळिपिच्छळाए भूमीए सो णिसंसओ सएण वेएण ओघट्टिदचळणो पिडहदारम्भो हदो पिडदो।

योगन्धरायणः — पतितः पाप एषः । भोः!

परचक्रैरनाक्रान्ता धर्मसङ्करवर्जिता । भूमिर्भर्तारमापन्नं रक्षिता परिरक्षति ॥ ९॥

⁽क) अन्यचेदानीमाश्चर्यम् । एको व्यवसितोऽकार्यं कर्तुम् । स दक्षिणाभि-मुखं परिवर्त्यं भर्तारं समरव्यायामसंक्षोभितान् निरुपचारं संक्षिप्य केशान् पीडियित्वा करेण करवाळं प्रहारवेगमुत्पादियतुकाम आधावन् ।

⁽ख) ततो रुधिरपटलपिच्छिलायां भूमौ स नृशंसकः स्वेन वेगेनावघद्वितचरणः प्रतिहतारम्भो हतः पतितः ।

१. 'क: — तदो अ' क. पाठः. २. 'अचाहिदं तिहं तिहं अण्णोण्णाणुणएण ए' ख. पाठः. ३. 'कत्तुं' ख. पाठः. ४. 'रस्सिङ्कि' ख. पाठः. ५. 'हा' ख. पाठः. ६. 'द्वार' ख. पाठः. ७. 'दुच्छ्व' ख. पाठः.

[†] उच्छ्वसामीति 'न विश्वसेदविश्वस्तमि'तिवत् 'आश्वसेयुर्निशाचरा' इतिवच प्रयोगः। 'उच्छ्वसिमि'इति वा पाठ्यम्।

हंसकः — (क) तदो भट्टिणा पुढमं कुन्तप्पहारजिणदमोहो साळङ्काअणो णाम पज्जोदस्स अमचो 'माखु माखु साहसं' ति भिणअ तं देसं उविद्वदो ।

योगन्धरायणः — ततस्ततः ।

हंसकः — (स) तदो तक्काळदुळ्ळहं पैणामं करिअ सरीर-अन्तणादो तेण मोइदो भट्टा।

योगन्धरायणः — विमुक्तः स्वामी। साधु भोः शालङ्कायन! साधु । अवस्था खलु नाम शत्रुमि सुहत्त्वे कल्पयित । हंसक! व्यसनात किञ्चिदुच्छ्वसितिमिव मे मनः। अथ किं प्रतिपन्नं तेन साधुना।

हंसकः — (ग) तदो तेण अय्येण अँगेअं सोवआरं सन्ति-वअणं भणिअ गार्ढबहुप्पहारदाए असमत्थो वाहणासणित्त बर्न्धसअणं आरोविअ उज्जइणिं एव्व णीदो भट्टा।

योगन्धरायणः — नीतः स्वामी । एष सोऽनर्थः । एतत् तन्न्यङ्गसमाकमेष सोऽतिमनोरथः । प्रचोतस्य मर्नस्वित्वात् स्वामी दुःखेषु वर्तते ॥ १०॥

⁽क) ततो भर्त्रा प्रथमं कुन्तप्रहारजानितमोहः शाळङ्कायनो नाम प्रद्योतस्यामात्यो 'माखलु माखलु साहसमि'ति भणित्वा तं देशमुपस्थितः ।

⁽ख) ततस्तत्कालदुर्लभं प्रणामं कृत्वा शरीरयन्त्रणात् तेन मोचितो भर्ता ।

⁽ग) ततस्तेनार्येणानेकं सोपचारं शान्तिवचनं भाणित्वा गाढबहुप्रहारतयासमर्थो वाहनासन इति बन्धशयनमारोप्योज्जियनीमेव नीतो भर्ता ।

^{9. &#}x27;र्चा (ळ?उ)हिदो मा' ख. पाठः. २. 'सं आअदो' ख. पाठः. ३. 'प्रमाणं करिअ ते' ख. पाठः. ४. 'अस्सोवआरस्स' ख. पाठः. ५. 'ढं' ख. पाठः. ६. 'न्धणसस' ख. पाठः. ७. 'स्यद्भम' क. पाठः, 'नन्यद्भमन्माक' ख. पाठः. ८. 'द्दस्थित्वा' क. पाठः,

अथ,

कथमगणितपूर्व द्रक्ष्यते तं नरेन्द्रः कथमपुरुषवाक्यं श्रोष्यते सिद्धवाक्यः । कथमविषयवैन्ध्यं धारियष्यत्यमर्षे प्रणिपतित निरुद्धः सत्कृतो धर्षितो वा ॥ ११॥

(प्रविक्य)

प्रतीहारी — (क) अय्य! ऐसा पडिसरा। योगन्धरायणः —

एतानि तान्यापिततानि काले[§] भाग्यक्षयान्निष्फलमुद्यतानि । तुरङ्गमस्येव रणे निवृत्ते नीराजनाकौतुकमङ्गलानि ॥ १२॥

प्रतीहारी — (ख) अय्य! इमा पडिसरा। योगन्धरायणः — विजये! स्थाप्यताम्। प्रतीहारी — (ग) किं त्ति भट्टिमादरं णिवेदेमि।

- (क) आर्य ! एषा प्रतिसरा ।
- (ख) आर्य ! इयं प्रतिसरा ।
- (ग) किामीति भर्तृमातरं निवेदयामि ।

१. 'बन्धं धा' ख. पाठः. २. 'ति' क. पाठः. ३. 'इमा प' ख. पाठः.

^{‡ &#}x27;ततः स दहशे च तौ', 'तच्छृणुष्व मयाख्यातम्', 'नन्दते च कुलं पुंसाम्' इति प्रयोगेष्वात्मनेपदानुपपात्तमाशङ्कय 'कर्मकर्तिर वा रूपाणि' इति समाधानमुक्तं दुर्घटवृत्तौ । सैव गितिरिहापि द्रष्टव्या 'द्रक्ष्यते' 'श्रोष्यते' इति । § 'गते' इति शेषः । 'अकाले' इति वा पाठः स्यात् ।

यौगन्धरायणः — विजये! एवमेतत्।

प्रतीहारी -- (क) किं एदं।

योगन्धरायणः - इदम्।

प्रतीहारी — (ख) भणादु भणादु अय्यो भणादु ।

योगन्धरायणः — अथवा नैतच्छक्यं परिहर्तुम् । निवेद-यिष्याम्यत्रभवत्ये । विजये ! स्थिरीकियतामात्मा । (कर्णे) एविमव ।

प्रतीहारी — हैं।

योगन्धरायणः — विजया खट्वास ।

प्रतीहारी — (ग) एसा गच्छामि मन्द्रभाआ।

योगन्धरायणः — विजये! न खलु त्वयात्रभवत्ये गृहीतः स्वामीति सहसा निवेदैयितव्यम् । स्नेहदुई सं मातृहद्यं रक्ष्यम्।

प्रतीहारी — (व) क्हं दाणि णिवेदेमि ।

योगन्धरायणः — शृणु ।

पूर्व तावद् युद्धसम्बद्धदोषाः प्रस्तोतव्या भावनाः संशयानाम् ।

सन्दिग्धेऽर्थे चिन्त्यमाने विनाशे

र्क्टं शोके कार्यतत्त्वं निवेद्यम् ॥ १३॥

⁽क) किमेतत्।

⁽ख) भणतु भणत्वार्यो भणतु ।

⁽ग) एषा गच्छामि मन्दभागा।

⁽घ) कथमिदानीं निवेदयामि ।

१. 'मस्तत्र' ख. पाठः. २. 'हा' ख. पाठः. ३. 'दित' ख. पाठः. ४. 'छह्र' ख. पाठः. ५. 'अ' ख. पाठः. ६. 'रुद्धे शो' ख. पाठः.

प्रतीहारी — (क) घत्तिस्सं । (निष्क्रान्ता)

योगन्धरायणः — हंसक! त्वमिदानीं स्वामिनी किं न गतः।

हंसकः — (व) अय्य! वविसदो खु अहं अत्ताणं अणु-ग्गिहिदुं साळङ्काअणेण णिउत्तो – गच्छ, इमं उत्तन्तं कोसम्बीए णिवेदेहि त्ति ।

योगन्धरायणः — किन्नुखित्वदानीं निराशमनुसारं कर्तु-कामः, उताहो स्निग्धपुरुषसिन्नकर्षे परिहरति ।

हंसकः — (ग) अहइं।

योगन्धरायणः — स स्वकं विस्मैयादात्मानमाविष्करोति, उत सर्वारम्भसिद्धौ रमणीयं भवति । अथ मामन्तरेण स्वामी न किञ्चदाह ।

हंसकः — (घ) अय्य! अत्थि, पदिक्षणीकरअन्तो भट्टारं अन्तज्जळावगाढाएँ दिट्टीए बहुकं सन्दहुकामेण विअँ ह्मि भट्टिणा उत्ती—गच्छ जोअन्ध।

⁽क) ग्रहीष्यामि।

⁽ख) आर्य ! व्यवसितः खल्वहमात्मानमनुप्रहीतुं सालङ्कायनेन नियुक्तः—गच्छेमं वृत्तान्तं कौशाम्च्यां निवेदयेति ।

⁽ग) अथिकम्।

⁽घ) आर्य! अस्ति, प्रदक्षिणीकुर्वन् भर्तारमन्तर्जलावगाढया दृष्ट्या बहुकं सन्दे-ष्टुकामेनेवास्मि भर्त्रोक्तः — गच्छ यौगन्ध ।

१. 'ना सह किं' ख. पाठः. २. 'दुमय्येण सा' ख. पाठः. ३. 'ल' ख. पाठः. ४. 'सिक्तिग्धो र' ख. पाठः. ५. 'कः – अत्थि' ख. पाठः. ६. 'ए व' क. पाठः. ৬. 'अ भ' ख. पाठः, ८. 'त्तो – जो' ख. पाठः.

योगन्धरायणः — स्वैरमभिधीयतां, स्वामिवाक्यमेतत् ।

हंसकः — (क) जोअन्धराअणं पेक्खेहि ति ।

योगन्धरायणः — मा तावत् । सर्वसचिवमण्डलमतिक-म्यैको योगन्धरायणो द्रष्टन्य इत्याह ।

हंसकः — (ख) अहइं।

योगन्धरायणः — तेन हि अन्हिप्रतिक्रियमनिर्विष्टभर्तृपि-ण्डमनुपकृतराजसत्कारं यदि खलु मां द्रष्टव्यं मन्यते स्वामी।

हंसकः — (ग) बाहं।

यौगन्धरायणः - पुरुषान्तरितं मां द्रक्ष्यति स्वामी,

रिपुनृपनगरे वा बन्धने वा वने वा समुपगतविनाशः प्रेत्य वा तुल्यनिष्ठैम् । जितमिति कृतबुद्धिं वञ्चयित्वा नृपं तं पुनरिधगतराज्यः पार्श्वतः स्ठाधनीयम् ॥ १४ ॥

(नेपध्ये)

(व) हा हा भट्टा !

⁽क) यौगन्धरायणं प्रेक्षस्वेति ।

⁽ख) अथिकम् ।

⁽ग) बाढम् ।

⁽घ) हा हा भर्तः !

१. 'ष्टः' ख. पाठः. २. 'इ' ख. पाठः. ३. 'द्धिर्व' ख. पाठः.

योगन्धरायणः —

एष शोकप्रतीकारो यथाशक्ति निवेचते । एतत् स्त्रीभिरसामर्थ्यं मन्त्रिणामनुवर्ण्यते ॥ १५॥

(प्रविस्य)

प्रतीहारी — (क) अय्य! महिमादाँ। यौगन्धरायणः — किं किम्। प्रतीहारी — आह।

योगन्धरायणः — किमिति ।

प्रतीहारी — (ख) एवंविहस्स सुहिज्जणेण परिगिहीद्स्स वच्छराअस्स अअं बुत्तन्तो । किं सर्कं कत्तुं अन्तरेण विहाणां । ता सम्माणिअ सुहिज्जणं समित्यअदु । जो खु दाणि सङ्कटेसु वा ण विसीदिदि, विश्वसगदो वा ण पय्यविचहिद, विश्वसगदो वा ण पय्यविचहिद, विश्वदो वा ण णिव्वेदं गच्छिद, पिड्घादेसु वा पाणा ण समुज्झिद, सो खु बुद्धिमन्तो पुच्छिज्जइ पढमं एव्व मे वच्छस्स वअस्सो पच्चा अमच्चो आणेर्दु मे पुत्तअं पुत्तओं ति ।

⁽क) आर्य ! भर्तृमाता ।

⁽ख) एवंविधस्य सुहज्जनेन परिगृहीतस्य वत्सराजस्यायं वृत्तान्तः। किं शक्यं कर्तुमन्तरेण विधानम्। तत् सम्मान्य सुहज्जनं समर्ध्यताम्। यः खिल्वदानीं सङ्कटेषु वा न विषीदित, विषमगतो वा न पर्यवितष्टिते, विश्वतो वा न निर्वेदं गच्छिति, प्रति-धातेषु वा प्राणान् न समुज्झित, स खिलु बुद्धिमान् पृच्छ्यते प्रथममेव मे वत्सस्य वयस्यः पश्चादमात्य आनयतु मे पुत्रकं पुत्रक इति।

<sup>१. 'ति' ख. पाटः.
२. 'दा-आह । योगन्धरायणः-किमिति' ख. पाटः.
३. 'किं'
क. पाटः.
४. 'णं । स' क. पाटः.
५. 'डे वा णावसीदिदि' ख. पाटः.
६. 'इ' ख. पाटः.
५. 'तु' क. पाटः.
५. 'तु' क. पाटः.</sup>

यौगन्धरायणः — अहोतुखल्वत्रभवत्या राजवंशाश्रितं धी-रवाक्यमभिहितम् । अत्रभवत्याः सम्भावनीं पूजयामि । विजये! आपस्तावत् ।

प्रतीहारी — (क) अय्य ! तह। (निष्कम्य प्रविस्य) इमा आवो। योगन्धरायणः — आनय। (आचम्य) विजये! किमाह तत्रभवती।

प्रतीहारी — (ख) आणेंदु मे पुत्तअं पुत्तओ ति । योगन्धरायणः — हंसक ! किमाह स्वामी । हंसकः — (ग) जोअन्धराअणं पेक्खेहि ति । योगन्धरायणः — विजये !

यदि रात्रुबंलप्रस्तो राहुणा चन्द्रमा इव।(?) मोचयामि न राजानं नास्मि यौगन्धरायणः॥ १६॥ प्रतीहारी — (घ) अय्य! तह। (निष्कान्ता)

(प्रविस्य)

निर्मुण्डकः — (ङ) अय्य! अच्छरिकं णिव्वृत्तं । मट्टिणो सन्तिणिमित्तं उविद्वजँभोअणं बह्मणजणं पेक्खिअ केण वि

⁽क) आर्य ! तथा । इमा आपः ।

⁽ख) आनयतु मे पुत्रकं पुत्रक इति।

⁽ग) यौगन्धरायणं प्रेक्षस्वेति ।

⁽च) आर्य ! तथा।

⁽ङ) आर्थ ! आश्चर्यं निर्वृत्तम् । भर्तुः शान्तिनिमित्तमुपस्थितभोजनं ब्राह्मण-

^{9. &#}x27;नं' ख. पाठः. २. 'री-त' ख. पाठः. ३. '(आच' ख. पाठः. ४. 'णुवेदु' ख. पाठः. ५. 'वन्न' क. पाठः. ६. 'अं अच्छरिअं। एदं खु भ' ख. पाठः. ७. 'अं णं वद्मणं पे' ख. पाठः,

किळ उम्मत्तवेसधारिणा बह्मणेण उच्चं हिसअ उत्तं — सेरं सेरं अह्मन्तु भवन्तो, अब्भुदअं खु इमस्स राअउळस्स भविस्सिदि त्ति । तदो वअणसमआळं एव्व अदंसणं गदो ।

यौगन्धरायणः — अपि सत्यम्।

(ततः प्रविशति ब्राह्मणः)

ब्राह्मणः — इमेऽत्रभवता परिगृहीता आत्मप्रयोजनोत्स-ष्टाः परिच्छद्विशेषाः । एभिः प्रच्छादितशरीरो भगवान् द्वैपा-यनः प्राप्तः ।

योगन्धरायणः — एवं द्वैपायनः प्राप्तः ।

ब्राह्मणः — बाँढम्।

योगन्धरायणः — तेन हि पश्यामस्तावत् ।

ब्राह्मणः — पश्यतु भवान् ।

यौगन्धरायणः — कथमन्यद् रूपिमव मे संवृत्तम् । हन्त भोः! गतोऽस्मि स्वामिसन्निकर्षमेव । इदानीं ममोपदेशार्थमि-वोत्सृष्टाः ।

> उन्मत्तसदृशो वेषो धारितस्तेन साधुना । मोचियण्यति राजानं मां च प्रच्छादियण्यति ॥ १७॥

जनं प्रेक्ष्य केनापि किलोन्मत्तवेषधारिणा ब्राह्मणेनोच्चं हसित्वोक्तं — स्वैरं स्वैर-मश्नन्तु भवन्तः । अभ्युदयः खल्वस्य राजकुलस्य भविष्यतीति । ततो वचनसमका-लमेवादर्शनं गतः ।

१. 'व' ख. पाठ: २. 'मं सेमं अहन्त भ' ख. पाठ: ३. 'वस्सणं' ख. पाठ: ४. 'ह' ख. पाठ: ५. 'न्यरूपिमदमेव सं' ख. पाठ: 6295

(प्राविश्य)

प्रतीहारी — (क) अय्य! भट्टिमादा आह — इच्छामि मे पुत्तअं पेक्सिदुं ति।

यौगन्धरायणः — अयमयमागच्छामि । आर्य ! शान्ति-गृहे मां प्रतीक्षस्य ।

ब्राह्मणः — बाढम्। (निष्कान्तः)

योगन्धरायणः — हंसक ! विश्रम्यतामिदानीम् ।

हंसकः -- (ख) अय्य! तह। (निष्क्रान्तः)

योगन्धरायणः — विजये ! गच्छायतः ।

प्रतीहारी --- (ग) अयय ! तह ।

यौगन्धरायणः - मोः !

काष्टादिमिर्जायते मध्यमानाद्
भूमिस्तोयं खन्यमाना ददाति।
सोत्साहानां नास्त्यसाध्यं नराणां
मार्गारब्धाः सर्वयत्नाः फलन्ति ॥ १८॥

(निष्कान्तौ)

प्रथमोऽङ्कः ।

⁽क) आर्य! भर्तमाताह --- इच्छामि मे पुत्रकं प्रेक्षितुामिति ।

⁽ख) आर्य! तथा।

⁽ग) आर्य! तथा।

१. 'तथास्तु।' ख. पाठः. २. 'मथ्यमा' क. पाठः.

अथ द्वितीयोऽङ्कः।

(ततः प्रविशति काञ्चुकीयः)

काञ्चुकीयः — आभीरैक! आभीरैक! गच्छ महासेनवच-नात् प्रताहाररक्षकं वृहि — एष काशिराजोपाध्याय आर्यजै-वन्तिरैंच दौत्येन प्राप्तः । सामान्यदूतसत्कारं पृष्ठतः कृत्वा सुखिमव निवेश्यताम्। यथा चातिथिसत्कारं जानीयात् तथा प्रयतितव्यम् इति । भोः! एवं नामाहन्यहाने गोत्रानुकूलेभ्यो राजकुलेभ्यः कन्याप्रदानं प्रति दूतसम्प्रेषणा वर्तते । न खलु महासेनः कञ्चिदिप प्रत्याचष्टे, न चाप्यनुगृह्णाते । किञ्च-खिल्वदम् । अथवा दैवमत्र कन्याप्रदानेऽधिकृर्तम् । कुतः,

व्यक्तं न तावत् समुपैति तस्य दूतो वधूत्वेऽविहतोऽपि तस्य । ततो नरेन्द्रेषु गुणान् नरेन्द्रो न वेत्ति जानन्नपि तत्प्रतीक्षः ॥ १ ॥ अये *सतीयमानान्तःपुरचरः सनाथीभवत्ययं देशः । अये अयं

महासेनः। य एषः,

6 35

दूर्वाङ्कुरस्तिमितनीलमणिप्ररोहैः

[‡]पीताङ्गदैः परिगतैः [†]परिणीहितांसः ।

१. २. '६' ख. पाठः.
 ३. 'तिगार' क. पाठः.
 ४. 'तम्यागतः । सा' ख. पाठः.
 ५. 'तः । अस्य सा' क. पाठः.
 ६. 'तम् । अयं म' क. पाठः.

^{*} सतीङ्राब्दः कण्ड्वादिषु द्रष्टव्यः । ‡ स्वर्णाङ्गदैरित्यर्थः । † परिनिपूर्व ईहित-वेष्ट्यः । 'परिणाहिते' ति वा पाठः ।

अस्माद् घनात् कनकतालवनैकदेशा-न्निर्घावितः शरवणादिव कार्तिकेयः॥ २॥

(निष्क्रान्तः)

विष्कम्भकः।

(ततः प्रविशाति राजा सपरिवारः)

राजा —

मम हयखुरिभन्नं मार्गरेणुं नरेन्द्रा मुकुटतटविलमं भृत्यभूता वहन्ति । न च मम परितोषो यन्न मां वत्सराजः प्रणमति गुणषाली कुञ्जरज्ञानदेतः ॥ ३॥

बादरायण!

(प्रविश्य)

काञ्चुकीयः — जयतु महासेनः।

राजा — निवेशितो जैवन्तिः।

काञ्चुकीयः — निवेशितोऽनुरूपैतश्च सत्कृतः ।

राजा — न्याय्यं कृतं राजवंश्यगुणाभिलाषिणा । समीग-तानां युक्तः पूजापैरिग्रहः । अथ सर्वोऽपि कन्याप्रदानं प्रति पृष्टश्चेत् परच्छन्देन तिष्ठति । (काञ्चकीयमवलोक्य) बादरायण! वक्तका(म?मम्) इव त्वां लक्षये ।

१. 'तृ' ख. पाठः. २. 'दि' ख. पाठः. ३. 'पश्च' क. पाठः. ४. 'वै' क. पाठः. ५. 'मासन्नप्रतीकारेणाग' क. पाठः. ६. 'प्रतिग्रहः । स' ख. पाठः. ७. 'पृष्ट' ख. पाठः, ७. 'पृष्ट' ख. पाठः, ७. 'ति । बा' ख, पाठः.

काञ्चुकीयः — न खर्लुं किश्चित् । कन्याप्रदानं प्रति समु-त्पन्नोऽभिमर्शः ।

राजा — अलं परिहत्य । सर्वसाधारणो होष विधिः । आभि-धीयताम् ।

काञ्चुकीयः — महासेन! एषा मे विवक्षा — एवं नामाह-न्यहिन गोत्रानुकूलेभ्यो राजकुलेभ्यः कन्याप्रदानं प्रति दूतस-म्प्रेषणा वर्तते। न च महासेनः कञ्चिदिप प्रत्याचष्टे, न चाप्य-नुगृह्णीते। किन्नुखिवदिमिति।

राजौ — बादरायण! एवमेतत् । अतिलोभाद् वरगुणाना-मतिस्रोहाच वासवदत्तायां न शॅक्नोमि निश्चयं गन्तुम् ।

कुलं ताँवच्छ्लाघ्यं प्रथममिकाङ्को हि मनसा ततः सानुकोशं मृदुरिप गुणो होष बलवान् । ततो रूपे कान्ति न खलु गुणतः स्त्रीजनभयात् ततो वीर्योद्यं न हि न परिपाल्या युवतयः ॥ ४॥ काञ्चुकीयः — महासेनं वर्जियत्वा नहीदाँनीमेते गुणाः कचिदेकस्था दश्यन्ते ।

राजा — अतः खर्त्तं चिन्त्यते । कन्याया वरसम्पत्तिः पितुः प्रयत्नः (?)* । भाग्येषु शेषमायत्तं दृष्टपूर्वं न चान्यथा ॥ ५॥

 ^{&#}x27;छ। क' ख. पाठः. २. 'ति दू' ख. पाठः. ३. 'जा–ए' ख. पाठः. ४. 'निश्चयार्थं गन्तुं शकोमि।' ख. पाठः. ५. 'ताचार्ष्यं' क. पाठः. ६. 'पं काान्तर्न' ख. पाठः. ৬. 'नीं कचिदेते गुणा एक' ख. पाठः. ८. 'छ, क' क. पाठः.

^{* &#}x27;पितुः प्रायः प्रयत्नतः' इति द्वितीयः पादः पाठ्यो भाति ।

दुहितुः प्रदानकाले दुःखशीला हि मातरः। तस्माद् देवी ताव-दाहूयताम्।

काञ्चुकीयः - यदाज्ञापयति महासेनः । (निष्कान्तः)

राजा — भोः! काशिराजदृतसम्प्रेषणेन वत्सराजग्रहणार्थं गतं शालङ्कायैनं प्रति गता मे बुद्धिः। किन्नुखल्वचापि वृत्तान्तं न प्रेषयित स ब्राह्मणः।

> कामं या तस्य सा लीला तत्रैवानुगतं मनः। ये त्वस्य सचिवाः सर्वे यत्नमास्थीय ते स्थिताः॥६॥

> > (ततः प्रविशति देवी सपरिवारा)

देवी — (क) जेदु महासेँगो। रार्जा — आस्यताम्।

देवी — (ख) जं महासेणो आणवेदि । (उपविशति)

राजां - वासवदत्ता क।

देवी — (ग) उत्तराए वेदीळीए सआसे वीणं सिक्खिदुं णारदीअं गऔं आसी ।

⁽क) जयतु महासेनः।

⁽ख) यन्महासेन आज्ञापयति ।

⁽ग) उत्तराया वैताल्याः सकाशे वीणां शिक्षितुं नारदीयां गतासीत् ।

^{9. &#}x27;यः - भोः' ख.पाठः. २. 'थे शा' क. पाठः. ३. 'नं ग' ख. पाठः. ४. 'द्विरि-ति । कि' ख. पाठः. ५, 'स्त्या' ख. पाठः. ६. 'नी) दे' ख. पाठः. ७. 'राओ । ' ख. पाठः. ८. 'जा-देनि ! आ' ख. पाठः. ९. 'जा - देनि ! क नासनदत्ता । ' ख. पाठः. १० 'दाळिआए समीपे नी' ख. पाठः, ११ 'दा । राजा — किमि' ख. पाठः.

राजा — कथमुत्पन्नोऽस्या गान्धर्वेऽभिलाषः।

देवी — (क) केण वि किळ उग्घादेण कञ्चणमाळं वीणा-जोग्गं करआन्ति पेक्खिअ सिक्खिदुकामा आसी ।

राजा -- सदृशं बाल्यस्य ।

देवी -- (ख) महासेणं वि किं वि विण्णविदुकामा हि।

राजा -- किमिति।

देवी -- (ग) आअँच्यं इच्छामि ति ।

राजा — उपस्थितविवाहँकालायाः किमिदानीमाचार्येण। पतिरेवैनां शिक्षौयेष्यति।

देवी — (घ) हं एसो दाणि मे दारिआएँ काळो।

राजा — भोः ! नित्यं प्रदीयतामित्यस्मानुपरुध्य किमिदानीं सन्तप्यसे ।

देवी — (ङ) अभिप्पेदं मे पदाणं । विओओ मं सन्ता-वेदि । अँह कस्स उण दिण्णा ।

राजा - न तावन्निश्चयो गम्यते।

⁽क) केनापि किलोद्धातेन काञ्चनमालां वीणायोग्यां कुर्वतीं प्रेक्ष्य शिक्षितुकामा-सीत्।

⁽ख) महासेनमपि किमपि विज्ञापयितुकाम सिम।

⁽ग) आचार्यमिच्छामीति ।

⁽घ) हम् एष इदानीं मे दारिकायाः कालः।

⁽ङ) अभिश्रेतं मे प्रदानम् । वियोगो मां सन्तापयाति । अथ कस्मै पुनर्दत्ता ।

^{9 &#}x27;चअं इ' ख. पाठ:. २. 'हाया:' ख. पाठ:. ३. 'क्षति' ख. पाठ:. ४. 'ए सो का' ख. पाठ:. ५. 'ती' क. पाठ:. ६. 'इ' ख. पाठ:.

देवी — (क) इदाणिं पि ण दाव। राजा —

अदत्तेत्यागैता लजा दत्तेति व्यथितं मनः।
धर्मस्नेहान्तरे न्यस्ता दुःखिताः खलु मातरः॥ ७॥
सर्वथा श्रशुरपरिचरणसमर्थे वयसि वर्तते वासवदत्ता। एषे
चापरः काशिराजोपाध्याय आर्यजैवन्तिरच दौत्येन प्राप्तो विलोभयति मां चारित्रेण। (आत्मगतम्) न किञ्चिदाहै । अश्रुपूर्वाभयाकुला कथं निश्चयं गामिष्यति। भवतु, निवेदयाम्यस्यै। (प्रकाशम्) श्रूयन्तेऽस्मत्सम्बन्धप्रयोजनायागता राजानः।

देवी — (ख) किं दाणि वित्थरेण । जिहं दइअ ण सन्त-प्पामो, तिह दीअदु ।

राजा — अहो महान् खलु लीलाभिहितो दुःखविस्तर इदानीं पश्चादुपालम्भनं श्रोतुम् । तस्माद् देवी तावनिश्चयं गच्छतु । श्रूयताम्,

> अस्मत्सम्बद्धो मागधः काशिराजो वाङ्गः सौराष्ट्रो मैथिलः शूरसेनः। एते नीनार्थैलीभयन्तो गुणैर्मा करँते वैतेषां पात्रतां याति राजा॥८॥

⁽क) इदानीमपि न तावत् ।

⁽ख) किमिदानीं विस्तरेण । यत्र दत्त्वा न सन्तप्यामहे, तत्र दीयताम् ।

^{9. &#}x27;ह' ख. पाठ:. २. 'बोऽप' ख. पाठ:. ३. 'ह। दे' क. पाठ:. ४. 'वि तव नि' क. पाठ:. ५. 'वीरो मै' ख. पाठ:. ६. 'नार्थे' ख. पाठ:. ७. 'स्तवैते' क. पाठ:. ८. 'तु' ख. पाठ:.

(प्रविश्य)

काञ्चुकीयः — वत्सराजः ।

राजा — किं वत्सराजीः।

काञ्चुकीयः — प्रसीदतु प्रसीदतु महासेनः । प्रियवचन-निवेदनत्वरया क्रमविशेषो नावेक्षितः।

राजा -- प्रियवचनिमति ।

देवी — (उत्थाय) (क) जेंदु महासेणो ।

राजां — (सहर्षम्) प्रियवचनपरिहार्यो हि देवी । आस्यताम्।

देवी — (ख) जं महासेणो आणवेदि । (उपविशाति)

राजां — उत्तिष्ठोत्तिष्ठ, स्वैरमाभिधीयताम् ।

काञ्चुकीर्यः — ^(उत्थाय) तत्रभवताँमात्येन शालङ्कायनेन गृहीतो वर्त्सराजः ।

राजा — (सहर्षम्) किमाह भवान्।

काञ्चुकीयः — तत्रभवतामात्येन शालङ्कायनेन गृहीतो वत्सराजः।

राजा -- उदयनः।

काञ्चुकीयः — अथिकम्।

राजा — रैांतानीकस्य पुत्रः।

⁽क) जयतु महासेनः।

⁽ख) यद् महासेन आज्ञापयाति ।

^{9. &#}x27;जम्' क. पाठः. २. 'जा-अयि प्रि' ख. पाठः. ३. 'ये दे' ख. पाठः. ४. 'वि' ख. पाठः. ५. 'जा — स्यै' ख. पाठः. ६. 'यः, त' ख. पाठः. ७. 'तो' ख. पाठः. ५. तः ।' क. पाठः. ९. 'किमुद' ख. पाठः.' १०. 'सहस्रानीकस्त्र नप्ता' ख. पाठः.

काञ्चकीयः — देढम्। राजा — सेहस्रानीकस्य नप्ता। काञ्चुकीयः — सं एव । राजा — कौशाम्बीशः। काञ्चुकीयः — सुन्यक्तम्। राजा -- गान्धर्ववित्तकः। काञ्चुकीयः — एँवं ब्रुवन्ति । रार्जा — वत्सराजो ननु । काञ्चुकीयः — अथिकं, वत्सराजः। राजा — अथ किमुपरतो यौगन्धरायणः। काञ्चकीयः — न खलु, कौशाम्ब्यां किल राजा — यैद्येवं न गृहीतो वत्सराजः। काञ्चुकीयः — श्रर्देत्तां महासेनः। राजा -

न श्रद्दधाम्युदयनग्रहणं त्वयोक्तं व्यावर्तनं करतछैरिव मन्द्रस्य । यस्याहवेषु रिपवः कथयन्ति शौर्यं यौगन्धरायणमतानि च नः स्वनन्ति ॥ ९ ॥

१. 'एवम्।' ख. पाठः. २. 'कोशाम्बीशः।' ख. पाठः. ३. 'सुव्यक्तम्।' ख. पाठः. ४. 'गन्धर्ववित्तकः।' ख. पाठः. ५. 'एवं ब्रुवन्ति।' ख. पाठः ६ 'वत्सराजो नतु।' ख. पाठः. ७. 'अथिकिम्। ' ख. पाठः. ८. 'जा—अथैकापर' ख. पाठः. ९. 'तस्मात्र' क. पाठः, १०. 'द्धा म' क. पाठः.

काञ्चुकीयः — प्रसीदतु महासेनः । वृद्धोऽस्मि बाह्मणः खल्वहम् । न महासेनसमीपेऽनृतमभिहितपूर्वम् ।

राजा — आ अस्टोतत् । अथ कः प्रियदृतः शालङ्काय-नेन प्रेषितः ।

काञ्चुकीयः — न पुरुषः । जवातिशययुक्तेन खररथेन वत्सराजमग्रतः कृत्वा स्वयमेवामात्यः प्राप्तः ।

राजां — एवं प्राप्तः । हन्त भोः ! अद्य विमुक्तसन्नाहौं मुखं विश्राम्यत्वक्षौहिणी । अद्यप्रभृति प्रच्छन्नदूर्तकृतसम्प्रेषणां अशिङ्काताः स्थास्यन्ति राजानः । एष समासः । अद्यास्मि महासेनः ।

देवी — (क) कि अमचेण आणीदो।

राजा --- अथिकम्।

देवी — (ब) एदण्णिमत्तं कस्स वि ण दिस्सामो वास-वदत्तं।

राजा — युद्धावजितशत्रुः खल्वेष मम । बादरायण! शाल-ङ्कायनः क ।

काञ्चकीयः — आहितो भद्रद्वारे।

- (क) किममास्येनानीतः।
- (ख) एतनिमित्तं कस्मा अपि न दित्सामो वासवदत्ताम् ।

 ^{&#}x27;त्तो' ख. पाठः. २. 'जा-हन्त भोः! वि' ख. पाठः. ३. 'हः' ख. पाठः. ४. 'मयत्व' ख. पाठः. ५. 'णीम्।' ख. पाठः. ६. 'तस' ख. पाठः. ७. 'णाशाङ्कितास्थानः क्र' क. पाठः. ८. 'आस्थितो द्वा' ख. पाठः,

राजा — गच्छ । भरतरोहकं ब्रूहि — कुमारविधिविधि-ष्टेन सत्कारेण वत्सराजमग्रतः कृत्वा प्रवेश्यताममात्य इति ।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति महासेनः।

राजा — एहि तावत्।

काञ्चुकीयः -- अयमस्मि ।

राजा -- वत्सराजदर्शने कश्चिन्नोत्सारियतव्यः।

शत्रुं पश्यन्तु मे पौराः श्रुतपूर्व स्वकर्मभिः। सिंहमन्तर्गतामर्षे यज्ञार्थमिव संयतम्॥ १०॥

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति महासेनः । (विष्क्रान्तः)

देवी — (क) बहूणि अब्भुदआणि इमिस्स राअउळे अणु-भृदाणि । ण खु अहं ईदिसं पीदिजोग्गं महासेणैस्स सुमरामि । राजा — अहमप्येतादृशं प्रीतिविशेषं न शृतपूर्व स्मरामि,

यथा गृहीतो वत्सराज इति।

देवी -- (ख) वच्छराओं णैं।

राजा -- अथिकम्।

देवी — (ग) बहूणि सम्बन्धंप्पओअणागदाणि राअउळाणि सुदाणि । एदिणा ण पेसिंदपुरुवो पुरुसो ।

⁽क) बहवोऽभ्युदया अस्मिन् राजकुलेऽनुभूताः। न खल्वहमीदशं प्रीतियोग्यं महा-सेनस्य स्मरामि ।

⁽ख) वत्सराजो ननु ।

⁽ग) बहूनि सम्बन्धप्रयोजनागतानि राजकुलानि श्रुतानि । एतेन न प्रेपितपूर्वः पुरुषः।

१. 'हू' ख. पाठः, २. 'ए' ख. पाठः. ३. 'णं सु' ख. पाठः. ४. 'ण' क. पाठः. ५. 'द्वओआराणि' ख. पाठः ६. 'गआणि' ख. पाठः. ७. 'सिपु' ख. पाठः,

राजा — देवि! महासेनैशब्दमपि न गणयति । किं सम्ब-न्धमभिलपति ।

देवी — (क) ण गणेदि । किं बाळो अपण्डिदो वा । राजा — बालो, न त्वपण्डितः ।

देवी — (स) किंणुहु एणं उस्सेअअदि।

राजा — उत्सेकयत्येनं प्रकाशराजिषनामधेयो वेदाक्षरस-मवायप्रविष्टो भारतो वंशः । दुर्पयत्येनं *दायाद्यागतो गान्धर्वो वेदः । विश्रमयत्येनं वयस्सहैजं रूपं । विस्नम्भयत्येनं कथमप्यु-त्पन्नोऽस्य पौरानुरागः ।

देवी — (ग) अभिळासणीओं वरगुणा । कॅस्स वामदाए दोसो संबुत्तो ।

राजां — किमिदानीमस्थाने विस्मितासि । पश्य, अिमः कक्ष इवोत्सृष्टो दृहन् कात्स्न्येंन मेदिनीम् । अस्ये मे शासनं दीप्तं विषयान्तेऽवसीदिति ॥ ११॥

⁽क) न गणयति । किं वालः अपण्डितो वा ।

⁽ख) किन्नुखल्वेनमुत्सेकयति।

⁽ग) अभिलपणीया वरगुणाः । कस्य वामतया दोषः संवृत्तः ।

^{9. &#}x27;नम ' ख. पाठ:. २. 'वी — किं' ख. पाठ:. ३. 'वी' ख. पाठ:. ४. 'आ ख चर' ख. पाठ:. ५. 'त' क. पाठ:. ६. 'जा — देवि! कि' ख. पाठ:. '७. 'तानि।' क. पाठ:, 'ता' ग. पाठ:. ८. 'महान्' ख. पाठ:. ९. 'द्ये' ख. पाठ:.

 ^{\$ &#}x27;अमन्थिष्टां भारता रेवदिमं देवश्रवा देववातः सुदक्षम्' (ऋग्वे. अष्ट. ३. अध्या. १.
 व. २३. ऋ. २.)

(प्रविश्य)

काञ्चुकीयः — जयतु महासेनः। यथाज्ञाप्रयुक्तेसत्कारं प्रविष्टः शाल्ङ्कायनः। सतु विज्ञापयति — इदं भरतकुलोपभुक्तं वत्सराजकुले द्रष्टव्यं घोषवती नाम वीणारतं महासेनः प्रतिग्रा-हियतव्यं इति । (वीणां दर्शयति)

राजा — प्रतिगृहीतं जयमङ्गर्लभ् । (वीणां गृहीत्वा) इयं सा घोषवती नाम । येषा,

श्रुतिसुखमधुरा स्वभावरक्ता करजमुखोछिखिताप्रधृष्टतन्त्री । ऋषिवचनगतेव मन्त्रविद्या गजहदयानि बलाद् वशीकरोति ॥ १२ ॥ भोः! समराविजतानां रत्नानामिष्टसम्भोगः प्रीतिमुत्पादयति । अर्थशास्त्रगुणग्राही ज्येष्ठो गोपालकः स्रुतः । भगन्धविद्देषी व्यायामषाली चाप्यनुपालकः ॥ १३ ॥ कनुखिव्वयं सुन्यस्ता भवेत् । देवि! वासवदत्ता वीणामुप-कान्ता ननु ।

्रेश देवी — आम।

^{9. &#}x27;थाप्र' क. ख. पाट:. २. 'क्तः सत्कारः प्रविष्टः शां ख. पाटः. ३. 'रः शा' क. पाटः. ४. 'नो वि' ग. पाटः. ५. 'लह्र' ख. पाटः. ६, 'नेन प्र' क. ख. पाटः. ७. 'व्यम् इ' क. ख. पाटः. ८. 'ति । रा' ख. पाटः. ९. 'लम् (ग्रु' ख. पाटः. १०. 'स । श्रु' ख. पाटः. ११. 'ह्र' ख. पाटः. १२. 'नामि' क. पाटः. १३. 'वी – नीणा' ख. पाटः.

^{† &#}x27;गान्धर्वदूषी' इति श्रान्यः पाठः । प्रह्नवद्वा द्वरान्दो द्रष्टन्यः ।

राजा — तेन हि इयमस्यै प्रदीयताम् ।
देवी — (क) वीणाप्पदाणेण भूओ वि उम्मत्ता विअ चिट्ठदि ।
राजा — कीडतु कीडतु । नैतत् सुलमं श्रशुरकुले । बाद-रायण! क सैंः ।

काञ्चुकीयः — अमात्येन सहै प्रविष्टः। राजा — अथ वत्सेष्वधिकृतैः।

काञ्चकीयः — आहितविनयलाँत् पादयोरङ्गे तस्य बहुप्र-हारलाच स्कन्धेवाह्येन शयनीयेन मर्ध्यमगृहं प्रवेशितः।

राजा — हा धिग्, बहुप्रहाँरः। एष इदानीं निरुप्स्कृतस्य तेजसो दोषः। नृशंसः खर्वास्मन् काल उपेक्षितवान्। बाद-रायण! गच्छ। भरतरोहकं बूहि — क्रियतामस्य वर्णंप्रतिकर्मिति।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति महासेनः।

राजा — अथवा एहि तावत्।

काञ्चुकीयः -- अयमस्मि ।

राजा — अस्य सर्वदर्शनमविमुक्तसत्कारमवगन्तव्यम् । आकारसूचिता अस्य प्रीतयो विज्ञेयाः। अतिक्रान्तविग्रहाश्रिताः

(क) वीणापदानेन भूयोऽप्युनमत्तेव तिष्ठति ।

१ 'सा' ख. पाठः. २. 'होपविष्टा ।' ख. पाठः. ३. 'ता क ।' ख. पाठः. ४. 'त्वा...... योरदूरगतत्वा' (१) ख. पाठः. ५. 'न्धावानेश' ख. पाठः. ६. ध्यगृ ख. पाठः. ७. 'कार इ' क. पाठः. ८. 'पद्रवस्तुत' ख. पाठः. ९. 'त्वका' ख. पाठः. १०. 'णक' ख. पाठः. ११, अविरक्तसत्कारमतिसत्कारमतिग' क, पाठः,

कथा न कथयितच्याः । क्षुतादिप्रयोगेष्वाशिषोऽभिघेयाः । कालसंवादिना स्तवेनौच्यः।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति महासेनः । (निष्कम्य प्रविश्य) जयतु महासेनः । पथ्येव कृतव्रणप्रतिकर्मा वत्सराजः । अका- लस्तावदिदानीं द्वितीयस्य प्रतिकर्मणं इति । मध्याह्ममारोहित दिवाकरः ।

राजा — अथ कस्मिन् प्रदेशे वीरमानी । काञ्चुकीयः — मयूरयष्टिमुखे ।

राजा — हा धिग् , अनाश्रयणीयः खल्वयं देशः। आत-पप्राँतिकूल्यार्थं मणिभूमिकायां प्रवेशयेत्याज्ञापय।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति महासेनः । (निष्क्रम्य प्रविश्य) र्यदाज्ञप्तं महासेनेन, तत् सर्वमनुष्ठितम्। अमात्यस्तु भरतरोहको महासेनं द्रष्टुमिच्छति ।

राजा — व्यक्तं न रोचते तस्य वत्सराजसिक्कया । अस्यैष नीतेः परिश्रमः । अहमेवैनमनुनयामि ।

देवी — (क) किं सम्बन्धो णिचिदो।

(क) किं सम्बन्धो निश्चितः।

१. 'वन्धुजनप्र' ग. पाठः. २. 'षाभिधेयः । का' ग. पाठः. ३. 'न नाच्यः ।' क. ख. पाठः. ४. 'णक' ख. पाठः. ५. 'त्रणक' ख. पाठः. ६. 'णः । म' ख. पाठः. ७. 'प्रतिकूलार्थं' ख. पाठः. ८. 'जयतु महासेनः । त' ख. पाठः. ९. 'ति । व्रक्तं' ख. पाठः. १०. 'तेऽस्य' क. पाठः. ११. 'स्यैव नी' ख. पाठः.

राजा — न ताविन्नश्चयो गम्यते ।
देवी — (क) अळं दाणि तुविरिअ । बाळा मे दारिआ ।
राजा — यदंभिरुचितं भवत्ये । प्रविश्वत्वभ्यन्तरम् ।
देवी — (ख) जं महासेणो आणवेदि । (निष्क्रान्तौ सपरिवारा)
राजा — (विचिन्त्य)

पूर्व तावद् वैरमस्यावलेपा-दानीतेऽस्मिन् स्यात् तु वैध्यस्तथा मे । युद्धिष्टुं संशयस्थं विपन्नं श्रुत्वा त्वेनं संशयं चिन्तयामि ॥ १४ ॥

(निष्क्रान्तौ)

द्वितीयोऽङ्कः।

⁽क) अलिमदानीं त्वरित्वा। वाला मे दारिका।

⁽ख) यन्महासेन आज्ञापयति ।

१. 'दा' ख. पाठः. २. 'खें तदा भवतु प्र' स्व पाठः. ३. 'न्ता)' खं. पाठः. ४- 'मध्यस्थता में क. ख. पाठः. ५. 'ह्ये' ख. पाठः.

अथ तृतीयोऽङ्गः।

(ततः प्रविशाति डिण्डिकवेषो विदूषकः)

विदूषकैः — (निरूप) (क) भो! देवउळपीठिआए मम मोदअमळ्ळअं णिक्सितिअ दिक्खणमासऔण गणिअ बन्धिअ
पार्डिणिवुत्तो दाणि मोदअमळ्ळअं ण पेक्खामि । (विचिन्स) आ
एकमोदअपितोसिदो ण दाव ओळग्गो मं अणुसरिद । उच्चदाए
पाआरस्स अगई कुक्कुराणं । अक्खद्भत्तदाए अळोहणीअं पिहआणं । आदु अपि णं खाआमि । भोदु ओग्गारइस्सं दाव
अहं । ही ही बुड्डो विअ सूअर्यत्थी सुद्धवादं एव्य उग्गिरामि ।
अहव ळोहिदकचाअणीए केरअं मम केरअं त्ति किरअ सिवेण
पार्डिहत्थीकिदं भवे । (निरूप) जिद वि एसो बह्मआरी बहुकेहि
रूवेहि अविणअं करेदि । भोदु पेक्खिस्सं दाव अँहं । भो!

⁽क) भोः! देवकुलपीठिकायां मम मोदकमल्लकं निक्षिप्य दक्षिणामाप्रकाणि गण-यित्वा वद्ध्वा प्रतिनिवृत्तः इदानीं मोदकमल्लकं न पश्यामि । आ एकमोदकपितोषितो न तावदवल्ग्रो मामनुसरित । उच्चतया प्राकारस्यागितः कुक्कराणाम् । अक्षतभक्ततया-लोभनीयः पिथकानाम् । अथवा अप्येनं खादामि । भवतु उद्गारियध्ये तावदहम् । ही ही वृद्ध इव सूकरवितः शुद्धवातमेवोद्गिरामि । अथवा लोहितकार्स्यायन्याः सम्बन्धी मम सम्बन्धीति कृत्वा शिवेन प्रतिहस्तीकृतो भवेत् । यद्यप्येष ब्रह्मचारी बहुके रूपे-रिवनयं करोति । भवतु द्रक्ष्यामि तावदहम् । भोः ! एष खल्लु मम मोदकमल्लकः शिव-

^{9. &#}x27;षप्रच्छन्नो वि' ख. पाठः. २. 'कः—भो' ख. पाठः. ३. 'आ ग' पाठः. ४. 'रिबु' ख. पाठः. ५. 'मि। (आत्मगतम्) ए' ख. पाठः. ६. 'क्क' ख. पाठः. ७. 'धो' ख. पाठः. ८. 'पन्धी' ख. पाठः. ९. 'वे। ज' ख. पाठः. १०. 'अहं। अविहा एदस्स मम मोदअं सि' ख. पाठः.

एदं खु मम मोदअमळ्ळअं सिवस्स पादमूळे चिट्ठइ। जाव णं गह्णामि । देहि भट्टा! देहि मे मोदअमळ्ळअं। भट्टा! तुवं वि मम चोरो सि । अविहा आळिहिदं खु मम मोदअमळ्ळअं। संदावितिमिरेणें सुहु ण पेक्खामि। भोदु पमज्जिस्सं दाव अहं। ही ही साहुं ळे चित्तअर! भाव! साहु। जुत्तळेहदाए वण्णाणं जह जह पमज्जामि, तह तह उज्जळदरं होइ। भोदु उदएण पमज्जिस्सं। कहिंणुहु उदअं। इदं सोहणं सुद्धतडाअं। अहं विअ सिवो वि दाव एदिस्स मोदअमळ्ळए णिरासो होदु।

(नेपथ्ये)

मोदआ! मोदआ! हहह।

विद्षकः — (क) अविहा एसो उम्मत्तओ मम मोद्अ-मळ्ळअं गिह्नअ हसमाणो फेणायमाणमळिणवरिसारच्छोदअं विअ इदो एव्वाँहावइ । चिट्ठ चिट्ठ उम्मत्तअ! चिट्ठ । इमिणा दण्डअट्ठेण सीसं दे भिन्दामि ।

स्य पादमूले तिष्ठति। यावद् एनं प्रहीष्यामि । देहि भर्तः ! देहि मे मोदकमल्लकम् । भर्तः ! त्वमपि मम चोरोऽसि । अविहा आलिखितः खलु मम मोदकमल्लकः । सन्ता-पितिमिरेण सुष्ठु न पश्यामि । भवतु प्रमार्जिष्यामि तावदहम् । ही ही साधु रे चित्र-कर ! भाव ! साधु । युक्तलेखतया वर्णानां यथा यथा प्रमार्जिम तथा तथोज्ज्वलतरं भवति । भवतु उदकेन प्रमार्जिष्यामि । कुत्र खल्ददकम् । इदं शोभनं शुद्धतटाकम् । अहमिव शिवोऽपि तावद् एतिसम् मोदकमल्लके निराशो भवतु । मोदका! मोदकाः!। हहह ।

(क) अविहा एष उन्मत्तको मम मोदकमल्छकं गृहीत्वा हसन् फेनायमानमलिन-वर्षारथ्योदकमिवेत एवाधावति । तिष्ठ तिष्ठोन्मत्तक ! तिष्ठ । अनेन दण्डकाष्ठेन शीर्षे ते भिनिष्म ।

१. 'ळिदं'क. पाठः. २. 'दं म'ख. पाठः. ३. 'अं भो' क. पाठः. ४. 'ण ण' क. ख. पाठः. ५. 'उ' ख. पाठः. ६. 'ळा' ख. पाठः. ७. 'व्वाअच्छइ' ख. पाठः, ८. 'दं दे मिदामि' ख. पाठः.

(ततः प्रविशत्युन्मत्तकः)

उन्मत्तकः -- (क) मोदआ! मोदआ! हहहै।

विदूषकः — (ख) भो उम्मत्तअ! आणेहि मम मोद्अम-ळळअं।

उन्मत्तकः —— (ग) किं मोदआ । किं मोदआ । कश्च मोदआ । किं इमें मोदआ उज्झिन्ति, आदु पेणज्झिन्ति, उदाहो खज्जन्ति ।

विदूषकः — (घ) ण खज्जन्ति ण खज्जन्ति ण उज्झन्ति अ। उन्मत्तकः — (ङ) एसौ खु मम रसणा खाइदुकामा ळिङ्गाणि करेदि ।

विदूषकः — (च) भो उम्मत्तअ! आणेहि मम मोदअम-ळळअं। मा परकेरए सिणेहं करिअ ओवज्झेहि।

उन्मत्तकः — (छ) के के मं वज्झन्ति । मोदआ खु मं रक्खन्ति ।

- (क) मोदका! मोदका:! हहह ।
- (ख) भो उन्मत्तक ! आनय मम मोदकमछकम् ।
- (ग) किं मोदकाः। कुत्र मोदकाः। कस्य मोदकाः। किमिमे मोदका उत्सुज्यन्ते, अथवा प्रणीयन्ते, उताहो खाद्यन्ते।
 - (घ) न खाद्यन्ते न खाद्यन्ते नोत्सुज्यन्ते च ।
 - (ङ) एपा खलु मम रसना खादितुकामा लिङ्गानि करोति।
- (च) भो उन्मत्तक ! आनय मम मोदकमलुकम् । मा परकीये स्नेहं कृत्वा अप-बाध्यस्य (अथवा)अपोह्यस्य ।
 - (छ) के के मां वाधन्ते (अथवा) वहन्ति । मोदकाः खलु मां रक्षन्ति ।

१. 'ह | मोदअ! मोदअ! ग. पाठः. २. 'वि' ग. पाठः. ३. 'सो' ख. पाठः. ४. 'मि' ख. पाठः. ५. 'केक्के' ख. ग. पाठः.

णेवच्छिवसेसमण्डिदौ प्रीदिं उप्पादेदुं उविष्ठिआ। ळाअगिहिंदणमुळ्ळिआ काळवसेण मुहुत्तदुब्बळा॥१॥

विद्रूषकः — (क) भो उम्मत्तअ! आणेहि मम मोदअम-ळळअं। इभिणा पैच्चएण उवज्झाअउळं गन्तव्वं।

उन्मत्तकः — (ल) मए वि इमिणा पँचएण जोअणसदं गन्तव्वं।

विदूषकः — (ग) किं एळावणे तुवं।

उन्मक्तकः — (घ) आम एळावणे अहं । ण हुं दार्वं देवळाजो मं आशणं आळुहिद । शुदं च मए पाँदपाशिएहि इन्दे वज्झ ति धाराणिअळेहि विज्जुम्मईहि कशाहि ताळिअ वाँउच्मामेण परिच्ममन्तेण भिन्दीअदि मेहबन्धणं ।

नैपथ्यविशेषमण्डिताः प्रीतिमुत्पाद्यितुमुपस्थिताः । राजगृहदत्तमृल्याः काळवशेन मुहूर्तदुर्वळाः ॥

- (क) भो उन्मत्तक! आनय मम मोदकमल्लकम् । अनेन प्रत्ययेनोपाध्यायकुळं गन्तव्यम् ।
 - (ख) मयाप्यनेन प्रसयेन योजनशतं गन्तव्यम् ।
 - (ग) किमेरावणस्त्वम्।
- (घ) आम ऐरावणोऽहम् । न खलु तावद् देवराजो मामासनमारोहित । श्रुतं च मया पादपाशिकारिन्द्रो बद्ध इति धारानिगलैः विद्युन्मयीभिः कशाभिस्ताडियत्वा वातोद्भामेण परिभ्रमता भिद्यते मेघवन्धनम् ।

^{9. &#}x27;आ' ख. पाठ:. २. 'प्रीदिं' ख. पाठ:. ३. 'वेचेण' ख. पाठ:. ४. 'वचेण' ख. पाठ:. ५. 'द्रं ख. पाठ:. ६. 'व मं' ख. पाठ:. ७. 'प' ख. पाठ:. ८. 'न्ति' ख. पाठ:. ९. 'ि. वर्नित दे वि' ग. पाठ:. १०. 'वाहुभामे तुवं' ख. पाठ:. ११. 'न्ति जेण भि' ग. पाठ:.

विद्षकः — (क) भो उम्मत्तअ! ण तुत्रं मम दइस्सिसि, विळविरसं दाव अहं।

उन्मत्तकः — (ख) विळव विळव विक्रोस वा विळवे।

विदूषकः — (ग) अब्बस्मण्णं भो! अब्बस्मण्णं।

उन्मत्तकः — (घ) अहं पि विळविस्सं । इन्दे वर्डेझे भो ! इन्दे वर्ड्से भो ! ।

विदूषकैं: --- (ङ) अब्बस्मण्णं भो! अब्बस्मण्णं।

(नेपध्ये)

(च) मा भाआहि मा भाआहि बह्मणाउस! मा भाआहि।
 विदूषक:— (सहर्षम्) (छ) आअदे चन्दे समाअदाणि सन्वणक्खत्ताणि। अघं बह्मणभावं। ईहामत्त्रैएण रामणएण अभअँ
दीअदि।

⁽क) भो उन्मत्तक! न त्वं मम दास्यासि, विल्विष्यामि ताबदहस्।

⁽ख) विलप विलप विक्रोश वा विलप।

⁽ग) अब्रह्मण्यं भो! अब्रह्मण्यम् ।

⁽घ) अहमपि विलिपिष्यामि । इन्द्रो बद्धो भो! इन्द्रो बद्धो भो!।

⁽ङ) अब्रह्मण्यं भो! अब्रह्मण्यम्।

⁽च) मा विभीहि मा विभीहि ब्राह्मणोपासक ! मा विभीहि ।

⁽छ) आगते चन्द्रे समागतानि सर्वनक्षत्राणि । विग् ब्राह्मणभावम् । ईहामात्र-केण श्रमणकेनाभयं दीयते ।

 ^{&#}x27;वं अव्व' ख. पाठः. २. 'ज्ञे हो ने' ख. पाठः. ३. 'ओ । मा' ग. पाठः.
 'कः अव' ख. पाठः. ५. 'कः—अवं' ख. ग. पाठः. ६. 'तेण' ख. पाठः. ৬.
 अद्देशिद । आअदे हि चद्दे सभाअदाणि सञ्चणक्षत्ताणि । (त' ख. ग. पाठः.

(ततः प्रविशाति श्रमणकः)

श्रमणकः — (क) मा भाआहि मा भाआहि बह्मणाउस! मा भाआहि । के के हह, किं कय्यं, विळवदि ।

विदूषकः — (ख) अविहा पडिहाररेक्खअउत्ति खु सम-णओ अणुहोदि । भो समणअ! भअवं! एसो उम्मत्तओ मम मोदअमळ्ळअं गह्निअ ण देदि ।

श्रमणकः — (ग) मोदअं पेक्खामि दाव ।

उन्मत्तकः -- (व) पेक्खदु पेक्खदु समणअ! भवं।

श्रमणकः --- (ङ) र्थुं थु।

विदूषकः — (च) हिस्च उम्मत्तअस्स हत्थे ईहामत्तेएण र्रामणएण थुत्थूिकदा अधण्णस्स मम मोद्आ दिटुपुरुवाँ एव संवुत्ता।

⁽क) मा विभीहि मा विभीहि ब्राह्मणोपासक! मा विभीहि। के के इह, किं कार्य, विलपति।

⁽ख) अविहा प्रतीहाररक्षकवृत्तिं खलु श्रमणकोऽनुभवति । भोः श्रमणक ! भग-वन् ! एष उन्मत्तको मम मोदकमल्लकं गृहीत्वा न ददाति ।

⁽ग) मोदकं प्रेक्षे तावत्।

⁽घ) प्रेक्षतां प्रेक्षतां श्रमणक ! भवान् ।

⁽ङ) थु थु।

⁽च) हा धिग् उन्मत्तकस्य हस्ते ईहामात्रकेण श्रमणकेन थुत्थृकृता अधन्यस्य मम मोदका दृष्टपूर्वा एव संवृत्ताः।

१. 'केके' ख. ग पाठ: २. 'रक्खअप्पउ' क. ख. पाठ: ३. 'भअवं' ख. याठ: ४. 'धुत्थु' ख. पाठ:, ५. 'त्तेण' ख. पाठ: ६. 'म' ख. पाठ: ७. 'वा सं' ख. पाठ:,

श्रमणर्कः —— (क) भो उम्मत्तआउस! णीआदेहि णीआदेहि। एदाणि मोदआणि कत्थ्ळिआफेणपण्डराणि बहुच्चिट्टसिम्बर-कोमळा णिट्ठाणिआ सुरा विअ महुराणि मा दे खाइदाणि खअं उप्पादनित ।

विदूषकः — (स) अविहा मोदआाणि त्ति करिअ किण्डि-ळळजाुआ मे पडिच्छिदा।

श्रमणकः —— (ग) उम्मत्तआउस! णीआदेहि णीआदेहि । जदि ण णीआदेहि, तुवं सवेमि ।

उन्मत्तकः —— (घ) पशीददु पशीददु शमणअ! भेअवं! मा खुमा खुमं शविदुं। गह्ण गर्ह्ण।

श्रमणकः -- (ङ) बह्मणाउस ! पेक्ख पेक्ख ममप्पभावं।

⁽क) भो उन्मत्तकोपासक! निर्यातय निर्यातय एतानि मोदकाः कस्तूरिकाफेन-पाण्डरा वधू च्छिष्टसमृद्धकोमला निष्ठानिता सुरेव मधुरा मा ते खादिताः क्षयमु-त्पादयन्ति।

⁽ख) अविहा मोद्का इति कृत्वा (कि। ण्डिळळज्जुआ?) मे प्रतीष्टा ।

⁽ग) उन्मत्तकोपासक ! निर्यातय निर्यातय । यदि न निर्यातयसि त्वां शपामि ।

⁽घ) प्रसीदतु प्रसीदतु श्रमणक ! भगवन् ! माखलु माखलु मां शप्तुम् । गृहाण गृहाण ।

⁽ङ) ब्राह्मणोपासक ! प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व मम प्रभावम् ।

१. 'क: - उ' ख. पाठः २. 'हे' ख. पाठः. ३. 'णि इम्भुविट्ठ' क. पाठः. ४. 'घ' ख. पाठः. ५. 'दवन्ति' ख. पाठः. ६. 'कीडतु पुडूआ' ख. पाठः. ७. 'भवं' ख. पाठः. ८. 'क् । यादु' क. पाठः.

विदूषकः — (क) एसो उम्मत्तओ एदेण ईहामत्तएण स-मणएण उज्झिदं सावं पेक्खिअ मोदअमळ्ळअं भीदभीदं अग्ग-ङ्गुळिआए पसारिदाए ठाविअ चिट्टइ।

श्रमणर्कः — (ख) यादु यादु भवं । एदेहि मोदएहि मं सोत्थि वाचेइस्सासि ।

विदूषकः — (ग) ही ही ममकेरएहिं सोत्थि वाआएमि।
मए वि कोडुम्बिअस्स हैत्थादो पिडिग्गहगहीदाणि। ताणि भवदो
वि उवाअणं भविस्सिदि। सो वि सिम्मिद्धो होदु। एसो उम्मित्सो अग्गिगिहं अहिमुहो गच्छइ। हिदो मज्झँह्लो। पुठ्यह्ले वि दाव अअं देसो सुण्णो भविस्सिदि। जाव अहं वि इमाणि दिक्खणामासआणि मँग्गगेहे णिर्क्सिविअ गच्छामि। एकस्स शािंडआए कथ्यं अवरस्स मुळ्ळेण। (सर्वे अग्निगृहं प्रविशाित्त)

⁽क) एष उन्मत्तक एतेनेहामात्रकेण श्रमणकेन उज्झितं शापं प्रेक्ष्य मोदकमल्डकं भीतभीतमप्राङ्कृत्यां प्रसारितायां स्थापियत्वा तिष्ठाति ।

⁽ख) यातु यातु भवान् । एतैर्मोदकैर्मा स्वस्ति वाचयिष्यसि ।

⁽ग) ही ही मदीयैः स्विस्त वाचयामि । मयापि कौटुन्विकस्य हस्तात् प्रतिप्रहगृहीतानि । तानि भवतोऽप्युपायनं भविष्यति । सोऽपि समृद्धो भवतु । एष उन्मत्तकोऽग्निगृहमिमुखो गच्छाति । स्थितो मध्याद्वः । पूर्वाक्वेऽपि तावद्यं देशः शून्यो भविष्यति । यावदहमपीमानि दक्षिणामाषकाणि मार्गगेहे निक्षिप्य गच्छामि । एकस्य शाटिकया कार्यमपरस्य मूल्येन ।

१. 'क: - एदु' ख. पाठ:. २. 'वाएमि।' ख. पाठ:. ३. 'अ' ख. पाठ:. ४. 'एदी-णि मोदआणि सो सो' ख. पाठ:. ५. 'ज्झे' ख. पाठ:, ६. 'ढ़ो दा' ख. पाठ:. ७. 'म-गिहे ख, ग. पाठ:. ८. 'क्खिअ' क. पाठ:, ९. 'विष्टाः।' ख. ग. पाठःः

यौगन्धरायणः -- वसन्तक! शून्यमिदमप्तिगृहम्। ^६त्रिदूषकः --- (क) आम भो! सुण्णं खु इदं। यौगन्धरायणः -- तेन हि परिष्वजेतां भवन्तौ। उँभौ — बाढम् । (परिष्वजेते)

यौगन्धरायणः — भवतु भवतु तुल्यपरिश्रमौ भवन्तौ । आस्तां भवान् । भवानप्यास्ताम् ।

उभी -- बादम।

(सर्वे उपविष्टाः)

योगन्धरायणः -- वसन्तक! अपि दृष्टस्त्वया स्वामी। विदूषकः -- (ख) आम भो! दिहो तत्तभवं। यौगन्धरायणः — हन्त भोः । अतिक्रान्तयोगक्षेमा रात्रिः । दिवस इदानीं प्रतिपाल्यते ।

> अहः समुत्तीर्य निशा प्रतीक्ष्यते शुभे प्रभाते दिवसोऽनुचिन्सते। अनागतार्थीन्यशुभानि पश्यतां गतं गतं कालमवेक्य निर्वृतिः॥ २॥

रुमण्यान् — सम्यग् भवानाह । तुल्येऽपि कालविशेषे निशैव बहुदोषा बन्धनेषु । कुतः,

- (ग) आम भो: ! शून्यं खित्वदम् I
- (क) आम भो:! दष्टस्तत्रभवान्।

भ्। (स' ख. पाठः. ٩. 'आं' ख. पाठः. २. '(उमो प' क. ख पाठः. ६. 'क: - दि' ख. पाठ:. ४. 'तह ।' ग. पाठः. ५. 'विशन्ति । ' ख. पाठः.

୬. 'ते । कुतः, अ' ख. ग. पाठः. ८. 'ती' ख. पाठः.

^{\$} इत आरभ्य 'विदूषक' इत्यस्य स्थाने वसन्तक इति ग. पुस्तके दर्यते ।

व्यवहारेष्वसाध्यानां लोके वाप्रतिरं(ज्ञाश्य)ताम् । प्रभाते दृष्टदोषाणां वैरिणां रजनी भयम् ॥ ३ ॥ योगन्धरायणः — वसन्तक! स्वामिना सह कथितं ननु । विदूषकैः — (क) आम भो! चिरं एव्व च हि तत्तहोदा ओवज्झो, अज्ज चउदसीं ह्वायमाणो पडिवाळिदो अ।

योगन्धरायणः — स्नातः स्वामी ।
विदूषकः — (ख) ह्नादो अत्तभवम् ।
योगन्धरायणः — कृतं देवकार्यम् ।
विदूषकः — (ग) आम भो! पणाममत्तेण पूइदा देवदा ।
योगन्धरायणः — एतामपि बहुमतामवस्थां प्राप्तः स्वामी ।
कृतः —

स्नातस्य यस्य समुपस्थितदैवतस्य पुण्याहघोषविरमे पटहा नदन्ति । तस्यैव कालविभवात् तिथिपूजनेषु दैवप्रणामचलिता निगलाः स्वनन्ति ॥ ४॥

रुमण्वान् — भवत इदानीं प्रयत्न उचितं तिथिसत्कारमा-नेष्यति स्वामिनः।

⁽क) आम भोः! चिरमेव चास्मि तत्रभवतापोढः, अद्य चतुर्दशीं स्नायमानः प्रतिपालितश्च ।

⁽ख) स्नातोऽत्रभवान्।

⁽ग) आम भोः! प्रणाममात्रेण प्राजिता देवताः ।

^{9. &#}x27;राक्षतः।' ख. पाठः. २. 'कः – चि' ग. पाठः. ३. 'आं भो' ख. पाठः. ४. 'कः – आम भो । ह्ना' ग. पाठः. ५. 'त' ख. ग. पाठः. ६. 'कः – प. ग. पाठः. ७. 'णः – ह्वन्त भोः! ए' ग. पाठः.

[‡] स्नायमान इति 'ष्णा शौचे' इत्यस्य चानाशे रूपम् ।

योगन्धरायणः — वसन्तक! गच्छ भूयः स्वामिनं पश्य। विज्ञाप्यतां च स्वामी — या सा प्रयाणं प्रतीह प्रस्तुता कथा, तस्याः श्वः प्रयोगकार्छः। स्थानावगाहयवसशय्याभागेष्वाश्रयेषू-पन्यस्तौषधिव्याजो नलागिरिर्मन्त्रौषधिनियमसम्भृतपुराणकर्मे-व्यामोहितः। अनुकूलमारुतमोक्तव्यः सिज्जतो धूपः। रोषप्रतिक्रूलोऽस्य सिज्जतः प्रतिगजमदः। शालासिन्नकृष्टमल्पसाधनं गृहमादीपयितुमिन्नत्रासित्वाद् वारणानाम्। गजपितिचित्तोद्गमणार्थं देवकुलेषु स्थापिताः शङ्खदुन्दुभयः। तेन नादेन सर्वसाधनपरिगतशरीरेणावश्यं श्वः प्रद्योतेन स्वामी शरणमुपगन्तव्यः। ततः स्वामिना शत्रोरनुमतेनैव बन्धनान्निष्कम्य सह व्यापन्नां घोषवतीं हस्तगतां कृत्वा नलागिरिः स्वाधीनः कर्तव्यः। ततो व्यवस्थिनतस्तदानीं स्वामी नलागिरौ । ततः,

रेंसेनाभिर्मनसानुबद्धज्ञधनं कृत्वा जवे वारणं सिंहानामसमाप्त एव विरुते त्यक्त्वा सविन्ध्यं वनम् । एकाहे व्यसने वने स्वनगरे गत्वां त्रिवणीं दशां येनेष द्विरदच्छलेन नियतस्तेनेव निर्वाद्यते ॥ ४ ॥

३० इति ।

रुमण्वान् — वसन्तक! किमिदानीं चिन्त्यते।

^{9. &#}x27;ल इति । कुतः स्था' ख. पाठः. २. 'भावेष्वा' क. पाठः. ३. 'र्मणि व्या' ख. पाठः. ४. 'व्यस' ख. पाठः. ५. 'ता' ख. पाठः. ६. 'दं' ख. पाठः. ७. 'नगृहादी' ख. पाठः. ८, 'ते' क. पाठः. ९. 'नता' क. पाठः. १०. 'ति । इतः । व' ख. पाठः. ११. 'भवांश्चिन्तयित ।' ख. पाठः.

विद्षकः — (क) एव्वं चिन्तेमि महन्तो खु भवदो पयत्तो विवाजिस्सिदि ति ।

उभौ — न खलु वयं विज्ञातारः।

विद्रवकः — (ख) अहं पुठमं पचा भवन्तो ।

योगन्धरायणः -- अथ किंकृता कार्यविपत्तिः।

विदूषकः --- (ग) वच्छराअस्स अत्तकय्यदाए ।

योगन्धरायणः — कथमिव।

विद्रवकः — (घ) सुणह भवन्तो।

उभौ -- अवहितौ स्वः।

विदूषकः — (ङ) जा सा काळहमी अदिक्कन्दा, तिहं तत्त-होदी वासवदत्ता णाम राअदारिआ धत्तीदुदीआ कण्णआदंसणं णिदोसं त्ति करिअ अवणीदकञ्चआए सिविआए ओघट्टिदपणा-ळीपस्सुदसळिळविसमं राअमग्गं परिहरिअ जं तं बन्धणदुवारस्स

⁽क) एवं चिन्तयामि महान् ख़लु भवतः प्रयत्नो विपत्स्यत इति।

⁽ख) अहं प्रथमं पश्चाद् भवन्तौ ।

⁽ग) वत्सराजस्यात्मकार्थतया

⁽घ) शृणुतां भवन्तौ ।

⁽ङ) या सा कालाष्टमी अतिक्रान्ता, तस्यां तत्रभवती वासवदत्ता नाम राजदा-रिका धात्रीद्वितीया कन्यकादर्शनं निर्दोषमिति कृत्वापनीतकञ्चुकया शिविकयावघिट-तप्रणालीप्रभृतसिक्ठिविषमं राजमार्गं परिद्वस्य यत्तद् बन्धनद्वारस्याप्रतो भगवत्या यक्षिण्याः स्थानं, तस्मिन् देवकार्यं कर्तुं गतासीत् ।

१. 'न्तो । ता सुणह । उभौ' ख. पाठः.

अग्गदो भअवदीएँ जिंक्खणीए हीणं, तस्मि देवकैय्यं कत्तुं गआँ आसी।

यौगन्धरायणः -- ततस्ततः ।

विदूषकः — (क) तदो तत्तभवं तं दिअसं अब्भन्तरबन्ध-णपरिरैक्खअं सिवँअं णाम राअदासं अणुमाणिअ बन्धणदुवारे णिक्कन्तो ।

उभौ -- ततस्ततः।

विदूषकः — (ख) तदो पुरुसक्खेन्धपरिवट्टणद्विदाए सिवि-आएँ पकामं दिद्वा सा राअदारिआ।

योगन्धरायणः — ततस्ततः ।

विदूषकः — (ग) किं तदो तदो ति । बन्धणं दाणि पम-दवणं सम्भाविअ पउत्तो राअळीळं कत्तुं ।

यौगन्धरायणः — न खलु तां प्रति समुत्पन्नाभिलाषः स्वामी।

⁽क) ततस्तत्रभवान् तं दिवसमभ्यन्तरबन्धनपरिरक्षकं शिवकं नाम राजदासम-नुमान्य बन्धनद्वारे निष्क्रान्तः।

⁽ख) ततः पुरुषस्कन्धपरिवर्तनस्थितायां शिबिकायां प्रकामं दृष्टा सा राज-दारिका ।

⁽ग) किं ततस्तत इति । बन्धनिमदानीं प्रमदवनं संभाव्य प्रवृत्तो रागळीळां कर्तुम् ।

१. 'ए अवन्तिसुन्दरीए ज' क. पाठः. १. 'ठा' ख. पाठः. १. 'कायं' ख. पाठः. ४. 'आसी' ख. पाठः. ५. 'वं वि तं' ख. पाठः. ६. 'मुखअं' ख. पाठः. ७. 'वं णा' ख. पाठः. ८. 'णिब्बतो । योगन्धरायणः—त' ख. पाठः. ९. 'कन्धरप' ख. पाठः. १०. 'ए अ मुहुत्तअं प' ख. पाठः. ११. 'त्तो ली' ख. पाठः.

विदूषकः — (क) भो! सङ्घआरिणो अणत्थ त्ति ईदिसं एव्व।

योगन्धरायणः — सखे! रुमण्वन्! स्थिरीक्रियतामात्मा । अनेनैव वेषेण जरा गन्तव्या ।

विदूषकः — (ख) भो! अहं च एदेण उत्तो—भणेहि जोअन्धराअणस्म जहसमत्थिदा समत्थणा ण रोअदे मे। समाणे गयणे पज्जोदस्स अवमाणविसेसो चिन्तीअदि। मा कामप्पधाण त्ति मं अवमण्णेहि। अवमाणस्सँ अवजिदिं अण्णे-सामि त्ति।

यौगन्धरायणः — अहो शत्रुजनापहास्यमभिधानम् । अहो निरपत्रपता खलु बुद्धेः। अहो सुहज्जनसन्तापकारणम्। अदेशकाले ललितं कामयते स्वामी। कुतः,

शक्ताँ दर्पयितुं स्वहस्तरचिता भूमिः कटप्रच्छदा पर्याप्तो निगलस्वनश्चरणयोः कन्दर्पमालम्बितुम्। कः श्रुत्वा न भवेद्धि मन्मथपदुः प्रत्यक्षतो बन्धने रक्षार्थं परिगण्यमानपुरुषे राजेति शब्दार्पनम्॥ ५॥

⁽क) भोः! सङ्घचारिणोऽनर्था इतीदशमेव।

⁽ख) भोः! अहं चैतेनोक्तः — भण यौगन्धरायणाय यथासमर्थिता समर्थना न रोचते मे । समाने गमने प्रद्योतस्यावमानविशेषश्चिन्त्यते । मा कामप्रधान इति माम-वमन्यस्व । अवमानस्यावजितिमन्वेषे इति ।

^{9. &#}x27;इदिसं सम्पण्णं विअ' ख. पाठः. २. 'णे प' ख. पाठः. ३. 'वीतीअ' ख. पाठः. ४. 'स्स खु अ' ख. पाठः. ५. 'दं' ख. पाठः. ६. 'मि । यो' क. पाठः. ७. 'कादपीयतुः स्व' ख, पाठः. ८. 'पैणम्' क. पाठः.

विदृषकः — (क) भो ! दंसिदो सिणेहो । णिव्विट्टं पुरुसआरं । साहु उज्झिअ णं गच्छामो ।

योगन्धरायणः — वसन्तको भवान्ननु । वसन्तक! मा मैवम् ।

> परित्यजामें सन्तप्तं दुःखेन मदनेन च । सुहज्जनमुपाश्रित्य यः कालं नावबुध्यते ॥ ६॥

विदूषकः — (ख) एव्वं एव्व जरं गमिस्सामो । योगन्धरायणः — तन्ननु श्लाच्यम् ।

विदूषकः — (ग) सिळाघणीओ भवे, जदि ळोओ जाणादि । योगन्धरायणः — न नः कार्यं लोकेन, स्वामिप्रियार्थों-

ऽयमारम्भः ।

विदूषकः — (घ) सो वि दाव ण जाणादि।

योगन्धरायणः — काले ज्ञास्यति ।

विदूषकः — (ङ) कदमो दाणि सो काळो ।

योगन्धरायणः — यदेयमारम्भसिद्धिः ।

⁽क) भोः! दर्शितः स्नेहः। निर्विष्टः पुरुषकारः। साध्िक्तित्वेनं गच्छामः।

⁽ख) एवमेव जरां गमिष्यामः।

⁽ग) श्लाघनीयं भवेद्, यदि लोको जानाति ।

⁽घ) सोऽपि तावन जानाति ।

⁽ङ) कतम इदानीं स काछ: I

 ^{&#}x27;मः' ख. पाठः.

विदूषकः — (क) तदो तादिसो भवं बन्धणादाराओणं अ-न्तेउरादो राअदारिअं उमे णिय्यादेर्दुं।

रुमण्वान् — इह भवता द्रष्टव्यः।

यौगन्धरायणः — उभयमिति, बाढम् । इयं हितीया प्रतिज्ञा —

सुभद्रामिव गाण्डीवी नागः पद्मलतामिव । यदि तां न हरेद् राजा नास्मि यौगन्धरायणः ॥ ७॥ अपिच,

यदि^{*} तां चैव तं चैव तां चैवायतलोचनाम्। नाहरामि नृपं चैव नास्मि यौगन्धरायणः॥८॥

(कर्णं दत्त्वा) अये शब्द इवे । ज्ञायतां शब्दः ।

विदूषकः — (ख) भो! तह। (निष्क्रम्य प्रविश्य) भो! पाडिउ-त्तदिवसविस्सम्भेण अविरळं सञ्चरन्तो जणो दीसइ। किं दाणि करहा।

रुमण्वान् — तेन हि चतुर्द्वारमियहं, भिद्यतां नः स-ङ्वातः।

यौगन्धरायणः — न न । अभिन्नो नः सङ्घातैः । भिद्य-तामरिसङ्घातः । (निष्कम्य)

⁽क) ततस्तादृशो भवान् बन्धनाद्राजानमन्तःपुराद्राजदारिकामुभे निर्यातयतु।

⁽ख) भोस्तथा।भोः परिवृत्तदिवसिवस्रिम्भेणाविरलं सञ्चरन् जनो दृश्यते। किमि-दानीं कुर्मः।

१. 'दु । यौ' ख. पाठः. २. 'व । तूर्णं ज्ञा' ख. पाठः. ३. 'तः । स्वकार्यमनुष्ठीयताम्। उभौ — भो तह (निष्कान्तौ) उ' ख. पाठः.

यदीति । तां घोषवतीं नाम वीणाम् । तं नडागिरिम् । तां वासवदत्ताम् ।

उन्मत्तर्कः — (क) ही ही चन्दं गिळिद ळाहू। मुश्च मुश्च चन्दं। यदि ण मुश्चेशि, मुहं दे पाँडिअ मुश्चावइस्सं। एशे एशे दुहुअश्चे परिक्मेट्टे आअच्छिद्। एशे एशे चउप्पहवीहिआअं। जाव णं आळुहिअ बिळं भिक्खिस्सं। एशे एशे दाळअंभट्टा मं ताळेह। माखु माखु मं ताळेर्थं। किं भणाशि — अह्माणं किं पि णच्चेहि त्ति। दक्खह दक्खह दाळअभट्टाँ। एशे दाळअभट्टा पुणो वि मं ताळेह इहिआहि। माखु माखु ताळेथ। तेण हि अहं पि ताळेमि।

(निष्क्रान्ताः)

तृतीयोऽङ्कः ।

⁽क) ही ही चन्द्रं गिलित राहुः । मुश्च मुश्च चन्द्रम् । यदि न मुश्चिसि, मुखं ते पाटियत्वा मोचियिष्यामि । एष एष दुष्टाश्वः परिश्रष्ट आगच्छिति । एष एष चतुष्पथवीथ्याम् । यावदेनमारुह्य विलं भक्षियिष्यामि । एते एते दारकभर्तारः ! मां ताडयत । माखलु माखलु मां ताडयत । कि भणिस अस्माकं किमिप नृत्येति । पश्यत पश्यत दारकभर्तारः ! । एते दारकभर्तारः ! पुनरिष मां ताडयत यिष्टिभिः । माखलु माखलु ताडयत । तेन ह्यहमि ताडयामि ।

^{9. &#}x27;क: — एशे एशे च' ख. पाठः. २. 'न्दं मुख। जिद' ख. पाठः. ३. 'बातिअ मोएमि ए' ख. पाठः. ४. 'इ। जाव णं आळुहिअ चउप्पहपीठिआए ब' ख. पाठः. ५. 'अं ... ठा इठिआहि मं ताळिन्ति । मा' ख. पाठः. ६. 'हिं' ख. पाठः. ७. 'ट्टा दा' ख. पाठः. ८. 'वि ठि आनि मं ताळेमि' ख. पाठः.

अथ चतुर्थोऽङ्कः।

(ततः प्रविश्वति भेटः)

भटः — (क) को काळो अहं भट्टिदारिआए वासवदत्ताए उद्देष्ठे कीळिदुकामाए भद्दवदीपरिचारअं गत्तसेवअं ण पेक्खामि। भाव पुष्फदन्तअ! गत्तसेवअं ण पेक्खिसि। किं भणिसि — एसो गत्तसेवओं किण्डिळसुण्डिगिणीए गेहं पविसिअ सुरं पिबदि ति। गच्छदु भावी। (परिक्रम्य) इदं किण्डिळसुण्डिगिणीए गेहं। जाव णं सद्दावेमि। गत्तसेवअ! गत्तसेवअ!

(नेपथ्ये)

(स) की दाणि एसो एत्थ राअमग्गे गत्तसेवअ! तत्त मं सद्दावेदि ।

भटः — (ग) एसो गत्तसेवओ सुरं पिबिअ पिबिअ हिसअ हिसअ मिदअ मिदअ जवापुष्फं विअ रत्तळोअणो इदो एव्व आअच्छिद । एदस्स पुरदो ण चिहिस्सं । (निवृत्य हिथतः)

⁽क) कः कालोऽहं भर्तृदारिकाया वासवदत्ताया उदके क्रीडितुकामाया भद्रव-तीपरिचारकं गात्रसेवकं न प्रेक्षे । भाव पुष्पदन्तक! गात्रसेवकं न प्रेक्षसे । किं भणासे— एष गात्रसेवकः (किण्डिलः) ग्राण्डिकिन्या गेहं प्रविश्य सुरां पिवतीति । गच्छतु भावः । इदं (किण्डिलः) ग्राण्डिकिन्या गेहम् । यावदेनं शब्दापये । गात्रसेवक! गात्रसेवक!।

⁽ख) क इदानीमेषोऽत्र राजमार्गे गात्रसेवक! गात्रसेवकेति मां शब्दापयित ।

⁽ग) एष गात्रसेवकः सुरां पीत्वा पीत्वा हसित्वा हसित्वा मदित्वा मदित्वा जपापुष्प-मिव रक्तळोचन इत एवागच्छति । एतस्य पुरतो न स्थास्यामि ।

१. 'वो इ' ख. पाठः. २. 'मि। भो ग' ख, पाठः. ३. 'एदाणि एठसाएग्गरा' ख, पाठः, ४. 'विदिस्सं' ख. पाठः;

(ततः प्रविशाति गात्रसेवकः)

गात्रसेवकैः — (क) को दाणि एसो एत्थ राअमग्गे गत्त-सेवअ! गत्तसेवअ! त्ति मं सदावेदि । पाणागारादो णिक्कन्तो दिष्ठ हि। मम सुसुरेण सुरुष्ठेण असुद्रैअमळ्ळएण विद्रमिशअ-ळोण रूँशिदे मंशाखण्डे सुहे पिक्खत्ते ।

अणुंसारज्ज वि पीदाँ अत्ताणं दण्डँअज्जुआ होर्मि ॥ १ ॥ (?) धण्णा सुराहि मत्ता धण्णा सुराहि अणुळित्ता ।

धैण्णा सुराहि ह्नादेशे घण्णा सुराहि संञिवदा ॥ २ ॥ अध्यणा अत्तणो पुत्तदाराणं केंद्रं पिट्ठं सुणन्ता जे मूढा णर्शे सुसमिद्धा सुरातडाँअं ण जोजेंअंति तो जाणे जमळोए वा

धन्याः सुराभिर्मत्ता धन्याः सुराभिरनुळिताः । धन्याः सुराभिः स्नाता धन्याः सुराभिः संज्ञापितः ॥

अधना आत्मनः पुत्रदाराणां कष्टं (पिर्हे ?) राज्यन्तो ये मृहा नराः सुप्तमृद्धाः सुरा-तटाकं न योजयन्ति ।

⁽क) क इदानोमेषोऽत्र राजमार्गे गात्रसेवक! गात्रसेवक! इति मां शब्दापयित । पानागारात्निष्कान्तो दृष्टोऽस्मि । मम श्वशुरेण सुरुष्टेनामृतकमलुकेन घृतमिरचलव-णक्तितो मांसखण्डो मुखे प्रक्षितः ।

^{9.} कः — '(पूर्वोक्तमेव पिटत्वा) पा' ख. पाठः. २. 'र' ख. पाठः. ३. 'दोम' ख. पाठः. ४. 'कूरिदे' ख. पाठः. ५. 'णू' ख. पाठः. ६. 'दा जइ अ' ख पाठः. ७. 'ण्डु ज्युं' ख. पाठः. ८. 'हे' ख. पाठः. ९. 'हिरण्णा' ख. पाठः. १०. 'हि अणुं' ख. पाठः. ११. 'च्य' ख.पाठः. १२. 'आ' ख. पाठः. १३. 'हि मता।' ख. पाठः. १४. 'धत्ता सुराहि सङ्गदा। अधणारिअ अत्त' ख' पाठः. १५ 'ख' ख. पाठः. १६, 'का' ख. पाठः. १५, 'आं' ख. पाठः. १८. 'अति। जमको द्या' ख. पाठः,

णरअं अत्थि ण त्थि अ। (?)

भटः — (उपस्य) (क) भो गत्तसेवअ! को काळो तुमं अण्णे-सामि । भट्टिदारिआए वासवदत्ताए उदए कीळिदुकामाए भद्द-वैदी ण दिस्सदि । तुमं दाव मत्तो एत्थै आहिण्डिद ।

गात्रसेवकः — (ख) जुर्जाई । सा अ णं मत्ता, सो पुरुसो वि मत्तो, अहं वि मत्तो, तुमं पि मत्तो, सव्वं मत्तसमं होइ।

भटः — (ग) सन्वं दाव चिट्ठदुँ। राअउळे भद्दपीठिआँ (अ?) ण णिक्कमिअ कुदो(अं पि शआहि)ण्डदि चि ।

गात्रसेवकै: — (घ) इदो (पि? हि)ण्डीमि, एतथे पिबामि, एदेण पिबामि, मा संरम्भेण । किं करीअर्दुं ।

⁽क) भो गात्रसेवक ! कः कालस्त्वामन्वेषे । भर्तृदारिकाया वासवदत्ताया उदके भीडितुकामाया भद्रवती न दश्यते । त्वं तावन्मत्तोऽत्राहिण्डसे ।

⁽स) युज्यते । सा च ननु मत्ता, स पुरुषोऽपि मत्तोऽहमपि मत्तः, त्वमपि मत्तः, सर्वे मत्तसमं भवति ।

⁽ग) सर्व तावत् तिष्ठतु । राजकुले भद्रपीठिकां न निष्क्राम्य कुत आहिण्डत इति ।

⁽घ) इतो हिण्डे, अत्र पिबामि, एतेन निबामि, मा संरम्भेण । किं क्रियताम् ।

^{9. &#}x27;गिंग अणागिंअ को जांगे' खं. पाठ:. २. 'ए दिण्णिमस्स' क. पाठ:. ३. 'गंग मत्तो आ' खं. पाठ:. ४. 'दिस्सि । 'खं. पाठ:. ५. 'इह अगिंगणितित्या सो' खं. पाठ:. ६. 'मए ता तु' खं. पाठ:. ७ 'दुं। जदा तव रा' खं. पाठ:. ८. 'आ ण गेणकमिंद कु' खं. पाठ:. ९. 'अअ पिंचिंद' खं. पाठ:. १० 'कः — कुदों अअ पिंचिंद त्ति इ' खं. पाठ:. १९ 'वा' खं. पाठ:, १२ 'गंग' खं, पाठः. १३ 'मिरस' खं. पाठ:. १४, 'दुम्।'कं. पाठः,

भटः — (क) *हिज्जउ असम्बन्धप्पळावो । सिग्धं भद्रवादिं पवसेहि ।

गात्रसेवकः — (ख) पविसदु पविसदु भद्ददी । अंघो मए भद्ददीए अङ्कसं आढत्तं ।

भैटः — (ग) सभावविणीदाए भदवदीए अङ्कुसेण किं क-य्यं। गच्छ, सिग्धं भदवदिं पवेसेहि।

गात्रसेवकः — (घ) पविसदु पविसदु भदवदी । अंघो मए भदवदीए खुरप्पमाळा आढत्ता ।

भटः — (ङ) पुष्फंबन्धिआए भद्दवदीए खुरप्पमाळाए किं कय्यं । सिग्घं भद्दवदिं पवेसेहि ।

गात्रसेवकः — (च) पविसदु पविसदु भद्ददी । अंघो मए भद्ददीए घण्टा आढत्ता ।

- (क) भवत्वसम्बद्धप्रलापः । शीघ्रं भद्रवतीं प्रवेशय ।
- (ख) प्रविशतु प्रविशतु भद्रवती । अहो मया भद्रवत्या अङ्कुशमाहितम् ।
- (ग) स्वभावविनीताया भद्रवत्या अङ्करोन किं कार्यम् । गच्छ, शीव्रं भद्रवतीं प्रवेशय ।
 - (घ) प्रविशतु प्रविशतु भद्रवती । अहो मया भद्रवयाः क्षुरप्रमालाहिता ।
- (ङ) पुष्पबन्धनीयाया भद्रवत्याः क्षुरप्रमालया किं कार्यम् । शीघ्रं भद्रवतीं प्रवेशय ।
 - (च) प्रविशतु प्रविशतु भद्रवती । अहो मया भद्रवया घण्टाहिता ।

^{9. &#}x27;शिण्णउ' क. पाठः. २. 'वो । गच्छ सि' ख. पाठः. ३. 'गात्रसेवकः — स' क. पाठः. ४. 'घ्यं । सि' ख. पाठः. ५. 'वोटिदाए' ख. पाठः. ६. 'अग्घो .' ख. पाठः.

^{*} भवत्वित्यर्थे 'होज्जइ' इति न्याप्यं, धातुप्रत्ययमध्ये विध्यादिषु जशब्दविधानात् ।

[‡] दुःखसूचको निपातोऽयं स्यात् । 'अव्वो दुःखसूचनासंभावनेषु' इति तु प्राकृतप्रकाशः सूत्रम् ।

भटः — (क) उदए कीळिदुकामाए भदवदीए घण्टाए किं क्यं। सिग्धं भदवदिं पवेसेहि।

गात्रप्तेत्रकः — (ख) पविसदु पविसदु भदवदी । अंघो मए भदवदीए कप्तिअं आर्टेत्तं ।

भटः — (ग) कसिएण किं करयं। सिन्धं भद्दवदिं पवेसेहि।

गात्रसेवकः — (व) पविसदु पविसदु भदवदी । अंघो ।

भटः — (ङ) किं अंघो।

गात्रसेवकः — (च) अंघो मए।

भटः — (छ) किं तुए।

गात्रसेवकः — (ज) अंघो भद।

भटः --- (झ) किं भद्दत्ति।

⁽क) उदके क्रिडितुकामाया भद्रवत्या घण्टया किं कार्यम् । शीघं भद्रवतीं भवेशय ।

⁽ख) प्रविशतु प्रविशतु भद्रवती । अहो मया भद्रवत्याः कशिका आहिता ।

⁽ग) काशिकया किं कार्यम् । शीव्रं भद्रवतीं प्रवेशय ।

⁽घ) प्रविशतु प्रविशतु भद्रवती । अहो ।

⁽ङ) किम् अही ।

⁽च) अहो मया।

⁽छ) किं वया ।

⁽ज) अहो भद्र ।

⁽इ) किं भद्र इति ।

 ^{&#}x27;अग्वो म' ख पाटः.
 'ध' ख पाटः.
 अग्वो । भटः— किं' ख पाटः,
 अंघो । मए भइ । भटः — किं भइ । गात्रसेवकः — भइवदी । भटः — किं भइव' क.
 पाठः.

गात्रसेत्रकः — (क) अंबो भइवैदी।

भटः — (ख) किं भद्दवदी।

गान्न सेवकः -- (ग) भदवदी पि आढत्ता।

भटः — (घ) ण तुवं एत्थ अवरज्झो । (किण्डिळ?)सुण्डिगिणी खु अवरज्झा, जा राअवाह³ंग गिह्निअ सुरं देदि ।

गात्रसेवर्कः — (ङ) अंघो मए उत्तं । मा मूळविद्धि विणा-सेहि ति ।

भटः — (च) हं सद्दो विअ।

गात्रसेवकः — (छ) अंघो जाणामि जाणामि, (किण्डिलः) सुण्डिगिणीए गेहं भिन्दिअं भद्दवदी पळाअदि ।

⁽क) अहो भद्रवती ।

⁽ख) किं भद्रवती ।

⁽ग) भद्रवलप्याहिता।

⁽घ) न त्वमत्रापराद्रः । (किण्डिलः?) शुण्डिकिनी खल्वपराद्रा, या राजवाहनं गृहीत्वा सुरां ददाति ।

⁽ङ) अहो मयोक्तम् । मा मूलवृद्धिं विनाशयेति ।

⁽च) हा शब्द इव ।

⁽छ) अहो जानामि जानामि, (कि.ण्डिल?)য়ৣण्डिकिन्या गेहं भित्त्वा भद्रवती पुरुष्यते ।

१. 'दी। गा' ख. पाठ:, २. 'किड्डिसळड्डिकिणिं खु' ख. पाठ:. ३. 'ण गुह्निअ' ख. पाठ:. ४. 'क: — उत्ता मए किड्डिळपुट्डिगिणी मा' ख पाठ:. ५. 'वेट्डि वि' ख. पाठ:. ६. 'नि' ख. पाठ:. ७. 'हस्स' ख. पाठ:. ८ 'अग्वो जाणादि किड्डिळपुट्टिगि' ख. पाठ:. ९ 'दे सि. पाठ:. १०. 'दिति।' ख. पाठ:.

भटः — (क) किं भणासि — (आकाशे) एसो भट्टा वच्छराओ वासवदत्तं गह्निअ णिग्गदो त्ति ।

गात्रसेवकः — (सहर्षम्) आविव्यसस्तु स्वामिनः ।

भटः — (ख) पिबै पिब । अज्ज वि तुमं मत्तो आहिण्डेहि ।
गात्रसेवकः — आः को मत्तः, कस्य वा मदः, वयं
खल्वार्ययौगन्धरायणेन स्वेषु स्वेषु स्थानेषु स्थापिताश्चारपुरुषाः ।
यावदहमपि सुहज्जनस्य संज्ञां करोमि । एते ते सुहदो निरोधमुक्ता इव कृष्णसर्पा इतस्ततो निर्धावन्ति । भो भोः सुहदः!
शृष्वन्तु भवन्तः—

नवं शरावं सिलिलैः सुपूर्ण
सुसंस्कृतं दर्भकृतोत्तरीयम् ।
तत्तस्य मा भून्नरकं स गच्छेद्
यो भर्तृपिण्डस्य कृते न युध्येत् ॥ ३ ॥
कनुखल्वार्ययौगन्धरायणः । अये आर्ययौगन्धरायणः । य एषः,
निशितविमलखड्गः संहतोन्मत्तवेषः
कनकरित्तंचर्भव्यय्रवामाग्रहस्तः ।

⁽क) किं भणास — एष भर्ता वत्सराजो वासवदत्तां गृहीत्वा निर्गत इति ।

⁽ख) पित्र पित्र । अद्यापि त्वं मत्त आहिण्डस्त्र ।

^{9. &#}x27;अ ग' ख. पाठ: २. 'ति । गच्छतु भावो । गा' क. पाठ:. ३. 'बत्त अ' ख. पाठ:. ४. 'हिबिण्डसि ।' ख. पाठ:. ५. 'क – को मत्त या' ख. पाठ:. ६. 'ते एते' ख. पाठ:. ७. 'क' ख. पाठ:.

विरचितबहुचीरः पाण्डराबद्धपट्टः सतटिदिव पयोदः किञ्चिदुद्गीर्णचन्द्रः॥ ४॥ अहो महत् प्रवृत्तं युद्धम्।

> हत्वा गर्जीन् सग्जिनः सहयांश्च यौधान् अक्षौहिणीमतिविगाह्य बलान्मुहूर्तम् । नागेन्द्रदन्तमुसलाहतभग्नबाहु-भ्रष्टायुधोऽपि न निवृत्तपदोऽभियातः ॥ ५॥

हा धिग्, श्रहणमुपगतः खन्वार्ययौगन्धरायणः। यावदहमप्या-र्ययौगन्धरायणस्य प्रत्यन्तरीभविष्यामि । (निष्कान्तः)

भटः — (क) किंणुख एदं । वाआरतोरणवर्ज्ञं सव्वं कोसम्बी खु इदं । होदु, इमं वुत्तन्तं अमच्चस्स णिवेदेमि ।

(निष्कान्तः)

पवेशकः।

(ततः प्रविशतः साधारणौ)

उभी — (ख) उस्मरह उस्मरह अय्या! उस्मरह।

⁽क) किन्नुखल्वेतत् प्राकारतोरणवर्जं सर्वं कौशाम्बी खल्विदम् । भवित्वमं वृत्ता-न्तममात्याय निवेदयामि ।

⁽ख) उत्सरतोत्सरतार्था! उत्सरत।

१. 'जा स' ख, पाठः.

प्रथमः — (क) अंघो कण्ठैस्स दीअमाणस्स ण उच्चं विर-मदि।

द्वितीयः (ख) अंघो महिद्दारिआए वासवदत्ताए अवणअ-णविब्भमदाएँ विरुवन्तस्स मे वअणं कोच्चि ण सुणादि । अंघो किं भणह — किण्णिमत्तं उस्सारणा वत्तदि ति । गहीदो अय्यजोअन्धराअणो । किं भणह — कहं गहीद ति । सुण-न्तु अय्या ! । अय्यजोअन्धराअणेण असिदुद्दीएण अक्खो-हिणीए अग्गवेगो सुहुर्त्तं अंधारिदो । विजयसुन्दरस्स हत्थिणो दन्तन्तँचोदिदो असी विवण्णो । असिदोतेग गदीदो, ण पुरुसदोसेण ।

प्रथमः — (ग) अंघो अप्पमत्ता होहै तुह्रो । वाआरतो-रणवज्जं सन्वं कोसम्बी खु इअं।

⁽क) अहो कण्ठस्य दीर्यमाणस्य नोचं विरमति ।

⁽स) अहो भर्तृदारिकाया वासवदत्ताया अपनयनविश्रमतया विरुवतो मे वचनं किश्वित शृणोति । अहा किं भणथ — किलिमित्तमुत्सारणा वर्तत इति । गृहीत आर्ययौगन्धरायणः । किं भणथ — कथं गृहीत इति । शृण्वन्वार्याः ! । आर्ययौगन्धरायणेनासिद्वितीयेनाक्षौहिण्या अप्रवेगो मुहूर्त धारितः । विजयसुन्दरस्य हरितनो दन्तान्तचोदितोऽसिर्विपन्नः । असिदोषेण गृहीतो, न पुरुषदोषेण ।

⁽ग) अहो अप्रमत्ता भवत यूयम् । प्राकारतोरणवर्ज सर्व कौशाम्बी खिह्वदम्।

^{9. &#}x27;ह' ख. पाठ:. २. 'ए उज्जियणीए जणो वि' ख. पाठ:, 'एको' क. पाठ:. ३. 'दि । प्रथम: — किं' ख पाठ:. ४. 'णो । क' ख. पाठ:. ५. 'णाढु अध्यो । अ' ख. पाठ:. ६. त्तं धारिअ वि' ख. पाठ:. ७. 'न्तर पाडिदो' ख. पाठ:. ८. 'अग्घो' ख. पाठ:. ९. 'य । मा' फ. पाठ:.

उभौ — (क) ओद्रदु ओद्रदु अय्यो ओद्रदु।

(ततः प्रविशति यौगन्धरायणः वद्भवाहुः फलकेनानीयमानः)

यौगन्धरायणः — अयम(यश्ह)मवतरामि ।

रिपुगतमपनीय वत्सराजं ग्रहणमुपेत्य रणे स्वशस्त्रदोषात्। अयमहमपनीतभर्तृदुःखो जितमिति राजकुले सुखं विशामि॥६॥

भोः! सुखं खलु निष्कलत्राणां कान्तारप्रवेशः, रमणीयतरः खलु प्राप्तमनोरथानां विनिपातेः, अपश्चात्तापकरः खलु सञ्चितधर्माणां मृत्युः । मया हि,

वैरं भयं परिभवं च समं विहाय
कृत्वा नयेश्च विनयेश्च शरेश्च कर्म।
शत्रोः श्रियं च सुहदामयशश्च हित्वा
प्राप्तो जयश्च नृपतिश्च महांश्च शब्दः॥ ७॥

उभौ — (व) उस्सरह उस्सरह अय्या! उस्सरह । यौगन्धरायणः — महर्शनाभिलाषी जनो न कश्चिदुँत्सा-रयितव्यः ।

⁽क) अवतरत्ववतरत्वार्योऽवतरतु ।

⁽ख) उत्सरतोत्सरतार्याः ! उत्सरत ।

१. 'कशयनेना' ख. पाठ:, १. 'त: । प' क. पाठ:. ३. 'दप्युत्सा' ख. पाठ:.

पर्यन्तु मां नर्वतः पुरुषाः ससस्त्रा राजानुरागनियभेन विषद्यमानम् । ये प्रार्थयन्ति च मनोभिरमात्यशब्दं तेषां स्थिरीभवतु नश्यतुं वाभिलाषः ॥ ८॥

उभो — (क) उस्सरह उस्सरहै । किं तुह्मेहि ण दिइपुरुवो अय्यजोअन्धराअणो ।

योगन्धरायणः — दृष्टः पूर्व , न त्वेवम् । उन्मत्तव्छन्नवेषस्य रथ्यासु परिधावतः । अवगीतिमदं रूपं कर्म सम्प्रति दृश्यते ॥ ९॥ (प्रविस्य)

भटः — (ख) अय्य! पिअं दे णिवेदेमि । गहीदो किळ वच्छराओ ।

यौगन्धरायणः — नैतद्रैस्ति ।

चिरमरिनगरे निरोधमुक्तः

स किल वनान्युपलभ्य भद्रवला। ग्रहणमुपगिमध्यति प्रयातो निमिषितमात्रगतेषु योजनेषु॥१०॥ भद्र.! कथं गृहीत इति श्रुतम्।

(क) उत्सरतोत्सरत । किं युष्माभिन दृष्टपूर्व आर्ययौगन्धरायणः ।

(ख) आर्य ! प्रियं ते निवद्यामि । गृहीतः किल वत्सराजः ।

গ. 'ति' ख. पाठः. २. 'ह। णिबदेमि किळ वच्छ' ख. पाठः. ३. 'द्प्यस्ति' क. पाठः, ४. 'श्रूयते । भ' ख. पाठः.

भटः — (क) अणुसारिअ णळागिरिणा गहीदो किळ । योगन्धरायणः — अस्ति वाहनसामर्थ्यम् । असमायुक्तस्तु सः ।

गजस्याधोरणायुक्तो जवो भवति शिक्षया।

विमुक्तं वत्सराजेन क एनं वाहियण्यति॥ ११॥

भटः — (ख) अय्य! अमच्चो आहू — आयुधागारे चिद्रदु

किळ अय्यो। पुरुसगुक्तो अअं देसो कि।

योगन्धरायणः — अहो हास्यमिधानम्।

अभि बद्धा वत्सराजाभिधानं यस्मिन् काले सर्वतो रक्षितव्यम् । तस्मिन् काले सुप्तमासीदमात्यै-नीते रत्ने भाजने को निरोधः ॥ १२॥

(परिक्रम्य)

भटः — (ग) इदं आउहागारम् । पविसदु अय्यो ।

(क) अनुसार्य नलागिरिणा गृहीतः किल।

(ग) इदमायुधागारम् । प्रविशत्वार्यः ।

⁽ख) आर्य ! अमात्य आह — आयुधागारे तिष्ठतु किळार्यः । पुरु रगुप्तोऽयं देश इति ।

१. 'क्तो' ख. पाटः. २. 'द' ख. पाटः. ३. 'सो । 'ख पाटः. ४. 'भो' ख. पाटः. ५. 'य्यो । अय्य ! अ' ख. पाटः.

^{*} विमुक्तं विसृष्टम् । गजं भद्रवत्याव्यमनुमृत्येतिशेषः ।

(प्रविश्य)

भटः — (क) अमचो आह — अवणीअदु बन्धणं ति। यौगन्धरायणः — अक्षीणं मां कुरु। व्यक्तं भरतरोहको मां द्रष्टुमिच्छति, अहमपि तावद् भरतरोहकं द्रष्टुमिच्छामि।

मैद्राक्यैः परिभिद्यमानहृद्यं रोषात् प्रमत्ताक्षरैः प्रारब्धेषु नयच्छलेषु चैलितं तुल्याधिकारोज्झितम्। स्रक्तैः शास्त्रविनिश्चितैर्विरहितं बुद्धाधिकं विश्वतं द्रष्टुं मह्रमपिक्रयाविनिहेतं वीळादिवाधोमुखम्॥ १३॥

(ततः प्रविशति भरतरोहकः)

भरतरोहकः — कासौ कासौ यौगन्धरायणः ।
अविसतिनिजकार्य वञ्चनैर्दुर्निरीक्षं
कथिमव पिरभाषे भर्त्तुरथें विपन्नम् ।
चिरमवनतकार्यं चापि निर्युक्तमन्त्रं
भुजगिमव सरोषं धिषतं चोच्छ्रितं च ॥ १४॥

भटः — (ख) अय्यजोअन्धराअणो अय्यं पडिवाळअन्तो आउहागारे चिट्टइ ।

भरतरोहकः — भवतु भवतु ।

⁽क) अमात्य आह — अपनीयतां बन्धनामिति ।

⁽ख) आर्ययौगन्धरायण आर्यं प्रतिपालयन् आयुधागारे तिष्ठाति ।

१. 'ण: - क्षी' क. पाठ:. २. 'मालो: प' ख पाठ:, ३. 'तु' ख. पाठ:. ४. 'हि' स. पाठ:. ५, णो प' ख. पाठ:.

मन्त्रित्वे विश्वतो होष सन्याजं नीलहस्तिना। प्रत्यादेष्टुं स तंद्रैरं मामिदानीं प्रतीक्षते॥ १५॥

भटः —— (क) अय्य! एसो अमच्चो । भरतरोहकः —— (उपगम्य) भो! यौगन्धरायण!।

यौगन्धरायणः - भोः!।

भटः —— (ख) अहो सरस्स गम्भीरदा । अय्यस्स एकक्ख-रेण पूरिदो अयं देसो ।

भरतरोहकः — (उपविश्य) भोः! यौगन्धरायण इत्यशरारा-ण्यक्षराणि श्रुयन्ते । दिष्ट्यो भवान् दृश्यते ।

यौगन्धरायणः — दिष्टचा भवान् हैरयत इति । परयतु माम्,

एवं रुधिरदिग्धाङ्गं वैरं नियममास्थितम् ।
गुरोर्स्वजितं हत्वा शान्तं द्रौणिमिव स्थितम् ॥ १६ ॥
भरतारोहकः — अहो छ्छेनागतगजारम्भस्यात्मसम्भावना ।

योगन्धरायणः — किं छलेनेति। तत् पुनिरदानीं युक्तम्। या सा मिल्लिकसालवृक्षरिचता नागाश्रिता वञ्चना बद्धः सेवितवान् हि नो नरपितबीहूपधानां क्षितिम्।

⁽क) आर्य ! एषोऽमात्यः ।

⁽ख) अहो स्वरस्य गम्भीरता । आर्यस्यैकाक्षरेण पूरितोऽयं देशः ।

१. 'कः — भोः' ख. पाठः. २. '(हप्ट्वा) भवान् हष्टः । यो' क. पाठः. ३. 'हष्टः प' क. पाठः. ४. 'प' ख. पाठः. ५. 'हि' ख. पाठः. ६. 'गो' ख. पाठः,

राज्ञो वारणनिग्रहे परिचयाद् वीणाश्रिता वञ्चना पूर्व प्रस्तुतमेव यामि भवतौ नैवापराधो मम ॥ १७॥

भरतरोहकः — भोः! यदमिसाक्षिकं महासेनस्य दुहितरं शिष्यां प्रतिगृह्य अदत्तापनयनं कृतं, युक्तेयं भोस्तस्करैप-वृत्तिः।

योगन्धरायणः — मा मा भवानेवम् । विवाहः खल्वेष स्वामिनैंः।

> भारतानां कुले जातो वत्सानामूर्जितः पतिः। अर्कृत्वा दारनिर्देशमुपदेशं करिष्यति॥ १८॥

भरतरोहकः — अद्यापि महासेनेन प्रयुक्तसत्कारो वत्सरा-

जः । तदिदानीं किं नावेक्षते ।

यौगन्धरायणः — मा मा भवानेवम् ।

यँदस्य चाज्ञां कुरुते नलागिरिः

स शिक्षितानां वचनेषु तिष्ठति।

ततो विमुक्तः स्वशरीरर्रक्षणे

यशः प्रदातुं सुहृदां च जीवितम् ॥ १९॥

भरतरोहकः — यद्येवं नलागिरिग्रहणार्थं विमुक्तश्चेद्, न पुनर्बर्द्धस्ते स्वामी।

यौगन्धरायणः — नेति पश्यत्युं पैक्रोशभयात् ।

[.] ९. 'तो' क. पाट:. २. 'वात्र दोषो म' क. पाट:. ३. 'र वृ' ख. पाट:. ४. 'ना' ख. पाठ:. ५. 'लपदानिन' ख. पाट:. ६. 'नी नापेक्ष' ख. पाट:. ७. 'पद्स्य राज्ञां' ख. पाट:. ६. 'ल' क. पाट:. ९ 'न्ध' ख. पाट:. १०. 'ख' ख. पाट:,

भरतरोहकः — अपरोक्षराज्यव्यवहारो भवानिति व्रवीति । समरावजितेषु शत्रुषु किमाह शास्त्रम् ।

योगन्धरायणः - वधः।

भरतरोहकः — वधार्हो वत्सराजश्चेत् किमस्माभिः सं स-त्कृतः ।

योगन्धरायणः — एतद्वेक्ष्य खलु यदस्य शरीरं नाप-हृतम्।

भरतरोहकः — एतदपि सम्भाव्यं मन्यते स्वामी । योगन्धरायणः — कः संशयः ।

हस्तप्राप्तो हि वो राजा रक्षितस्तेन साधुना । नह्यनारुह्य नागेन्द्रं वैजयन्ती निपासते ॥ २०॥

भरतरोहकः — भवतु भवतु । महासेनस्य प्रतिकूलं कृत्व। कौशाम्बीं प्रति का कृता ते बुद्धिः ।

योगन्धरायणः - अहो! हास्यमभिधानम्।

भवतां चात्रतो यातः शेषकार्येषु का कथा। समूलं वृक्षमुत्पाट्य शाखाईछेत्तुं कुतः श्रमः॥ २१॥

(प्रविश्य)

काञ्चुकीयः — (कर्णे) एवमिव ।

भरतरोहकः — प्रकाशमुच्यताम् ।

१. 'सत्कारः प्रयुक्तः।' ख. पाठः. २. 'इशक्तुं' ख. पाठः.

काञ्चुकीयः —

कारणैर्बहुभिर्युक्तैः कामं नापकृतं त्वया । गुणेषु न तु मे देषो भुङ्गारः प्रतिगृह्यताम् ॥ २२॥

इति।

योगन्धरायणः — हा धिक्, गृहा न निर्वान्ति मया प्रदीपिता-स्तथेव तावद्भदयानि मन्त्रिणाम् ।

इयं तु पूजा मम दण्डधारिणः कृतापराधस्य हि सत्कृतिर्वधः ॥ २३॥

(नेपथ्ये हाहाकारः क्रियते)

भरतरोहकः — अये,

को नु खल्वेष सहसा प्रासादाग्राद् विनिरसृतः । रयेनपक्षाभिमृष्टानां कुररीणामिव ध्वनिः ॥ २४॥

भोः! ज्ञायतां शब्दः।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयत्यार्यः । (निष्क्रम्य प्रविह्य) एषा तत्रभवत्यङ्गारवती शोकाभिभृतहृदया प्रासादाच्छरीरं मोक्तुकामा महासेनेनाभिहिता यथा— क्षत्रधर्मेणोदिष्टस्ते दृहितुर्विवाहः । किमिदानी हर्षकाले सन्तप्यसे । तिच्चित्रफलकस्थयोर्वत्सराजनवासवदत्त्तयोर्विवाहोऽनुष्ठीयताम् इति । तत्र हि,

स्त्रीजनेनास्य सहसा प्रहर्षव्याकुलकमा। कियते मङ्गलाकीर्णा सबाष्पा कौतुकक्रिया॥ २५॥

२. 'र्दु:खै: का' क. पाठ:. २. 'क़रीणामिव विष्त्र' ख. पाठ:. ३. 'ती प्रा' क. पाठ:. ४. 'रं विमो' ख. पाठ:. ५. 'ति । कुतः अत्र' ख. पाठ:. ६. 'य' ख. पाठ:.

^{*} अस्य विवाहस्य ।

यौगन्धरायणः — एवं सम्बन्धं मन्यते महासेनः । तेन ह्यानीयतां भृङ्गारः ।

काञ्चुकीयः — गृह्यताम् । (उपनयित)

भरतरोहकः — भो यौगन्धरायण! किं ते भूयः प्रियमुप-हरौमीति महासेनः।

यौगन्धरायणः — यदि मे महासेनः प्रसन्नः, किमतः पर-मिच्छामि ।

(भरतवाक्यम्)

भवन्त्वरजसो गावः परचकं प्रशाम्यतु । इमामपि महीं कृत्स्नां राजसिंहः प्रशास्तु नः ॥ २६ ॥

(निष्क्रान्ताः सर्वे)

चतुर्थोऽङ्गः ।

प्रतिज्ञानाटिकावसिता।

शुभं भूयात्।

१. 'रित म' ख. पाठः. २. 'प्रतिज्ञायोगन्धरायणं समाप्तं, वत्सराजचरितं समाप्तम्' ख.

14/16/19

मन्त्राङ्गव्याख्यानम्

अर्थात्

प्रतिज्ञायौगन्धरायणतृतीयाङ्कव्याख्यानम् ।

(ततः प्रविशाति डिण्डिकः)

डिण्डिकः — भो! देवजळपीठिआए मम मोद्यमळळअं णिक्खिविअ दक्षिणमासआणि गाणिअ वन्धिअ पडिणिबुत्तो दाणिं मोद्यमळळअं ण पेक्खामि।

व्याख्या - देवकुलपीठिकायाम् उज्जायन्यां महाकालमिति प्रसिद्धस्य चामुण्डीमन्दिरस्य परिसरवर्तिनः शून्यशिवालयस्य पीठिकायाम् अलिन्दे । मम मोदकमल्लकम् अपूपविशेषं निक्षिप्य दक्षिणामाषकाणि माषसदृशविरचितकनक-भेदा(नि?न्) तान्यपि ग(णि?णाय)त्वा बद्ध्वा प्रतिनिवृत्त इदानीं मोदकमल्लकं न पश्यामीति बाह्यार्थः । पश्चादाभ्यन्तरार्थः । मो इति वितर्के । देवो महासेनः, तस्य कुलं नगरं वंशोऽपि । तयोः पीठिकायामलङ्कारभृतायामिति विशेषणस्योक्त-त्वाद् विशेष्यस्यापि सिद्धेवीसवद्त्तायामिति सिद्धम् । तस्यां मम मोदकमल्लकं निक्षिप्य तस्यां मन्मथाविष्टचित्तं महीपतिं विज्ञाय दक्षिणामाषकाणि नृपतेर्वाक्या-नि राज्ञा यौगन्धरायणं प्रत्यपदिष्टानि ग(णि?णिय)त्वा मद्धृद्ये बद्ध्वा । अथवा दक्षिणानि माषकाणीति विदग्धाः सुहृदः विशाखाद्यात्मसहायाः । ते पूर्वगेव श्वो-ऽस्माकं कौशाम्बीगमनमिति निश्चितवन्तः। तानभिगम्य यत्र यत्र ते वर्तन्ते, तत्र तत्र गरवा परेद्यर्गम(नोऽस्त्य!नमस्त्य)साक(मित्ये)षां विज्ञाप्य प्रतिनिवृत्त इदानीं मोदकमल्लकं न पश्यामि । मोदकामिति बहूनां संज्ञा । कथमिति चेद्, राजसचिवसुहृस्रयोजनविरोधोपद्रवनीतयः (१)। तेषां विवक्षितं वक्तुमीप्सितं यदात्, तत्तन्मोदकसंज्ञितं भवति । तसादत्र मोदकमञ्जकमिति सन्तोषपात्रभूत-वाद् यौगन्धरायणः । यौगन्धरायणं न पश्यामि ।

आ एकमोदअपरिदोसिदो ण दाव ओळग्गो मं अणुसरिद ।

अस्मन्मोदकापहारी क इति विचित्यते । आ ज्ञातम् । एकमोदकपिन्तोषितो न तावदवल्लाः । कथिति चेद् गुळनालिकेरतण्डुलविमिश्रितानां मधुर-कराणां मोदकानास् एकदानेन परितोषितः । अवल्लाः सक्तः । अक्षणलालसो मैक्षवादी मां नानुसरति । इति प्रहसनार्थं प्रयुज्य पुनराभ्यन्तरमाह । ततः अनागतो यौगन्धरायणः , कस्मादनागतवान् , यावन्मनसा विचिन्त्य निर्णेष्यामि । 'आङाषदर्थेऽभिन्याप्तौ सीमार्थे धातुयोगजे । आ प्रगृद्धः स्मृतौ वाक्ये' इति सिंहः । आ इति स्मरणे । स्मृतं मया । कथिमिति चेद् एकमोदकेन प्रधानमोदकेन उदयनप्रहणेन परितोषितो न तावन्महासेनः । केवलं प्रहणमात्रेण प्रद्योतस्य कृतकृत्यता नास्ति । तस्मात् कृतप्रयत्नतया मामनुसरति । अवल्याः अवनं रक्षणं तस्मिन् लग्नः रक्षणतत्परः राजा महासेन इत्यर्थः । बुद्धिमान् प्रच्छन्नप्रयोजनिपुणः । तस्मादस्माकं प्रयोजनान्तरेणापि तेन विज्ञातेन भवितव्यमिति चिन्तयन्नाह । न महासेनेन विज्ञातम् । कथिमिति चेद् एकमोदकेन परितोषितो मां नावलग्रस्तावदनुसरति गृहीतं वत्सपति रक्षितुमेव शक्तः । 'यावत् तावच्च साकल्येऽवधौ मानेऽनधारणे' इति सिंहः । वत्सराजरक्षणार्थमेव प्रवृत्तिं करोति । अन्यस्मिन् प्रयोजनेऽप्रवृत्तिमानिति व्यक्तोऽभिप्रायः ।

उचदाए पाआरस्स अगई कुकुराणं।

अथवा कुत्सितैः कौलेयकैः कथं परिगृहीतानि मोदकानि । कुक्कुराणामपि स्वीकर्तुं न शक्यम् । कथमिति चेत् प्राकारस्योच्चतया सालस्योन्नतत्वेन कुक्कु-राणामगितिः गतिर्नासित । 'गतिर्नाडीन्नणे पथि । उपाये ' इति कश्यवः । तेषां प्रानुं न मार्ग इति बाह्यार्थः । महासेनो नः प्रयोजनविरोधकारी न । ननु च तत्सिचिवा भरतराहकादयो बुद्धिबलेपेताः । तैरस्माकं प्रयोजनं नष्टम् । तेषामि शक्यं (तदिपि?) न । कथमिति चेत् प्राकारभूतो यौगन्धरायणस्य बुद्धिमार्गः । तमितक्रमितुं न शक्ताः प्रद्योतसचिवाः, यथा (त्वन्न? श्वान) स्तथा कुत्सितवृत्तयः । तस्मात् तेभ्योऽस्माकं विरोधो नास्तीति सिद्धान्तः । ३

अक्खद्भत्तदाए अळोहणीअं पहिआणम्।

उताहो पथिकेरप्यपहतानि किम् । इतस्ततः सर्वकालं सञ्चरनः क्षुत्यिपासाभिमृताः सहसा स्वादृनि मोदकानि हृष्ट्वा बुमुक्षितास्ते अ(दितुं! तुं)
युक्ता इति व्यवहृत्य देशशोधनं कुर्वन्नाह । तैरिप नापहृतानि, कथम् । अक्षतभक्तत्या पथिकानामलोभनीयम् । पाथेयप्रचुरा अध्वन्याः बहुविधः खाद्यैरप्युपेताः । तस्मात् तेषामिप न प्रापणीयानीति बाह्यार्थः । ततः स्वार्थमवलम्ब्याह ।
पथिका इति चाराः सत्ततसञ्चारशीलतया परस्परसहशाः । प्रणिधिमि(रिवि! विं)रोधं कर्तुं युक्तमिति चिन्तयन्नाह । तैरप्यस्मदर्थस्य विरोधो नास्ति । चारैरस्मन्वीतिमार्गस्य विरोधो न कृतः । कथं, तेषामप्यक्षतं भक्तं प्रभृतमोदनम् । भृतिमन्तस्ते बत्सराज्यहणपरितुष्टेन प्रद्योतेन प्रदर्त्तभृषणदुकूलानुलेपनाभ्यवहारादिभिरुपभोक्तमेव प्रवृत्ताः । अक्षतभक्ततया पथिकानां चाराणामप्यले।भनीयं नाभिलपितमित्यर्थः । 'खघथधमां हः' इति प्राकृतवशाद् अळोहणीयमिति (सभाशबदेन विना (वित्र?)) हत्वं भवति भकारस्य प्राकृते ।

आदु अपि णं खाआमि । भोदु उग्गारइस्सं दाव अहं । ही ही बुद्दो विअ सुअरवत्थी सुद्धवादं एवव उग्गिरामि ।

अथवा अप्यहं खादामि ननु । भवतु उद्गारियण्ये तावदहम् । ही ही इति ही शब्दोऽत्र सम्माने । वृद्धो ध्मातः स्करवितिरव शुद्धवातमेवोद्धिरामि । मोदकापह (।रिणा १ रण)वितर्केण व्यव (हरन् १हारे) प्रहसनार्थं वाह्यार्थं प्रथमं प्रयुज्य स्वार्थो विचित्त्यते । परपक्षसम्बन्धिभिर्जनैरस्माकं विरोधो नास्तीति (वक्तव्यम् १ उक्तम्) । किमस्मत्यक्षसम्बन्धिभिर्नष्टिमिति निरूप्यते । कथं, (परैर्न नाशोऽस्माकं विशेषोऽस्ति १) मम यौगन्धरायणस्यापि प्रतिपतिचिन्तनमेवालं मन्ये । अन्ये न सम्बद्धाः । तत्र मयापि नष्टेन भवितव्यम् । परेपां गेहेषु सततगतिरहं बहुभाषी । तस्मादस्मद्वचवहारदोषेण नशितुं युक्तम् । भवतु तत्तादशमस्तु । उद्धारिप्ये चिन्तयामि । ही हीति पूर्ववत् । स्वाप्रमत्तया दोषिवहीनकार्यतया च सन्तोषातिरेकतया हीहीति द्वितयप्रयोगः । वृद्धः ध्मातः सूकरवितिय । वराहमृत्राशयचर्मणि ध्मायमाने तस्मिन् वात एव बहिर्निर्याति । तथोद्धारयमाणो-इहमपि केवलं वातमेवोद्धिरामि । अस्मिन् नगरे प्राप्तो यदा, तद्धप्रपृति समीर-

णघोषकोलाहलवत् सर्वत्र व्यवहर्ता । तस्मादस्मत्कार्यविरोधो नास्तीति ।

अहवा ळोहिद्कचाअणीए केरअं मम केरअं त्ति करिअ सिवेण पडिहत्थीकिदं भवे।

अथवा लोहितकार्त्यायन्याः भद्रकाल्याः केरकं वस्तु मम विस्त्विति परि-कल्प्य शिवेन प्रतिहस्तीकृतं भवेत् । शिवो महादेवः । चामुण्डीपृजाया(सिद्धिः मार्पे)तमस्मत्पुत्र्या मोदकं ममेति विचिन्त्य स्वयं गृहीतवानयं शूलीति वाह्यार्थमती-त्य स्वकार्यमप्यनुवद्ति वसन्तकः । अथवा लोहितकार्त्यायनी वासवदत्ता । तस्या द्रव्यभूतो भवति स्वामी । तस्य ताहशीमवस्थां न जानात्येष युगन्धरसूनुः। अनवरतमस्माकमनुप्रहशीलतया शिव इत्युक्तो यौगन्धरायणः । तेन स्वेन नि-जोद्भूतप्रमत्तत्वात् प्रयोजनमपि नष्टीकृतं भवेदित्यर्थः।

जदि वि एसो वहाआरी वहुकेहि रूवेहि अविणअं करेदि।

आहोस्विदेव ब्रह्मचारी रुद्रवदाचरतित्यर्थः । ब्रह्मशब्दो रुद्रेऽपि वर्तते । बहुकैः रूपैराकारैरप्रश्रयं करोति । असौ गणपतिमेदिकं हर्तुं योग्य इति वा-द्यार्थः । (यद्यपि स्वेन स्वस्थो निधनं गतो यदि ?) असौ यौगन्धरायणः ब्रह्म-चारी । ब्रह्मशब्दो बलेऽपि वर्तते । बलेनानुतिष्ठतीत्यर्थः । अनेकै रूपैः सामा-दिभिरुपायैरविनयं करोति । नियमितं स्वामिनमादाय गन्तुं समर्थः ।

भोदु पेक्सिस्सं दाव अहं।

भवतु गर्भगृहं प्रविश्य द्रक्ष्यामि तावदहमित्युक्त्वा प्रविश्याह---

अविह, एदं खु मम मोदअमळ्ळअं सिवस्स पादमूळे चिट्टइ।

एर माम मोदकमङकं शिवस्य पादमूल इति बाह्यदेशागतजनविश्वासार्थे बाह्यः भे एव ।

जाव णं गहामि। यावदेनं प्रहीप्यामि।

देहि भट्टा! मम मोद्अमळ्ळअं।

देव! स्वामिन्! देहि मम मोदकमलकम्।

तुमं वि मम चोरो सि ।

त्वमि मम चोरोऽसि इति वदन् गृहशोधनं कुरुते ।

अविह आळिहिदं खु इदं मम मोद्अमळ्ळअं सन्दावितिमि-रेण खुटु ण पेक्सामि ।

एतन्म्म मोदकमञ्जकं भित्तावालिखितं खळु सन्तापितिमिरेण व्यक्तं न पश्यामि ।

भोदु, पमज्जिस्सं दाव अहं।

भवतु, प्रमार्जनं कारिय्ये । तपोमन्त्रोषधिसद्धा आलेख्यच्छलेन भित्ताविन ज्ञाता निश्चला वर्तन्ते चेत् स्पर्शेन प्रकाशीकरिप्ये । स्प्रष्ट्वा ही ही 'अहो ही इति विस्मये' इति सिंहः । तस्माद् विस्मितो वदित—

साहु के चित्तअर! भाव! साहु । जुत्तकेहदाए वण्णाणं जह जह पमज्जामि, तह तह उज्जळदरं होइ।

वर्णानां श्वेतारुणपीतमेचकादीनां युक्तलेखतया उचितचित्रकरणवैचि-च्यकुशलतया जह जह पराज्जामि यथा यथा प्रमार्जनं करोमि, तह तह उज्ज-ळदरं होइ तथा तथोज्ज्वलतरम् अत्यर्थमुज्ज्वलं भवति । हीप्रभृतेरस्य बाह्या-र्थ एवं भवति । स्वाभिष्राय(स्यापीतिश्स्तु) — (शब्दाश्अ)र्थः पूर्ववत् साधुशब्द-स्य(पि!), हे यौगन्धरायण! चित्रकर! विचित्रकर्मकुशलेत्यर्थः । त्वया स्वामिमो-क्षणोपा(यक्रमितश्योपकान्त)स्य कार्यस्य यत्र यत्र विरोधः प्रकीर्तितः, तत्र तत्र शोभनवर्णाः प्रकाराः विधानविशेषाः विशाखादीनां वेषाच्छादनादयः । तेषां यथायो(ग्यश्गं) कर(णत्यारणेन) स्वत्समानः कश्चिन्मन्त्री लोके नास्तीत्यर्थः । भित्तिशोधनं कुर्वन्नाह—

भोदु उदएण पमिज्जस्सं।

उद्कमानीय प्रमार्जिप्ये इति बाह्यार्थः । भवतु , उद्केन प्रमार्जिप्ये । यद् द्रवं तत् स्त्रियमाहुः । यत् कठिनं तन्नरमाहुः । उद्केन वासवदत्तया प्रमार्जित-व्यं भित्तिं मदनं प्रमार्जिप्ये । अतिविचित्राङ्गचा मारुवेन्द्रसुतया स्वामिबुद्धः शुद्धिं करिष्ये । कामातिरिक्तस्य मनसः शोधनं (तद्दुःखं तत् १) करिप्ये ।

कहिंणुहु उदअं । कुत्रनुखल्दकम्।

इदं सोहणं सुद्धतडाअं। अस्य शोधनात् शोभनं शुद्धतटाकम्।

अहं विअ सिवो वि दाव एदिसस मोदअमळळए णिरासो होदु । शिवोऽपि यौगन्धरायणोऽपि एतिसान् मोदकमछके श्वः कौशाम्बीगमने निराशो विगताशो भवतु । अपिच एतिसान् मोदकमछके वासवदत्तायां निराशो भवतु मन्त्रिमुख्यः ।

(नेपथ्ये)

मोदआ! मोदआ! हहह।

हहहोति हे मोदआ मोदआ इत्युन्मत्तकस्य नेपध्यश्रवणादाह ।डिण्डिक:-

अविह, एसो उम्मत्तओ मम मोद्अमळ्ळअं गह्निअ हसमाणो फेणाअमाणमळिणवरिसारच्छोदअं विअ इदो एव्व आहावइ।

असा आन्तः । अवलग्नसारमेयपान्थाशिवगणाधिपानामनुलाप (नं मु)धाक्व-तं मया । आन्तहस्तमोदकं मम मोदकमल्लकम् । मोदकापहारी उन्मत्तकः । एष मम मोदकमल्लकं गृहीत्वा हसमानः हप्तं हसनं करोति । फेनायमानमलिनवर्षार-थ्योदकमिव, फेनायमानमालिनं डिण्डीरपरिमिलितकरीषं, वर्षासु रथ्यायां तरलित-हलहलकोलाहलाविलजलसञ्चय इव इत एवागच्छिति ।

चिष्ट चिष्ट उम्मत्तअ! चिष्ट ।

तिष्ठ तिष्ठ उन्मत्तक ! तिष्ठ ।

इमिणा दण्डअहेण सीसं दे भिन्दामि ।

अमुना दण्डकाष्ट्रेन ते मूर्धानं भिनाद्मे । मूर्ध्वा भेदनं करिष्यामीति बा-ह्यार्थः । ततो वसन्तकः कार्याभिनिविष्टः पूर्वमेवागम्य तदागमन्मेव चिन्तयन् तस्य नेपथ्यश्रवणात् सन्तोषित आह — एष यौगन्धरायण उन्मत्तकोऽन्येरपिरच्छेचवेषभाषाचारवान् । मम मोदकमेतत् । श्वः कौशाम्बीगमनाभिनिविष्टोऽहम् ।
तिद्वरोधिवज्ञानेन निराशोऽहम् । तद् गृहीत्वा हसमानोऽसौ । स्वनगरयानमेवानेन निर्धारितम् । तिन्मन्नेव निश्चयवुच्चा हसितं करोति । राजपुत्र्या सह राजेन्द्रं
कौशाम्बीं नेतुमीपिततोऽहम् । तदिप साधियतुमसौ समर्थः । करीषिमिलितरथ्योदक्तवित एवाभिवर्तते । यावत् स्वाभिप्रायिवरोधस्चनं करिष्ये । हे मिन्त्रप्रवर !
तिष्ठ तिष्ठ आन्त ! तिष्ठ । गमनिवरोधो नास्तीति यत् त्वया निश्चितम् एतद् , (हा?
आ नित्रानं त्विद्वस्रमोऽयम् । अमुना दण्डकाष्ठेन अनया जिह्न्या ते शिरश्चाभिप्रायस्तस्य भेदनं करोमीत्ययमर्थः।

उन्मत्तकः -- मोद्ञा! मोद्ञा! हहह।

अथोन्मत्तक आह — हे मोदकाः ! । मोदकशब्दो नरषण्डयोर्वर्तते । तस्मान्मोदको मोदकिमिति रूपद्वयम् । हे मोदकाः ! इत्यपूपाह्वानं बाह्यार्थः । तथा हे सहदः ! इति स्वेनोपकािमतकार्यान्तपाप्त्या मुत्प्राचुर्येण मोदका इति सुहृदामा- हानं करोित । हहहेित हास एव द्यर्थेऽपि ।

विदूषकः — भो उम्मत्तअ! आणेहि मम मोद्अमळ्ळअं।

भो उन्मत्तक! मम मोदकमल्लकं देहि । भो यौगन्धरायण! मम मन्त्रा-मसरं देहि ।

उन्मत्तकः—िकं मोदआ, किं मोदआ, कश्च मोदआ, किं इमे मोदआ उज्झिन्ति, आदु पिणज्झिन्ति, उदाहो खज्जिन्ति।

किं मोदकाः, कुत्र मोदकाः, कस्य मोदकाः, किमतान् मोदकानुत्सृजामि, उताहो एतान् प्रणयामि, किमुत खादामि इत्युन्मत्तसहरोभीषणैर्विकत्थमानो यथा-र्थमाह । भो वसन्तक! दृष्टसमये ते मन्त्रावसरप्रार्थनायाः को हेतुः । किमस्माक-मर्थस्य विरोधोऽस्तीति विचार्यमाणे तस्य मौनितया विरोधनिर्णयं कृत्वा कास्मिन परेषां पक्षेऽथवास्माकं पक्षे (कथंश कुत्र) मद्धिरोध(स्यः) इति तद्धिचारेऽपि न

प्रत्युत्तरवान् स यावत् , स्वरूपस्य विज्ञानं करोमीति मितं कृत्वा कस्य विधेयं स्वामिनो हृदयमिति मिन्त्रमुख्यस्य तृतीये प्रश्नेऽप्यभाषणं करोति (मे?) यदा, तदै-तत् प्रारच्धं स्वामिमोक्षणोपायहेतुकं समस्तमपोद्य बाह्यानां प्रवृत्तिं करिप्ये इति वि-चार्थमाणे तत्रापि निरुत्तरतया पुनरप्याह — आदु अथवास्योपकामितकार्यस्य कालातिक्रमोऽनेन । प्रच्छन्नबाईस्पत्य! किं साध्यम् । आस्मन्नपि वसन्तक! प्रस्युत्तरं न करोषीति। भवतु, एवं तावत् करिष्ये। अहं सुहृद्धिः परिवृतः कृपाणहस्तः कृतपिरकरः निःशेषबलवान्धवैः सह तं महासेनं हिनष्ये इत्यभिप्रायः।

विदूषकः-- ण खज्जिन्त ण खज्जिन्ति ण उज्झिन्ति अ।

भवतो न खाद्यानि नैत्सिज्यानि च । एतेषां मदनम् (१) अवस्य-(मा१ म्।) उपेक्षणमप्ययुक्तम् । भो यौगन्धरायण! महासेनं प्रति (ते) निप्रहप्रवृ-तिः । तत्रैव मे निर्वन्धः । (त्वयोतसज्यानि अलमुपेक्षितुमपि प्रवृत्तवान् १ ।)

के के मं वज्झन्ति । मोदआ खु मं रक्खन्ति । णेवच्छविसेसमण्डिआ परीदिं उप्पादेदुं उविद्या । राअगिहदिण्णमुळ्ळिआ काळवसेण मुहुत्तदुब्बळा ।।

के के मां वा(ध्यश्घ)न्ते। मोदकाः खल्ल मां रक्षन्ति। कीदक्श्रुता मोदकाः, नैपथ्यविशेषमण्डिता विविधमेदिवरचितगुळनालिकेशिदिमधुरद्रव्यविभिश्रिताः। तस्मादभ्यवहारे (भक्षणे?) प्रीतिमुत्पाद (नेश्यितं) समधीः। राजगृहे दत्तमूल्याः राजगृहे रथ्याया बहुद्रव्यदानेन स्वीकृताः। कालवशान्महूर्तदुर्वलाः चिरकाली-षितत्वात् किश्चित्कालदुर्वलाः। बाह्यार्थः। भो वसन्तकः। के मम मितवलमितिक्रिमितुं शक्ताः बुद्धिगुरुशुकादयो वा कथं मद्बुद्धचितशये समर्थाः। (इत्युक्तस्यवम्भृता मितरासीत्?।) अहङ्कार (निन्दाः) सूचकोऽस्मच्छञ्दः। तस्मा-दाच्छादनं कर्तव्य मयोति पुनराह। सहायवलेनाहमेवं ब्रवीमि। मोदकाः सुद्धदो मां रक्षन्ति खल्ल। ते कीदग्भृताः, णेवच्छिविसेसमण्डिआ। 'त्यथ्यद्यां चछजा' इति छत्वं युक्तस्य। नैपथ्यविशेषा भूषणविशेषाः तैर्मण्डिताः। स्वैरवलम्बता (नामाच्छा-दिताः) नां वेषान्तराणां मेदैः सहजैरिवालङ्कृताः परेरपिरच्छेद्या इत्यर्थः। प्रीतिमु-

त्पादियतुमुपस्थिताः स्वामिनः सन्तोषं वर्षयितुं समर्थाः राजगृहद्त्तमूल्याः कौशाम्ब्यां दत्तम्ल्याः । म्लयं वेतनम् । कालवशान्मुहूर्तदुर्वलाः कालः समयः मुनिशापसमयः तद्वशात् तद्विथयतया कञ्चित् कालं दुर्वलाः । मिन्नयोगसमये समर्था इत्यर्थः । एवम्भृताः सुहृदो मां रक्षन्ति ।

भो उम्मज्ञअ! आणेहि सम सोद्अमळ्ळअं । इमिणा पच्चएण उवज्झाअउळं गन्तव्यं ।

भो उन्मत्तक! मे मोदकमछकं देहि । एतेन प्रत्ययेन खाद्यसाधनमोदक-हेतुना उपाध्यायकुलं गन्तव्यं मया इति वाह्यार्थः । भो यौगन्धरायण! विविक्त-दर्शनं देहि । प्रत्ययेन भवतः स्वाम्यभिप्रायिवज्ञापनसमयेन । उपाध्यायः स्वामी । राजानमुपाध्यायमाहुः प्रजानां कृत्यनिर्वर्तकः अकृत्यनिवर्तकश्चेति । तस्य कुलं निलयो गन्तव्यभिति ।

उन्मत्तकः-पए वि इमिणा पचएण जोअणसदं गन्तव्वं।

मयाप्यमुना प्रत्ययेन मोदकहेतुना योजनशतं गन्तव्यम् । भो वसन्तक! अमुना गुप्तभाषणकार्यविज्ञानेन सह । योजनशतिमिति बहुयोजनम् । योजनशत-मित्यनेन कोशाम्बीनगरं संज्ञाप्यते । (इपिणतीःहशं शब्दस्य गुणादेशः इणस्या-दितमेतत् किं यत्तत् ष्ट इति हवेति भोजवचनविधिना दिणणादेशः ?) पचएणेति प्रत्ययेन प्रतियानेन । प्रत्ययशब्दः प्रतियाने वर्तते । श्रोऽमुना प्रतियानेनास्माकं नगरं गन्तव्यमित्यर्थः ।

विदूषक:-- किं एळावणे तुवं।

ऐरावतस्य पर्याय ऐरावणः । किमैरावतस्त्वम् । अनेकयोजनातिकमणन् सामध्योऽस्त्यैरावत(स्य १ स्स) त्वमिति तद्वत् समर्थोऽसि किमिति बाह्यार्थः । आ, अनेना(ना)गताहि स्वामिनं रिपुवशगतमादाय गन्तुं त्वं शक्त इत्यर्थः ।

उन्मत्तकः— आम, एळावणे अहं। ण दु दाव

देवळाजो मं आशणं आछहदि । शुदं च मए पादपाशिएहि इन्दे वज्झात्ति धाराणिअळेहि विज्जुम्मयीहि कशाहि ताळिअ वाउब्भा-मेण परिब्भमन्तेण भिन्दीआदि भेहवन्धणं ।

वह्रध्वगमनशक्तोऽहं सामाद्युपायैः कर्म कर्तुं समर्थोऽस्मि । न तु तावद् देवराजो मामासनं कृत्वारोहिति । न तु तावदिति । तुनिपातोऽत्र विशेषपक्षाद् व्या- वृत्तौ । देवराज इति । देवः स्वामी राजा यः स तथोक्तः । मामिति । मत्प्रयासकृत- कर्म तस्य राज्ञो मितर्ना(व?)रोहिति । तावित्रपातोऽत्रावधौ । स्वामिनो मितर्म- तकर्मानुसरित अपसरित वेति मयाज्ञातं याव(त् ताव)त्र समर्थः । सित ज्ञाते (तावत्?) समर्थ इत्यर्थः । आ, अन्यार्थव्यवहारात् स्वार्थ (पराभिज्ञ्या?)परेरिभ ज्ञायेतित शङ्क्षया केवछं मौ (क्तिकृश्च्य)मवलम्ब्याघटमानमाह सर्वेषां (स्वं) आन्तं ज्ञापियतुं प्रस्तुतं देवराजमिष —िकिन्तु मया श्रुतं च पादपाशिकैर्धारानिग- लैर्यान्त्रते ति वद्धः विद्युन्मयीभिरिभताङ्य वातोद्भ्रमणेन परिभ्रमणेन मेषवन्धनं भेद्यते ।

विदूषकः — भो उम्मत्तअ! ण तुवं दइस्सिसि । विळ-विस्सं दाव अहं । -

भो उन्मत्तक! मम मोदकमल्लकं न दास्यसि, तर्हि तस्य रुमण्वत अस्म-दागमनं रुदितव्यपदेशेन निवेदयिष्येऽहमित्यर्थः ।

उन्मत्तकः—विळव विळव विकोश वा विळव विकोश विकोश वा।

विल्पेति । रुमण्वदागमनेऽत्यभिनिवेशितया पुनः पुनराह—विलप विल्पे-ति । विलापः परिदेवनम् । अथवा विक्रोश वा । 'क्रुश आह्वाने च' इति धात्वर्थ-विधानाद् विक्रोशं कुर्वाह्वानं कुर्विति भावः ।

विद्वकः - अन्वम्हण्णं भो!।

अत्राह्मण्यं भोः!। अत्राह्मण्यम् अधर्म इत्यर्थः।

उन्मत्तकः—अहं पि विळविस्सं इन्दे वज्झे भो! इन्दे वज्झे भो!

अहमपि विलिपिष्यामि । पूर्वप्रस्तुतिमन्द्रग्रहणमधिकृत्येन्द्रो बद्ध इति निजागमनिवेदनं करोमीति भावः । (अब्बह्मण्णं अब्बह्मण्णं ?)

(नेपध्ये)

मा भाआहि मा भाआहि वम्हणाउस! मा भाआहि।

हे ब्राह्मणोपासक! मा भैषी:।

तेनोक्तवचनदारा उक्ति प्रयुज्यभान आह —

आयादे हि चन्दे शमाअदाणि सन्त्रणक्खत्ताणि। अघं वम्ह-णभावं। ईहामत्तेण शमणएण अभअं दीअदि।

ततो नेपथ्यश्रवणादाह — धिग् ब्राह्मणभावम् । चेष्टामात्रेणेति । चेष्टा त्रिया कर्म, मात्रा परिच्छेदनम्, आत्मिमिथ्यात्वं (विविक्षितेनः) वक्तुमिच्छतेति भावः । ब्राह्मणभाविमिति ब्राह्मण्यम् । अथवा भावशब्दो जन्मिन च वर्तते । ब्राह्मणानां जन्म (जननिमितिः) धिगिति ता (पाठःः) । अद्य द्विजातिमात्रमि न हितं ज्ञातम् । (अन्यवाद्यगमनार्थः । समर्थकस्यार्हतापशदस्यादितिः) निकृष्टवृत्तैः अभयप्रदानाद् । इत आरभ्य 'पुव्वह्ने वि दाव अयं देसो सुण्णो भविस्सिदः' इत्यवसानादेकस्यैकोऽर्थः । (किमस्य हेतुर्मध्याह्मपूरणभेवासाध्यं तस्माद्ः) अत आरभ्य एवं द्विविधोऽर्थः ।

सो पि समिद्धो होदु।

सोऽपि समृद्धो भवत्वित्यत्र स उदयनः समृद्ध इति । अधिका ऋद्धिः वासवदत्ताप्राप्तिः । सा तस्य भवत्वित्यर्थः ।

जाव अहं पि इमाणि द्विखणामासआणि मग्गगेहे णिविख-विअ गच्छामि । एकस्स साडिआए करुगं अवरस्स मूळेण । यावद्दमपि । यावच्छव्दोऽवधारणेऽर्थे । दक्षिणामाषकाणि इमानि मार्गगृहे निक्षिप्य गच्छामि । मार्गगृहं चत्वरम् । दक्षिणामाषकाणि चामुण्डीमन्दिरे
भुक्तदक्षिणाहतानि माषमात्रकनकविरचितानि चत्वरे निक्षिप्य यास्यामीति वाधार्थः । आभ्यन्तरार्थः । दक्षिणामाषकाणि कारास्थमहीक्षितोक्तानि । मार्गगृहे
मार्गाणामुपायानां गृहभूते मन्त्रियौगन्धरायणे विज्ञाप्य पश्चात् स्वस्थचित्त उद्दिष्टदेशं गमिष्यामीत्यर्थः । अथ कार्यदौर्घट्यं विचिन्त्याह — एकस्य शाटिकया
कार्यमपरस्य मूल्येनेति । एकः प्रधानो राजा उदयनः । शाटिकयेति शाटिकासंज्ञया वासवदत्ता निर्दिश्यते । तया कार्यं राजः प्रयोजनम् । अपरस्य मूल्येन
प्रयोजनम् । अपरो यौगन्धरायणः, तस्य मूल्येन स्वामिमोक्षेणेति ।

मन्त्राङ्कव्याख्यानं समाप्तम् ।

Appendix 11.

पाठभेदः।

पृष्ठं	पङ्गिः	मुद्रितपुस्तकपाठः.	ख. पुस्तकादृष्टो ग. पुस्तकपाठः.
8	9	(प) आ	आ
,,	१२	ततस्तव	तव
2	२	णे णा	णे मम णा
,,	,,	अस्तत्थं विअ दि	अणत्थं दि
,,	8	पेक्खिदुं	पेसिदुं
३	३	न् यस्य सहार्थः	नस्य सौहार्दम्
,,	٩	नात् त्रिषु गहनेषु ना	ने त्रिप्वहान्यतीत्य ना
"	१६	णः— विजये! त्व	णः — त्व
8	٤	रुप	रुपा
٠,	(व्य	अहो व्य
"	88	ळेहो खु अअं	अय्य! ळेहो
,,	,,	सव्ववहूजणहत्था(दो)	बहुजणहत्थादो
	20	नहस्तप्र	नप्र
	3	(प्रविश्य)	(ततः प्रविशाति
,,	8	स्स । अय्य!	स्स । अय्य!
"	६	ओविद्विइओ	उवज्झाओ
"		ण:— कथं हं	ण:— हं
	98		नः । य
ξ,		णं:— हन्त नि	ण: कथं गत इति। हन्त भोः नि
"		शा, अ	शा। अथवा अ
"	2	विण्णा	पडिण्णा
	,		

पृष्ठं पाङ्कः मुद्रितपुस्त	कपाठः.	ख. पुस्तकादष्टो	ग. पुस्तकपाठः.
७ ३ तः खामी	। ह	तः । ह	
,, १२ रो भ		रो भवे भ	
,, १३ सो भवे।		सो ।	
८ ५ मदअ(णी?न	ती)ए	पदकण्ठीए	
,, ८ कः— तदे		कः— इ	
,, ९ अं		गं	
,, १० ङ्क		₹	
,, १६ रं एव्व उ		रं उ	
९ ३ स्ती मया इ		स्ती द	
,, ५ हं पडिण्णाव	खु अ	कहं पडिण्णादं अ	
,, १३ णः — अथ		णः— अथोपे	
१० (कः खामी		क्तो रु	
,, ७ च्छामि		च्छति	
,, ११ पआदो		आअदो	
११ २ विणिक्सि		पाडिक्खि	
,, ४ ण:	अ	ण:—अ	
,, ७ तदो ए		पिट्टदो ए	
२ १३ राणिपडिअतु		रपरिब्भट्टपहरणो ण	ावपाहित -
२ १५ भादा हदो, पिदा अणेण	अणेण मम	भादा, मम पिदा, म	म सुदो
,, १७ पावा।	नम ଖुद्। .अ	High Law	
४ ९ सङ्खो		पावा। अ	
९ २ दो भ			
,, ६ दोत		दो पदिदो वि सा ते दो तेण अय्येण त	भ
", ७ णादो तेण मो		णादो मो	
, १३ तिब		त्ति भणिअ ब	
,, १५ णः—	, ए	ण: ए	

वृष्ठे	पङ्किः	मुद्रितपुस्तकपाठः.	ख. पुस्तकादृष्टो ग. पुस्तकपाठः.
१६	4	प्रतीहारी	विजभा
,,	१५	णः— . स्था	णः — स्था
20	9	एवभि	ईदृशमि
? <	8	कःअय्य! व	कः — व -
"	१०	कं	यं
,,	१५	न्ध । यौ	न्धराअणं (इत्यधींक्ते तिष्ठति) । यौ
१९	8	मतिक्रम्यै	मपोह्यै
,,	9	णः—तेन हि अ	ण:—अ
,,	90	मी, रि	मी। कुतः, रि
२०	ξ	प्रतीहारी —अय्य ! सृट्टि-	विजया—हा हा भट्टा।
		मादा ।	
,,	4	ह ।	ह भट्टिमादा।
,,	9	ति ।	ति किमिति ।
,,	10	एवंविहस्स	एवं भवदो
2?	१२	स्तो न्द्रमा इव	स्तंन्द्रमिव
,,	१३	यामि	यिप्यामि
22	3	अं खु	ओ खु
,,	8	तदोयौ	तदो वणसक।ळं तेण उम्मत्तभअओ
,,			भविस्सिदि । थौ
,,	9	गृहीता	वृता
"	6	रो भ	रः पूर्वमविज्ञा भ
,,	88	कथम	कथं कथम
२३	99	ह्।	ह। (निष्कान्ता)
"	20	न्तौ)	न्तः)
28	8	मिव	मुप
"	(खल्ल	च
37 :	9.	पि प्र	पि जतुं प्र
"	"	न चाप्य	नाप्य

į	ष्ट्रष्ठं पा	क्के: मुद्रितपुस्तकपाठः.	ख. पुस्तकादृष्टी ग. पुस्तकपाठः.
28	? ? 0	दैवमत्र क	दैवतमत्र प्रमाणं क
,	, ,,	नेऽधिकृतम्। कुतः, व्य	नेनाधिकृतम् । व्य
7!	0.0		दूतो
	, १२		राज्ञो
,		त्वेऽवहितोऽपि तस्य	त्वे विहिता हि यस्य
,	0	क्षः	क्ष्य:
3:		सतीयमानान्तःपुरचरः स	संलायमानान्तः पुरस
"	, १६	नः। य एषः, दू	नः । द्
,	, १७	प्ररोहै:	प्रदीपै:
7:	, १८	पीता	पीना
२६	8	लं प	लमलं प
,;	, ,,	णो ह्येष वि	णो वि
,,	१०	जा कु	जा कु
,,	२०	त्तिः पितुः प्रयतः(?)	त् पितुः प्रयत्नेन(?)
२७	१०	(ततः)	(प्रविष्टा देवी चेटी च)
26	3	केण वि किळ	अगणेण वि
"	"	कञ्चणमाळं	अत्ताणं
"	8	निंत पेक्खिअ सि	निंत विअ सि
"	६	णं वि किं वि वि	णं खुसा वि
77	"	मा हि।	मा।
"	9	ति ।	ति किमिति।
"	१२	रुध्य	गृह्म
२९	3	जा—अ	जा— अत्रापि, अ
"	9	चापरः का	च का
"	6	अश्रुपूर्वाभ्याकु	श्रुतपूर्वा व्याकु
"	१०	श्रूयन्तेऽस्मत्सम्बन्धप्रयोज-	देवि! श्रूयतामस्मत्सम्बन्धप्रयोक्तारो
		नायागता रा	रा

पृष्ठं	पाङ्किः	मुद्रितपुस्तकपाठः.	ख. पुस्तकादृष्टो ग. पुस्तकपा	उः (है)
२९	83	महान्	बलवान्	
30	É	तः।	तः पतितः।	
"	9	निमति।	नम्।	
,,	(वीजे	वी — जे	
"	"	णो।	णो । (उत्थिता)	
"	9	र्या हि देवी । आस्यताम् ।	र्या । आस्यतामास्यताम्।	
"	१६	जः। हु छा	ज इति । 📆 🌃 🏗	9 8
3?	१०	किं, व	किमथिंक, व 🔊 📗 🍿	
"	??	जा — अथ कि 🗐 — 🤛	जा — कि	2 3
\$ 3	3	द्धोऽस्मिः ब्रा॰ भाग्नाः	द्धो ब्रा	
"	8	जा—आ अ	जा-अ 🤉	0) 2
,,	4	तः।युक्तेन	तः । पुरुषजवातिशयेन	
77	6	द्य वि किंक्स । उप	च मेऽप्रतिहतं शासनमच वि	9
	२	कुमारविधिविशिष्टेन सन्		
	२	कुमारविधिविशिष्टेनः सन् 🛒 🖂	कुमारप्रत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व	ममौप-
	? ? ?	त्कारेण व	कुमारप्रत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व	ममौप-
33		त्कारेण व 📆 🗇	कुमारप्रत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व णि मे अ	ममौप-
??	? ? ? ? ? ? "	त्कारेण व णि अ खु अहं ई	कुमारप्रत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व णि मे अ हु इ योहं	ममीप- व
₹₹ "	? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ?	त्कारेण व णि अ खु अहं ई जोगां	कुमारप्रत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व णि मे अ हु इ योहं	ममौप- । ह । ह । ह । ह । ह ।
₹₹ "" ""	? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ?	त्कारेण व णि अ खु अहं ई	कुमारप्रत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व णि मे अ हु इ योहं	ममौप- । ह । ह । ह । ह । ह ।
? ? ?? ??	? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ?	त्कारेण व णि अ खु अहं ई जोगां	कुमारप्रत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व णि मे अ हु इ योहं हमीद्दशं प्रियं न णि मे स	ममौप- व श व श व श व श व श व श व श व श
? ? ?? ?? ?? ??	११ १२ १३ १३	त्कारेण व णि अ खु अहं ई जोगां हन	कुमारमत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व णि मे अ हु इ योहं हमीहशं प्रियं न णि मे स दो ।	ममौप- व ३ व ३ व ३ व ३ व ३ व ३ व ३ व
?? ?? ?? ?? ??	११ १२ १३ १३	त्कारेण व णि अ खु अहं ई जोगां हन णि स दो वा ।	कुमारप्रत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व णि मे अ हु इ योहं हमीहशं प्रियं न णि मे स दो । उस्साहेदि	ममौप- । ३ । ३ । ३ । ३ । ३ ।
77 77 77 77 77 77	११ १२ १३ १३ १७ १७	त्कारेण व णि अ खु अहं ई जोगां हन णि स दो वा । उस्सेअअदि।। उत्सेकय पविष्टः	कुमारप्रत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व णि मे अ हु इ योहं हमीद्दशं प्रियं न णि मे स दो । उत्साहेदि उत्साहय	中刊 r - 中
77 77 77 77 77 77 77 77 77 77	१ १ २	त्कारेण व णि अ खु अहं ई जोगां हन णि स दो वा । उस्सेअअदि।। उत्सेकय प्रविष्टः	कुमारप्रत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व णि मे अ हु इ योहं हमीद्दशं प्रियं न णि मे स दो । उत्साहेदि उत्साहय प्रतिष्ठितः	中刊 r - 中 r -
77 77 77 77 77 77 77 77 77 77	१ १ २	त्कारेण व णि अ खु अहं ई जोगां हन णि स दो वा । उस्सेअअदि।। उत्सेकय पविष्टः	कुमारप्रत्युद्गमनप्रयुक्तसत्कारं वाह्यविशिष्टो व णि मे अ हु इ योहं हमीहशं प्रियं न णि मे स दो । उस्साहेदि उत्साहय प्रतिष्ठितः	中刊 r - 中 r -

पृष्ठं	पङ्किः	मुद्रितपुस्तकपाठः.	ख. पुस्तकादृष्टी ग. पुस्तकपाठः
३८	E	जापू	जा—पू
३९	१२	अहं। मो!	अहं । अविह
80	३	मि।तु	मि। तु । विकार
"	??	आ! हहह ।	आ!।
88	8	कः—भो उ	कः—उ
४५	8	खाइदाणि	
80	३	आम भो! सु	आम सु
"	83	आम भो! दि	आम दि । ही ०१ ११
89	9	कः —च	कः—चि ।।। ११ ०
"	(क:—हा	कः — आम भो! हा 📗 🦻
"	१०	कः — प	कः—प । । । । । ।
"	88	णः — ए	
86	9	यः। ते	यः । ततस्ते
90	8	तारः।	
"	. ६	किंकु । अधी ने प्र	का कृ
"	v	च । हिं।	ज्य विश्व १६ ६६
48	7	दु।	दुं गमिस्सह । कि कि कि
22	१०	तंं क्षा	तां गाउ
"	\$8	संचरंतो ए भी किल्ल	संपादअंतो १९
"	१९	तः। (निष्क्रम्य) उनम	तः । स्वकार्यमनुष्ठीयताम् । उभौ
		119	तह। (निष्कान्ती) उन्म ७ ७६
99	7	ह। मु	हू। अवि जाणाशि चंदे गहीदारी।
		POLICE	H TOTAL DE
"	8	प्पहवीहिआअं। जा	पपीठिआए । जा
,,	7	14113000 है। ज्हाना गारि	काण्डळसण्डकिण्णए
"	48	स्स । (निवृत्य स्थितः) त	स्सं । त अधिकाशाच्य ८९ व्यव
36	4	टःरा	टः — जदा एत्थ रा
			9 20 11

पृष्ठं पिक मुद्रितपुस्तकपाठः.

ख. पुस्तकादृष्टी ग. पुस्तकपाठः.

99 हिज्जउ 2

छज्जदु

अंघो जाणामि जाणामि ६१ 90

अंघो तकेमि तकेमि

83

मि। भटः — किं णु मि । भटः — अप्पमत्ता होथ। पा-

ख़ु एदं । वाआर

कार

६३ दोम 13

दइस्सं

23 न्तः) प्र न्तः) गात्रसेवकः — एते एते सुहृदः निरोधमुक्तकृष्णसर्पा इवेतस्ततो निर्धाव-न्ति । भो भो मुहृदः! शृण्वन्तु शृण्वन्तु भवन्तः— नवं शरावं सालेले सुपूर्ण सुसंस्कृतं दर्भकृतोत्तरीयम् । तत् तस्य मा भूत्ररकं च गच्छेद् यो भर्तृपिण्डस्य कृते न युध्येत्॥ कनुखळु गतः खल्वा-र्ययौगन्धरायणः।(विलोक्य) अये अयम-त्रभवानार्थो यौगन्धरायणः। य एषः, नि-शितविमलखङ्गः संहतोन्मत्तवेषः कनक-रचितचर्भव्यय्रवामायहस्तः। विरचितबहु-चीरः पाण्डराबद्धपट्टः सर्ताटेदिव पयोदः किञ्चिदुद्गीर्णचन्द्रः ॥ अहो प्रतिभय-मिदं युद्धम् । हत्वा गजान् सगजिनः सहयांश्च योधानक्षोहिणीमतिविगाह्य ब-लान्मुहूर्तम् । नागेन्द्रदन्तमुसलाह्तभय-बाहुर्भ्रष्टायुघोऽपि न निवृत्तपदोऽभियातः॥ हा धिग् ग्रहणमुपगतः खल्वाययौगन्ध-रायणः । यावदहमप्यार्थयौगन्धरायण-स्य प्रत्यन्तरीभविष्यामि। (निष्कान्तः) प्र

णह 8 3

णसि

णह ,,

णसि

पृष्ठं .	पश्चिः	मुद्रितपुस्तकपाठः.	ख. पुस्तकाहष्टो ग. पुस्तव	म्पाठः.
६४	9	सुणन्तु अय्या! । अय्यजो	सुणाहि दाव । अय्यजो	
६५	(है कि कि कि कि	ना उं भी जागांश कं त	
38	2	ससत्त्वा	समर्था	51
,,	१०	वगी	पनी का किया	
६८	३	टः — अ	टः — अय्य! अ	
"	13	निज	नृप भ (सन्	
, ,,	43	पारभाष	परपक्षे	
		त्रं प्राप्त का विश्व किया है ।	त्र	
		इत्यश	इत्येतान्यश	
		तु माम्	तु भवान् माम्	
		मोः! य	भो यौगन्धरायण! य	
		मा मा भवानेवम्।	शान्तं शान्तं पापम् ।	
		कथा	व्यथा .	
		कृतं त्व	हतं म	
		ते)को	ते) को	
"	18	निः ॥ भोः!	निः ॥ भरतरोहकः — भोः	!
		हः । चित्र	हः। तयोश्चित्र	
	20		ते	
७३	2	नः । तेन ह्यानी	नः । आनी	

Appendix III.

कथावस्तुसंक्षेपः।

गजमृगयाचापलान्नागवनं गतो वत्सराजस्तं वञ्चनया कन्यार्थे स्वपुरमानि-नीषोः प्रद्योतस्य चोदनया तन्मन्त्रिसालङ्कायनेन तत्र स्थापितं कपटगजं परमार्थ-हस्तिनं मत्वा वीणागानेन तं वशीकर्तुं यतमानो झटिति युद्धाय प्रत्युद्धतेषु कपट-हस्त्यधिष्ठातृषु परयोधेषु प्रविक्यौजायमानोऽप्येकाकित्वात् तैर्बहुमिर्बलवद् बद्ध्वा प्रहृतः सालङ्कायनेन मोचितोज्जीवितः प्रद्योताय समर्पितः । प्रद्योतश्च तस्य घोष-वतीं नाम वीणारत्नं स्वकन्यायै दत्त्वा तमन्तःपुरेऽवरुरोध । कदाचिदुपनतेन दर्शनेनान्योन्यं प्रत्युपजातानुरागौ वासवदत्तावत्सराजौ प्रच्छन्नं दाम्पत्यं प्रतिपद्य तत्र सुखमनुभवन्तौ स्थितौ । अथं वत्सराजमन्त्री यौगन्धरायणश्चारमुखविदित-प्रद्योतच्छलवार्ताप्रेषणात् प्रागेव स्वामिनो नागवनगमनं परकृतधर्षणं च श्चत्वा विषण्णः पश्चात् तस्य शत्रुपुत्रीसम्भोगलाभमात्रनिर्वृतत्वश्रवणेन विषण्णतरः वत्सराजस्य घोषवत्याश्च वासवदत्तया सह प्रत्यानयनं प्रतिजज्ञे । ततः स गूढरूपैः स्वपुरुषेः कर्मक्षमेर्न केवलं प्रद्योतस्यान्तःपुरं, यावत् सर्वामपि नगरीं व्यापयाम्बभूव। स्वयं चोन्मत्तवेष उज्जयिन्यां परिभ्रमन् काले सर्वान् स्वपुरुषान् युद्धाय सन्नाह्य स्वदत्तसमयानुरोधेन स्वामिनि वासवदत्तया सह करेणुं भद्रवतीमधिरुह्य उज्जयिन्या निर्गते शत्रुभिर्युध्यमान एव परिवार्य गृहीतः । अथ तदीयनीतिप्रयोगनैपुणीमभि-नन्दता प्रद्योतेन स्वकन्यानुरूपवरलाभसुप्रीतेन वत्सराजमन्त्रीः यौगन्धरायणः सत्कृत्य कौशाम्बीं प्रेषितः।

तदेंतद् यौगन्धरायणस्य लोकोत्तरं नीतिप्रयोगकौशलमेव वत्सराजेन प्रति-नन्द्यते —

'' मिथ्योन्मादेश्च युद्धेश्च शास्त्रदृष्टेश्च मन्त्रितेः। भवद्यत्नैः खळु वयं मज्जमानाः समुद्धताः॥'' (स्वम. अङ्क. ६. श्लो.१८)

Appendix IV.

श्लोकानुक्रमणिका।

	पृष्ठम्	IN THE PROPERTY OF THE PROPERT	पृष्ठम्
अप्तिं बद्ध्वा वत्स	çu	भण्णा सुराहि	40
अग्निः कक्ष इवो	38	नवं शरावं स	. 63
अणुसारज्ज वि	40	न श्रद्धाम्युदय	31
अदत्तेलागता	25	निशितविमल	63
अर्थशास्त्रगुण	- 34	परचकैरना	14
अ वसितनिज	40	परित्यजाम	45
अस्मत्सम्बद्धो	29	पश्यन्तु मां नर	66
अहः समुत्तीर्य	४७	पातु वासवद	UPB BEI
उन्मत्तच्छन्नवे	44	पीनांसस्य विकृ	93
उन्मत्तसदशो	२२	पुरुषं प्रेषयि	. ?
एतत् तन्न्यङ्गम	94	पूर्वे तावद् युद्ध	90
एतानि तान्याप	16	पूर्वे तावद् वे	36
एवं रुधिरदि	49	भवतां चाप्रतो	وی
एष शोकप्रती	२०	भवन्त्वरजसो गावः	50
कथमगणित	9 ६	भारतानां कुले	v•
कन्याया वर	7 €	मद्वाक्यैः परिभि	46
कामं या तस्य	२७	मन्त्रित्वे विश्वतो	65
कारणैर्वहुभिः	७२	मम इयखुर	74
काष्टादिमर्जाय	२३	यथा नरस्याकु	4
कुलं तावच्छ्लाध्वं	34	यदस्य चाज्ञां कु	٧.
को नु खल्वेष	७२	यदि तां चैव तं	48
गजस्याधोरणा	(0	यदि शत्रुवल	- 31
गृहा न निर्वान्ति	७२	या सा माल्लिसा	es 68
चिरमरिनगरे	44	रिपुगतमप	44
णेवच्छाविसेस	* * *	रिपुनृपनग	95
इवीं ड्कुरस्ति मि	14	वैरं भयं परि	Ę4
SPS			7

891.265 B 51 P

Public Domain. Digitized by eGangotri

Appendix IV.

Ż

	पृष्ठम्		पृष्ठम्
व्यक्तं न तावत्	88	सेनाभिर्मनसा	४९
व्यक्तं बलं बहु	Y	स्रीजनेनास्य	७२
व्यवहारेष्वसा	86	म्नातस्य यस्य	Ye
वीलितो वश्चनां	97	स्निग्धं च सौहद	v
शक्ता दर्पयितुं	42	म्निग्धेष्वासज्यं	3
रात्रुं परयन्तु मे	33	हत्वा गजान् स	4.3
श्रुतिसुखमभु	३५	हस्तप्राप्तो हि वो	49
सुभद्रामिव	48		

V-I zibnoug A

शुद्धिपत्रम्।

पृष्ठम्	पङ्किः	अशुद्धम्	ক্রাক্রা
, 5		041	शुद्रम्
	Ę	णाणि	णांग
v	2	होदी	हीं दो से
48	"	दाराओ	दो राआ
€ ₹.	۹٠,	ता	त

